

Local Environmental Action Plan
Lokalni Ekološki Akcioni Plan
Sanski Most

Sanski Most 2005. godine

Local Environmental Action Plan - Lokalni Ekološki Akcioni Plan - LEAP - Sanski Most

S A D R Ž A J

1. UVOD	Str. 1
2. STRATEGIJA IZRADE LEAP-a	Str. 5
3. TEMATSKE OBLASTI	Str. 11
3.1. Javno zdravlje, socijalna i društvena problematika	Str. 14
3.2. Upravljanje otpadom	Str. 31
3.3. Korištenje, zaštita i upravljanje vodenim resursima	Str. 41
3.4. Minska polja	Str. 53
3.5. Privreda i okoliš	Str. 59
3.6. Zakonski i institucionalni okvir zaštite okoliša	Str. 67
3.7. Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem	Str. 73
3.8. Korištenje, zaštita i upravljanje planinama i šumama	Str. 81
3.9. Upravljanje prostorom, korištenje i zaštita prirodnih i historijskih vrijednosti	Str. 91
4. INSTRUMENTI ZA PROVEDBU LEAP-a	Str. 103
4.1. Ekološki monitoring i informacijski sistem	Str. 104
4.2. Ekološka i zdravstvena svijest i sudjelovanje javnosti	Str. 105
4.3. Ekonomski instrumenti i finansiranje	Str. 106
4.4. Inspekcijski nadzor	Str. 108
5. IMPLEMENTACIJA, UNAPREĐIVANJE I NADZOR LEAP-a	Str. 109
5.1. Implementacija	Str. 110
5.2. Unapređivanje	Str. 110
5.3. Nadzor	Str. 110
6. PRIORITETI	Str. 113
7. PRILOZI	Str. 117
7.1. Lifleti 1. i 2.	Str. 118
7.2. Letak 1. - poziv građanima da se uključe u izradu dokumenta	Str. 119
7.3. Letak 2. - svakodnevna ekologija, educirajte sebe i druge	Str. 120
7.4. Letak 3. - vizija razvoja Sanskog Mosta do 2015. godine - prijedlog	Str. 121
7.5. Plakat	Str. 122
7.6. Primjedbe iz Mjesnih zajednica	Str. 123
7.7. Odluka Općinskog vijeća	Str. 127
7.8. Vizija - Sanski Most 2015. godine	Str. 128
7.9. Lista ekoloških problema	Str. 129

1. UVOD

1. Uvod

Općina Sanski Most smještena je u zapadnom dijelu BiH, Unsko-sanski kanton. Obuhvata površinu od 781,17 kvadratna km, što predstavlja 79,40% od cjelovite teritorije općine koja je prije rata iznosila 984 kvadratna km. Općina broji oko 57.000 stanovnika organiziranih u 19 općina. Sanski Most se nalazi u srednjem toku rijeke Sane, sa osloncem na planinu Grmeč na zapadu i planine Mulež na istoku. Područje općine Sanski Most leži na obalama rijeke Sane i osam manjih rječica: Sanica, Dabar, Zdena, Bliha, Majdanska rijeka, Kijevska rijeka, Japra i Kozica, a i više potoka i potočića, te nekoliko kraćih ponornica. Na ovom području ima nekoliko jakih kraških vrela, koja su istovremeno i izvori rječica: Saničko vrelo, Dabarsko vrelo i vrelo Zdene. U selu Ilidža, podno planine Mulež, postoji jači izvor radioaktivne sumporne vode sa značajnim ljekovitim svojstvima. Na općini postoji nekoliko većih pećina među kojima su najpoznatije Hrustovačka i Dabarska. Zbog otvorenosti doline Sane prema sjeveru, ovo područje je pod uticajem srednjoevropske klime. Zahvaljujući svojim prirodnim resursima, Sanski Most je područje pogodno za razvoj turizma i proizvodnju zdrave hrane, oblasti koje su u ovom momentu potpuno nerazvijene.

Gradovi Bosne i Hercegovine u periodu prije rata prolazili su kroz demografsku ekspanziju i njihov razvoj, u velikoj mjeri, imao je karakteristike kvantitativnog razvoja. Dinamičan demografski razvoj prouzrokovao je mnoge probleme u urbanom razvoju, ali i u prilagođavanju novopridošlih stanovnika gradskom načinu života tako da je krajem devedesetih godina dvadesetog vijeka bila prisutna ne samo ekonomska, nego i urbana kriza.

Ratom od 1992. do 1995. godine gradovi su doživjeli velike destrukcije, pa i urbid. Uništena je ili oštećena privreda, urbane strukture, pri čemu je najveću destrukciju pretrpjelo stanovništvo. Broj stradalih i nestalih je oko 2000, a velike migracije stanovnika prouzrokovane ratom dovele su do potpune izmjene demografske slike grada u samo nekoliko godina, po čemu općina Sanski Most predstavlja jedan od najekstremnijih primjera u Bosni i Hercegovini.

Poslije 1995. godine Bosna i Hercegovina i njeni gradovi ušli su u period obnove i tranzicije privrednog i društvenog sistema. Ovaj period karakteriše i izraženi trend bespravne izgradnje, kako stambene tako i privredne. Favorizira se neoliberalizam bez interesa za planiranjem, kao da će tržište sve samo regulirati.

Gradovi nemaju razvijene upravljačke mehanizme (baze podataka, planiranje, organizacija uprave, monitoring) i odgovarajući menadžment.

Na osnovu snimanja postojećeg stanja na području općine Sanski Most, ustanovili smo da se ekološki problemi manifestuju u sljedećim oblastima:

1. Ekonomska situacija je veoma loša, te nedostatak sredstava općinskog budžeta se odražava na nemogućnost finansiranja infrastrukturnih objekata.
2. Nepostojanje sanitarne deponije, te veliki broj divljih deponija (evidentirane 22 divlje deponije)
3. Onečišćavanje voda i vodotoka. Korita rijeka i potoka zatrpana su otpadom što dovodi do zagađenja tla, do zagađenja vode, te do ugrožavanja javnog zdravlja.
4. Objekti kulturnog i istorijskog nasljeđa su nezaštićeni.
5. Građani, privrednici i političari nisu ekološki educirani na odgovarajućem nivou, te se ponašaju neodgovorno prilikom rješavanja ekoloških problema i poduzimanja potrebnih akcija.
6. Ne postoji nikakav način građanske kontrole kvaliteta okoline.

7. Ne postoje uslovi za rekreaciju - sportski tereni, dvorane.

8. Domovi kulture nisu u funkciji ni u gradu, a niti u jednoj mjesnoj zajednici, što onemogućuje bilo kakav društveni i kulturni život na području općine.

U međuvremenu, gradovi Evrope ušli su u novu fazu razvoja, tzv. postmoderni urbanizam. Postmoderni urbanizam okreće se participaciji korisnika urbanog prostora, polifunkcionalnom urbanizmu, javno-privatnom partnerstvu i slično. Prisutno je slavljenje razlika, tolerancija, raznovrsnost. Ponovo se vraćaju tradicionalni urbani motivi ulica, trg, urbani blok, obale vodotoka, parkovi, šetnice, zaštićeno kulturno nasljeđe, ambijentalne cjeline itd. Također je prisutno postepeno usmjeravanje ka usporavanju, jednostavnosti, iskoristivosti, duhovnosti i održivosti, sve u pokušaju da se obnove veze koje su bile pokidane u posljednjem vijeku između duše i tijela, ljudi i prirode i ljudi između sebe. Tako urbanizam u Evropi s pravom zauzima istaknuto mjesto, ne samo u struci, nego i na planu kulture, politike, ekonomije, umjetnosti i ekologije, održivog razvoja.

Prema aktuelnim teorijama osnovni kriteriji u planiranju razvoja grada nose nazive: održiv, eko, zdrav grad, grad po mjeri čovjeka i slično. Najveća barijera praktičnoj primjeni politike održivog razvoja je stav: država, privredni sektor, odnosno ljudi i njihov interes baziran na potrebi zadovoljenja sadašnjih potreba i nastojanje da odbrane svim sredstvima stečene privilegije. Time je implementacija održivog razvoja onemogućena nedostatkom volje da se promijeni sadašnji način života potrošačkog društva, čije održavanje zavisi upravo od kontinuiranog postojanja nekih okolnosti i najdestruktivnijih dostignuća moderne civilizacije.

I pored svih problema vezanih za održivost, a koji potiču iz nedostatka svijesti i finansijskih sredstava, mnogi gradovi čine velike napore i postižu znatne usjehe u ovom području. Jasno je da se dobri rezultati vezani i za znatna sredstva koja se ulažu u ove projekte (dobri okolinski projekti su i skupi), što veoma razvijene urbane ekonomije mogu podnijeti. Međutim, i za manje bogate gradove postoje znatne mogućnosti za poboljšanje okolinske kvalitete kroz relativno jeftine projekte, koji se odnose na: komunalnu higijenu, smanjenje ukupnog zagađenja na izvorima, formiranje zelenih zona i zelenih koridora, bolju regulaciju saobraćaja i bolju organizaciju javnog saobraćaja, formiranje pješačkih zona i niz drugih mjera.

Gradovi Bosne i Hercegovine našli su se pred pragom razvoja kada je potrebno plansko usmjeravanje njihovog razvoja i uložiti znatna sredstva, ali i energiju i entuzijazam građana, stručnjaka i političara, kako bi se izvršila urbana rehabilitacija. Rehabilitacija je, prije svega, vezana za obnovu urbanog identiteta, uvođenje novih urbanih tehnologija, izgradnju kulturnih, sportskih i rekreacionih sadržaja, komunalne infrastrukture i drugo.

Potrebno je, također, obezbijediti nove pristupe u planiranju gradova, urbanom menadžmentu, održivom razvoju i participaciji građana. Radi se o složenom i dugotrajnom procesu, koji zahtijeva značajno angažovanje ljudskih i materijalnih potencijala, kao i javnosti, a posebno političke.

2. STRATEGIJA IZRADE LEAP-a

Izradom studije NEAP- a (Nacionalnog Ekološkog Akcionog Plana) za zaštitu okoliša BiH, kao logična inicijativa aktivnosti proizišla je ideja izrade LEAP-a (Lokalnog Ekološkog Akcionog Plana). Kako su izražene potrebe za unapređenjem i podizanjem nivoa kvaliteta svih oblasti koje čine kompleksan pojam okoliša u općini Sanski Most, općina Sanski Most aplicirala je za izradu LEAP-a Sanski Most (Lokalnog Ekološkog Akcionog Plana za općinu Sanski Most). Putem transparentnog i otvorenog procesa od strane REC BiH i švedske međunarodne agencije za razvoj i saradnju SIDA odabrano je šest općina koje će imati pomoć pri izradi LEAP dokumenta. Neki od prioriteta pri odabiru su bili: poduzete aktivnosti u određenim lokalnim zajednicama u BiH, te izražen interes za izradu LEAP-a. Šest odabranih općina u BiH: Doboj, Živinice, Prijedor, Sanski Most, Maglaj i Sarajevo - Novi grad.

LEAP je najznačajniji programsko-planski dokument strateškog djelovanja u sferi politike zaštite i unapređenja okoliša u općini. LEAP je dokument koji po prvi put na jednom mjestu cjelovito identifikuje ekološke probleme ili nedostatke, kreira ciljeve i mjere za njihovo otklanjanje ili unapređenje okoline u našoj zajednici. LEAP dokument je izrađen tako da su u sagledavanju problema i određivanju mjera za rješavanje istih uzeti u obzir svi segmenti života i rada u našoj zajednici: javno zdravlje, socijalna i društvena problematika, prirodne vrijednosti, privredna problematika, izgrađene vrijednosti, zakonski okvir.

Namjera LEAP-a je da omogući standardizirani proces koji će zajednici koristiti da: analizira postojeće stanje okoliša, utvrdi ekološku viziju razvoja za period od 10 godina, identifikuje probleme ili nedostatke u oblasti okoliša, postavi prioritete za rješavanje tih problema, poduzima mjere koje će imati koristi za okolinu i javno zdravlje i osigura javnosti da učestvuje u donošenju odluka o zahvati-ma u okolišu i poduzimanju akcija.

Ciljevi LEAP-a Sanskog Mosta su slijedeći:

1. da identifikuje probleme iz oblasti okoline, bazirano na rizicima vezanim za ljudsko zdravlje, ekološki sistem i ukupan kvalitet života
2. da procijeni i rangira probleme
3. da napravi plan aktivnosti u oblasti okoliša na lokalnom nivou radi smanjenja i otklanjanja najčešćih rizika i nedostataka
4. da osigura bolje uslove u oblasti okoliša u našoj zajednici realizacijom konkretnih aktivnosti
5. da promovira i podiže javnu svijest i odgovornost za zaštitu okoline i javnog zdravlja
6. da poveća javnu podršku investicijama u oblasti okoliša
7. da ojača sposobnosti lokalne vlasti, privrednika, NVO-a da naprave i implementiraju projekte u oblasti okoliša

Strukturu LEAP dokumenta čine slijedeće tematske oblasti:

1. Javno zdravlje, socijalna i društvena problematika
2. Upravljanje otpadom
3. Korištenje, zaštita i upravljanje vodenim resursima
4. Minska polja
5. Privreda i okoliš
6. Zakonski i institucionalni okvir zaštite okoliša
7. Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem
8. Korištenje, zaštita i upravljanje planinama i šumama
9. Upravljanje prostorom, korištenje i zaštita prirodnih i historijskih vrijednosti

Izrada LEAP dokumenta bazirana je na slijedećim načelima:

- * Načelo održivog razvoja i procesa zdravi grad
- * Načelo transparentnosti i uključivanja javnosti
- * Načelo finansijske i kadrovske mogućnosti

Na osnovu člana 35. Statuta općine Sanski Most (Službeni glasnik općine Sanski Most, broj 6/00 i 2/04), Općinsko vijeće na 3. sjednici održanoj 12.02.2005. godine donijelo je ODLUKU o izradi i provođenju Lokalnog Ekološkog Akcionog Plana-LEAP za općinu Sanski Most pod brojem 07-02-312/05.

Kompletan proces izrade LEAP-a Sanski Most organiziran je na demokratskim principima uz potpunu transparentnost, prisustvo i pristupačnost svim informacijama, te uz uključivanje u toku njegove izrade svih relevantnih sudionika: predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti, predstavnika poslovnog sektora, predstavnika javnog sektora, predstavnika nevladinog sektora, predstavnika građana.

Proces izrade LEAP dokumenta za općinu Sanski Most trajao je 10 mjeseci i bio je programiran kroz niz različitih oblika aktivnosti:

- * Educiranje i informisanje javnosti putem Nezavisne TV 101 Sanski Most kroz 4 TV emisije
 - TV emisija snimljena na Jablaničkom jezeru
 - Tv uživo/ kontakt emisija
- * Posjeta Eko Neretvi, ekološkoj organizaciji iz Jablanice, radi razmjene iskustava
- * Informiranje i mobiliziranje javnosti putem TV spota i radio džingla
- * Informiranje i mobiliziranje javnosti putem promotivnog materijala :
 - LEAP majice,
 - Letak 1 - predstavljanje ciljeva LEAP dokumenta, te mogućnosti učešća javnosti
 - Letak 2 - o donatorima, Općinama koje su LEAP dokument izradile i Općinama koje ga sad izrađuju, o rokovima, o implementatoru i poziv javnosti da se uključe u izradu dokumenta
 - Eko telefon
 - Izrada 600 plakata
 - Ekološko poštansko sanduče
 - Gradski pano
 - Letak 3. - sa pozivom za uključanje u izradu dokumenta i prepoznavanje ekoloških problema, prioriteta, te vizije za 10 g.
 - Letak 4. - educirajte sebe i druge - prvenstveno za škole, vrtiće i roditelje
 - Letak 5. - prijedlog vizije Sanskog Mosta do 2015. godine
- * Sastanci Radne grupe sa konkretnim zadacima
- * Sastanci Građanskog odbora
- * Sastanci Savjetodavnog odbora
- * Zajednički sastanak Građanskog odbora i Radne grupe
- * Javne rasprave - MZ Trnova, MZ Kijevo, MZ Lušci Palanka, Grad - Lijeva obala, Grad - Desna obala, MZ Stari Majdan, MZ Demiševci.

Svaka od ovih aktivnosti imala je jasne ciljeve i očekivane rezultate. Na ovaj način smo postigli konsenzus svih segmenata društva u izradi dokumenta LEAP-a.

Za provedbu LEAP-a potrebna su velika finansijska sredstva , ali LEAP je proces koji traje. LEAP

nije rađen kao statički već kao otvoren dokument, kao proces u kome su svi sudionici mogli sudjelovati u praćenju, revidiranju i nadopunjavanju svih predloženih problema, ciljeva i mjera.

Zato je jedan od osnovnih ciljeva LEAP-a da se argumentovano izloži cjelokupno stanje ugroženosti okoliša u općini, izradi pregled mjera i predlože prioritete za poduzimanje neophodnih akcija, te za njihovo rješavanje. Uz adekvatnu finansijsku, kadrovsku i tehničku pomoć lokalne vlasti, privrednika, kantonalne i entitetske vlasti i međunarodne zajednice, te uz promjenu dosadašnje svijesti kad je u pitanju politika zaštite okoliša, Sanski Most će se moći svrstati u red onih kojima zaštita okoliša postaje značajan faktor privrednog i društvenog razvoja, a što će kao svoj pozitivan rezultat imati stvaranje ambijenta za ugodan i zdrav život u uređenoj okolini.

2.1 Definiranje liste ekoloških problema u općini Sanski Most

Koristeći se analizom postojećeg stanja okoliša, te posjetom i javnim raspravama u nekim mjesnim zajednicama, aktivnim radom radne grupe, građanskog odbora i savjetodavnog odbora, te uz pomoć, prijedloge i sugestije naših građana nastala je analiza postojećeg stanja okoliša za općinu Sanski Most i ekološka vizija razvoja općine za period od 10 godina, dakle do 2015. godine. (prilog 7.4. letak 3).

Štampani su letci 1 i 2, zatim letci 3, 4 i 5, koji su distribuirani u javnost radi povratnih informacija i upoznavanja građanstva sa sadržajima. Naše plakate su redovno bile oblijepljene po cijelom području grada, ali i u najudaljenijim mjesnim zajednicama. Naš LEAP-TV spot se konstantno vrtio na lokalnoj televiziji, kao i džingl na Radio Sani. Posjetili smo neke od mjesnih zajednica, koje su bile zainteresirane za prezentaciju u njihovim mjesnim uredima: Trnova, Kijevo, Grad-Lijeva i Desna obala, Stari Majdan, Lušci Palanka, Demiševci.

Koristeći se prijedlozima, diskusijama održanim na zajedničkom sastanku radne grupe i građanskog odbora, savjetodavnog odbora, priložima iz mjesnih zajednica, te na osnovu anketiranja građana, utvrdila se lista ekoloških problema u općini Sanski Most, klasifikovanih u 9 tematskih oblasti. Definirano je oko 120 ekoloških problema.

2.2 Osnovni kriteriji za rangiranje prioriteta

U izradi LEAP dokumenta Sanski Most korištena je metodologija o izradi LEAP-a, kao i NEAP-a Bosne i Hercegovine, te prijedlozi, sugestije i iskustva stručnih/ kompetentnih osoba. Kriteriji za rangiranje prioriteta u cilju rješavanja problema zaštite okoliša i ostvarenja ekološke vizije razvoja općine Sanski Most bili su:

- kriterij po osnovu rizika: uticaj problema ili nedostatka na zdravlje ljudi, uticaj problema ili nedostatka na okolinu, uticaj problema ili nedostatka na ukupan kvalitet života
- uticaj lokalne vlasti na problem ili nedostatak
- zakonske obaveze koje reguliraju navedeni problem ili nedostatak
- mišljenje javnosti
- mišljenje radne grupe, građanskog odbora, savjetodavnog odbora

Ekološki problemi su razvrstani u 9 tematskih oblasti. Određeno je nekoliko glavnih prioriteta u svakoj tematskoj oblasti. Lista prioriteta po oblastima prikazana je u poglavlju 6.

2.3 Učesnici na provedbi LEAP dokumenta za općinu Sanski Most

Djelotvornu politiku zaštite životne sredine u Sanskom Mostu, temeljenu na načelima održivog razvoja i zdravog grada moguće je provoditi samo onda ako su svi partneri aktivno uključeni. Vodeća uloga pri tome pripada lokalnoj vlasti, zakonodavnoj i izvršnoj, koja treba biti pokretač i koja treba stvarati uslove i drugim partnerima na lokalnom nivou za saradnju: škole, zdravstvene ustanove, socijalne ustanove, druge javne ustanove, poslodavci, preduzeća, mediji, udruženja građana, NVO-i i dr. organizacije. Na općinskom nivou ekološki akcioni plan nije moguće provesti ako se on ne provede na nivou mjesnih zajednica. Mjesne zajednice i drugi teritorijalni oblici organiziranja (kućni savjeti, savjeti ulica, naselja i dr.) uočavaju većinu problema iz oblasti okoline. To su mjesta gdje građani mogu uticati na njihovo rješavanje. Ovaj nivo je ključni u procesu stvaranja uslova za mijenjenje životnih navika, ekološkog ponašanja, potrošačkih navika, korištenja javnog prostora, korištenja zajedničkih infrastrukturnih objekata i sadržaja, korištenje prirodnih resursa.

Za dosljednu provedbu LEAP-a potrebno je takođe aktivno učešće pojedinaca, građana, udruženja građana i svih važnih organizacija ili skupina. Veoma je važno izgraditi kolektivnu svijest o tome da provedbi LEAP-a moraju svi pridonijeti, u korist cijelog društva. Svaki pojedinac može poduzeti neke bitne korake kao što su:

- briga za stanje okoliša, naročito zdravlje i kvalitet života generacija koje dolaze,
- kao neposredan proizvođač otpada i zagađivač u vlastitoj kući, stanu ili na ulici, kao zaposleni ili poslodavac, kao učesnik u prometu, uživatelj kulturnih, sportskih, rekreativnih sadržaja, korisnik roba i usluga u potrošačkom smislu,

Da bi se pojedinac uopće uključio u ovaj proces mora kod njega postojati vrlo visoko razvijen stepen o ekološkoj svijesti i svijesti o njegovom mjestu u našem društvu. Zato mora imati obezbijeđen slobodan pristup svim ekološkim informacijama. Iz tog razloga je potrebno organizovati mogućnost za redovne medijske informacije o stanju kvalitete okoline u Sanskom Mostu.

3. *TEMATSKE OBLASTI*

Tematska oblast 1
Javno zdravlje, socijalna i društvena problematika

3.1 Tematska oblast: Javno zdravlje socijalna i društvena problematika

3.1.1 Uvod i dosadašnja politika

3.1.1.1 Javno zdravlje

Ovaj dio tematske oblasti uključuje slijedeće aspekte zaštite okoline:

- *kvalitet vode za piće u općini Sanski Most*
- *sigurnost kvaliteta prehrambenih proizvoda*
- *zbrinjavanje opasnih otpadnih materija (čvrstih i tečnih)*
- *kvalitet stanovanja i buka*
- *organiziranost zdravstvene zaštite stanovništva*

3.1.1.2 Dosadašnja politika

Kvalitet vode za piće u općini Sanski Most

Bez vode nema života. Voda je jedan od esencijalnih parametara životne sredine i bez nje ne može se zamisliti čuvanje i unapređenje zdravlja. Život na zemlji omogućava voda, atmosfera i sunčeva energija. Voda nema mirisa, ukusa i boje. Voda namjenjena za piće treba da ima standardan kvalitet. Kvalitet može da odstupa od standarda, ali tada mora da ispuni minimum higijenskih kvaliteta, naročito u hemijskom sastavu i bakteriološkim osobinama. Naš standard uglavnom usvaja norme kvaliteta pijaće vode koje je donijela grupa eksperata SZO (Svjetske Zdravstvene Organizacije). Fizičke osobine vode treba da su konstantne, bez većih kolebanja u godišnjim sezonama i poslije svih atmosferskih padavina.

Higijenski značaj vode:

- privredni i kulturni aspekt
- fiziološki aspekt
- epidemiološki aspekt
- globalno ekološki aspekt

Privredni i kulturni aspekt vode obogaćuje biološku okolinu čovjeka, učestvuje u proizvodnji hrane, napitaka i neophodna je za kulturni i privredni napredak čovjeka. Voda neodgovarajućeg, nehigijenskog kvaliteta može da ugrozi zdravlje na više načina. Snabdijevanje stanovništva s dovoljnom količinom kvalitetne vode za piće zauzima najznačajnije mjesto u sklopu opštih mjera i napora usmjerene na podizanje životnog standarda. Pored izvanrednog fiziološkog značaja za život, voda igra veliku ulogu u patologiji čovjeka, zbog toga što se preko nje mogu prenijeti mnoge zarazne bolesti, koje se manifestuju kao hidrične epidemije. Pojava hidrične epidemije posljedica je nepravilnih tretiranja neprečišćene vode (sirova voda) suprotno principima higijene, sanitarne tehnike. Svake godine potrošnja vode za piće i druge potrebe stanovništva, kao i za potrebe industrije u Sanskom Mostu i okolnim naseljima raste. Na glavni vodovod u Sanskom Mostu koji je otvoren 01.09.2004. godine priključeno je 5200 domaćinstava. U zatvorenoj vodovodnoj mreži, pod uslovom da je mreža uvijek ispravna i pod stalnim određenim pritiskom, voda je osigurana od svake kontaminacije. Vodovod dovodi vodu u domaćinstva, omogućava raspolaganje tekućom vodom na svim potrebnim mjestima, u domaćinstvima i preduzećima. Vodovod garantuje potrošnju izdašnih količina vode za ličnu, stambenu i javno komunalnu higijenu naselja, čime se u velikoj mjeri podiže opšti higijenski standard okoline. Do izgradnje novog vodovoda dešavalo se da neprečišćena voda ide u distribuciju,

a rekonstrukcijom i izgradnjom novog vodovoda to više nije slučaj. Vodni objekti jednog područja posjeduju kartoteke. U kartoteci vodnih objekata čuvaju se popunjeni dokumenti tj, legitimacije objekta. Karton objekta sadrži rubrike u koje se kasnije unose novi nalazi inspekcije i podaci izvršenim fizičkim, hemijskim, mikrobiološkim analizama te vode. Na taj način se dobije povijest vodnog objekta, što je od neprocjenljive vrijednosti (važnosti) za sigurnost vodosnabdijevanja. Postoji zakonska regulativa o kontroli vode i javnozdravstvenom nadzoru koja je obavezujuća, podrazumijeva kontrolu izvorišta sanitarnih zona, vodnih objekata i higijensku ispravnost vode. Nalazi analize voda za piće rade se na bakteriološku i fizičko hemijsku, te higijensku ispravnost u Zavodu za Javno Zdravstvo u Bihaću. Ove analize vrše se jednom mjesečno gdje sanitarni tehničari iz JKP "Sana" odnose uzorke i to uglavnom sa izvorišta Zdene, pumpne stanice i 6 ključnih punktova. Vodoopskrbni sistem je u nadležnosti komunalnog preduzeća JKP "Sana" u Sanskom Mostu. Kvalitet snabdijevanja je zadovoljavajući. Hlorinacija se vrši s hipohloritom. Prema mišljenju Zavoda za Javno Zdravstvo u Bihaću uzorci pitke vode iz gradskog vodovoda zadovoljavaju. Osim tih kontrola gotovo svakodnevno HE - služba Zdravstvene Ustanove Dom Zdravlja Sanski Most vrši kontrolu vezidualnog klora u gradu i prigradskim naseljima, a povremeno se od strane odgovornih lica vrši i kontrola vode na lokalno zagađenje sa priručnim Kitsetom. Općina tj, općinsko Vijeće u Sanskom Mostu donijelo je odluku o upravljanju vodama JKP "Sana" na cijelom području općine. Osim glavnog - centralnog vodovoda na općini Sanski Most postoje i lokalni vodovodi a to su:

- lokalni vodovod u: Vrhpolju, Hrustovu, Lušci Palanci, Donjem Kamengradu, Fajtovcima, Starom Majdanu i mnoštvo manjih lokalnih vodovoda kao npr; Hatiraj, Okreč, Modra, Skucani Vakuf, Kijevo, Tomina, Gornji Kamengrad i drugi.

Komunalno preduzeće bi trebalo pustiti u funkciju svoju laboratoriju u kojoj bi svakodnevno sa svih izvorišta vršili blic-kontrole. Svaki dan bi se trebala vršiti kontrola procesa dezinfekcije, a super analizu i super viziju da obavlja Zavod za Zdravstvenu Zaštitu u Bihaću, i to povremeno. Laboratorija preduzeća koja je ovlaštena za vodosnabdijevanje mora kontinuirano raditi bazični nivo kontrole. Za svaki javni objekat za snabdijevanje vodom za piće preporučuje se uspostavljanje zone sanitarne zaštite.

Uspostavljaju se tri sanitarne zone:

- zona stroge sanitarne zaštite
- zona šire sanitarne zaštite i
- zona sanitarnog posmatranja.

Zona stroge sanitarne zaštite obuhvata sam vodni objekat i sve instalacije za prečišćavanje i kondicioniranje vode. Prostor oko objekta ograđuje se visokom ogradom. Na ovom području ne smije biti nikakvih potencijalnih zagađivača i zabranjeno je stanovanje. Dozvoljen je ulazak samo zaposlenim licima, koji su podvrgnuti sanitarnom nadzoru. Površina je ozelenjena, ali samo niskim i srednjim zelesnilom.

Zona šire sanitarne zaštite je različite veličine, a zavisi od vrste objekata, broju stanovnika koje snabdijeva i od veličine slivnog područja koje napaja vodom objekat. Ova zona se tačno poklapa sa slivnim područjem objekta. Kod bunara je to depresivna zona, kod vodovoda čitav kompleks koji napaja površinskom vodom izvorište. Zbog veličine ove zone, ne može se zabraniti stanovanje, ali se u naselju mora izvršiti kompletna asanacija svih potencijalnih izvora zagađenja: WC, đubrišta, deponije. Područje zone se kontroliše: prati se kretanje crijevnih zaraznih oboljenja i kliconoštvo.

Zona sanitarnog posmatranja obuhvata praktički cijelu teritoriju na kojoj žive potrošači i čitav sliv sa kojega bi moglo da dođe do zagađenja vode u izvorištu. Na ovoj teritoriji se prati kretanje zaraznih oboljenja i kliconoštvo kontroliše se higijensko stanje objekata, koji bi mogli direktno ili indirektno

postati zagađivači vode koja izvorišta napaja vodom. Neophodno je da se utvrde podaci o stanju, o vodosnabdijevanju i da se podaci prate. Poznavanje sadašnjeg stanja je uslov za racionalno planiranje dalje izgradnje vodnih objekata na pojedinim područjima. Na taj način bi se izbjegla stihija i izgradnja seoskih vodovoda bez odgovarajućih uslova i na nehigijenski način spriječilo bi se neracionalno korištenje izvorišta većeg kapaciteta jer se izgradnjom malih vodovoda stvara vještačka nestašica vode.

Sigurnost kvaliteta prehrambenih proizvoda

Organiziran sistem kontrole higijenske ispravnosti namirnica kako biljnog tako i životinjskog porijekla, obavlja se u laboratorijama zavoda za Zdravstvenu Zaštitu u Bihaću, te drugim institucijama.

Higijenski pregled životnih namirnica

- Organoleptički
- Hemijski
- Bakteriološki pregled

Higijenski pregled životnih namirnica podrazumijeva uzimanje određenih namirnica, sirovina ili gotove hrane i pregledanje organoleptički, hemijski i bakteriološki. Uzimanje uzoraka i namirnica gotove hrane treba obaviti na način, da samo uzorkovanje daje vjerodostojnu predstavu o stvarnom stanju namirnice. Organoleptički pregled namirnica predstavlja najjednostavniju metodu koja se zasniva na našim čulima a ponekad je i ova organoleptička analiza sasvim dovoljna da se neka životna namirnica proglasi neispravnom i isključi iz upotrebe. Kod organoleptičkog pregleda namirnica posmatra se:

- izgled namirnice(kenzistencija)
- karakterističan miris namirnice na postojanje procesa kvarenja namirnice
- prisutnost mirisa na plijesan, gljivice.

Ovakav pregled namirnica je najjeftinija i najnesigurnija metoda.

Higijenski (Bromatološki) pregled namirnica

Hemijski pregled namirnica daje rezultate na dovoljan broj ispitanih uzoraka hrane.

1. da li namirnica po svom sastavu odgovara pripadajućoj deklaraciji?
2. da li ispitana namirnica odgovara po svom sastavu pravilniku o sastavu živežnih namirnica?
3. da li postoji u namirnici prisutnost nedozvoljenih hemijskih jedinjenja (aditivi, konzervansi sl.)?
4. da li u namirnici postoji nedozvoljena količina pesticida i antibiotika?
5. da li u namirnici postoje jedinjenja koja su indikatori zagađenja i kvarenja?
6. da li se namirnica nalazi unutar roka upotrebe?

Bakteriološki pregled namirnica

- za određene vrste namirnica treba da da odgovor, da li je po bakteriološkom osnovu namirnica u skladu sa pravilnikom o minimalnim uslovima u pogledu bakteriološke ispravnosti.

Uzorak za bakteriološki pregled uzima se:

1. kod redovne kontrole
2. kod sumnje na pokvarenost
3. kod same registracije gotovog prehrambenog proizvoda
4. prilikom trovanja hranom

Da bi ishrana bila racionalna potrebno je obaviti planiranje ishrane, vodeći računa da budu sadržani u toj ishrani pojedini njeni dijelovi, tj. da bude raznovrsna.

Ishranu čine (hrana)

- hranljive energetske materije
- masti
- ugljeni hidrati
- građivne materije i bjelančevine
- zaštitne materije, vitamini i mineralne materije

Vrlo je važno da bude zadovoljavajuće (odgovarajući) međusobni odnos hranljivih i zaštitnih materija. Hranu trebamo unositi u organizam svakodnevno zbog zadovoljavanja energetskih potreba, odnosno za obezbjeđenje potreba za bazalni metabolizam, potrebnu energiju za varenje i apsorpciju hrane tj. specifično-dinamsko dejstvo, zatim za obezbjeđenje termoregulacije i fizičke aktivnosti (za rad poprečno prugaste muskulature).

Energetske potrebe se određuju u zavisnosti od životne dobi, spola, geografske širine, sezone i zdravstvenog stanja.

Ispitivanje sanitarnohigijenskih prilika u prehrambenim objektima, zdravstvenim ustanovama i školama

Kod ovih objekata treba obratiti pažnju na lokaciju objekta tj. da li sam objekat tj. lokacija može ugroziti kvalitet prehrambenom proizvodu ili pak da li sama proizvodnja može zagađiti okolinu. Građevinske karakteristike objekta: objekat mora biti izgrađen od dovoljno čvrstog materijala da obezbijedi toplotnu izolaciju i izolaciju na vlažnost, ali takvi objekti moraju imati namjensku strukturu.

Snabdijevanje vodom

Treba obaviti iz gradskog vodovoda ili iz vlastitih vodoobjekata, koji će obezbjeđivati higijenski ispravnu vodu, koja će se redovno kontrolirati.

Uklanjanje otpadnih materija treba obaviti na higijenski način u adekvatne posude uz redovno odvoženje smeća, a tečne otpadne materije potrebno je prije ispuštanja u prirodne recipiente prethodno dezinficirati.

Oprema aparatura i namještaj treba da budu namjenski i izgrađeni od materijala koji je dostupan vlažnom čišćenju. Proces treba da bude zatvoren od ulaza do izlaza, a obično se postrojenja rade od nehrđajućeg čelika, tada se oprema redovno prati i dezinficira.

Zatim postrojenje sa određenim brojem sanitarnih čvorova pod uslovom da se drže u ispravnom stanju i higijenskim održavanjem.

Opšta čistoća svih prostorija može se obavljati na dva načina, ili postoje ekipe čistača, koje su zadužene za čišćenje ili svako poslije obavljenog posla očisti svoj radni prostor.

Podrazumijeva se da su prostorije u prehrambenim objektima obezbjeđene sa podovima od keramičkih pločica i sl. Sa otvorima za odvod, koji su obezbijeđeni metalnim rešetkama. Zidovi su tu do visine 1,80cm obloženi sa keramičkim pločicama ili prebojeni masnom bojom. Poželjno je da su prelazi između zidova i podova zaobljeni.

Kontrola zaposlenog osoblja

- redovni zakonom određeni 3 ili 6 mjeseci ili godišnje pregledi pluća, klinički pregledi na kli-

conoštvo, što se evidentira u posebnim zdravstvenim knjižicama. Pranje posuđa i pribora se obavlja tako da se vrućom vodom i deterdžentom operu, dobro isperu, zatim dezinficira prema upustvima proizvođača.

- Prilikom posjete ovakvim objektima pišu se glavni sanitarno higijenski nedostaci.

Zbrinjavanje opasnih otpadnih materija (čvrstih i tečnih)

Opasni otpad je vrlo značajan javno-društveni problem iz razloga što direktno ili indirektno predstavlja izvor onečišćenja zaliha podzemnih voda i površinskih vodotokova, kao faktor koji narušava kvalitet zraka, kao mjesto mogućih zaraza i eksplozija. Upravljanje otpadom u općini Sanski Most povjereno je komunalnom preduzeću "Sana". Otpad spada u najveće ekološke probleme u općini Sanski Most. Poseban problem predstavlja opasni otpad: lijekovi, fekalni i sanitetski materijal kojima je rok istekao, elektronički otpad, staro motorno ulje, stare automobilske gume, boje, akumulatori, građevinski i kabasti otpad. Uvođenje novih tehnologija rada i porast standarda nije pratila odgovarajuća briga za tretman nus-produkata koji se u procesu življenja i rada stvaraju. Iz tog razloga nagomilalo se niz problema koji su prouzrokovali zagađenje životne sredine - zraka, vode i tla. Jedan od zagađivača čovjekove okoline je komunalni i industrijski otpad, koji se u većini slučajeva odlaže na neadekvatnim prostorima - smetlištima. Komunalni otpad pri svojoj razgradnji stvara filtrat, koji po svom sastavu može biti presudan za neko izvorište. Međutim, moguće posljedice nekontrolisanog odlaganja ne sastoje se samo u direktnom zagađenju nego je to i:

- potencijalni izvor zaraznih bolesti za ljude koji rade na deponiji
- potencijalni izvor zaraznih bolesti, koje se prenose posebnim putem preko insekata, glodara i ptica na veće udaljenosti
- potencijalni izvor oboljenja domaćih i divljih životinja
- potencijalni izvor požara, koji mogu biti i katastrofalni u sušnim periodima, a u bilo kom vremenu mogu izazvati širenje neugodnih mirisa i dima na veće udaljenosti
- izvor zagađenja površinskih voda a time i podzemnih voda

U svijetu se danas komunalni otpad tretira na različite načine, kako bi se izbjegao neželjeni uticaj na eko-sistem. Zastupljena rješenja su: sanitarne deponije, spaljivanje otpada sa ili bez iskorištenja energije, kompostiranje, usitnjavanje, reciklaža i dr. Za naše uslove može se slobodno kazati da je sanitarna deponija jedino rješenje. Posljednjih godina se u Svijetu, očuvanje kao i čovjekova okolina stavlja na jedno od prioritarnih mjesta. Ubrzano se radi i na saniranju izvora opasnosti i smanjenja zagađenja. U općini Sanski Most postoji veći broj mjesta na kojima se vršilo ili se vrši istrešavanje otpada (smetlišta), koja zagađuju prirodnu okolinu. Zbog toga su sredinom osamdesetih godina pokrenute aktivnosti na rješavanju zbrinjavanja čvrstog komunalnog otpada. U tom cilju je 1988. godine urađena "Studija centralne deponije" otpadaka za općinu Sanski Most. Pomenutom studijom obrađeni su vrsta i količina otpada, izvori nastajanja i predloženo rješenje konačnog zbrinjavanja, te sagledani svi elementi koji utiču na zagađenje čovjekove okoline. Za deponiju komunalnog otpada razmatrano je 7. potencijalnih lokaliteta, od kojih su tri detaljnije obrađena i to:

- Stara Rijeka
- Bukovačka Rijeka
- Pilješka Rijeka

Sa stanovišta tehno-ekonomske i ekološke opravdanosti izvršenja valorizacija i rangiranje tri navedena lokaliteta. Prema tim kriterijima za deponiju komunalnog otpada odabran je lokalitet Stara Rijeka,

kao najpovoljniji lokalitet. Aktivnosti na rješavanju problema zbrinjavanja komunalnog otpada prekinuo je rat. U cilju rješavanja ovog problema u toku 1996. godine, izvršena je revizija pomenute studije i tu je reviziju komisija usvojila da se na području Bukovačke Rijeke formira centralna deponija komunalnog otpada za općinu Sanski Most. Naknadnom provjerom i razmatranjem revizora komisija je donijela definitivnu odluku da se deponija komunalnog otpada za općinu Sanski Most formira u samoj dolini Bukovačke Rijeke, desne pritoke Sane. Lokalitet deponije "Bukovačka Rijeka" nalazi se sjeverno od Sanskog Mosta na udaljenosti oko 7,5 km nizvodno niz rijeku Sanu. Ovaj lokalitet je saobraćajno relativno dobro povezan sa Sanskim Mostom. Od Sanskog Mosta do sela Trnova u dužini od oko 5,5 km cesta je asfaltirana, dok je preostali dio puta od oko 2km makadamski, koji i ide starom željezničkom prugom. Do lokacije deponije postoji šumski put u dužini od oko 300 metara. Izveden je i novi pristupni put ovom lokalitetu, buldožerom je izvršeno skidanje površinskog sloja zemlje, debljine 10cm i širine 2000 metara na djelu od makadamskog puta uz lijevu obalu Bukovačke Rijeke u dužini od 4000 metara. Prostor deponije nalazi se uz "Dejtonsku liniju" koja prolazi s sjeverne strane neposredno uz deponiju. Područje deponije disponirano je u desnom zaoblju rijeke Sane, u dolini Bukovačke Rijeke. Unutar niskog pobrđa desnog dolinskog buka rijeke Sane Bukovačka Rijeka je usjekla vlastitu dolinu. Orjentisanje pravcem sjeveroistok-jugozapad, dok je generalno pružanje rijeke Sane južno-sjeverno. Uzvodni dijelovi Bukovice Rijeke su na kotama iznad 200 m.n.m. na rastojanju od nepuna 2 km nizvodno uzdužni profil vodotoka spušta se na hipsometrijske nivoe oko i ispod 150 m.n.m. Ovakvi odnosi ilustruju veliki gradijent pada i strmo "silazenje" u Sanu. Neposredni kvalitet deponije nalazi se na visinama između 155-163 m. n. m.

Poprečni profili doline Bukovačke Rijeke pokazuju izvjesnu asimetričnost. Desni je luk (podno kojeg je usjekla rijeka), nešto većeg nagiba u prosjeku oko 40 stepeni. Dolinska lijeva strana je nešto položenija, s prosječnim nagibom između 25 i 35 stepeni. U prostoru deponije, od profila brane, koji pokazuje suženi "V" karakter pa uzvodno dolina se širi u dnu, strane se razmiču i otvaraju, a padine dobijaju blaže nagibe. Ovim se praktično zapreminski prostor buduće deponije prirodno povećava. Ova područja Sanskog Mosta su pod uticajem umjereno kontinentalne klime. Glavne klimaste karakteristike ovog područja mogu se dobiti analizom slijedećih meteoroloških pojava:

- a) temperatura vazduha
- b) padavine
- c) vjetar

Generalno se može reći da je klima područja Sanskog Mosta povoljna sa umjerenim temperaturama, umjerenom vlažnošću, bez olujnih vjetrova, s blagim uticajem maritimne klime. Kao proizvod fizioloških funkcija čovjeka, životinja i radnih procesa su otpadne materije, koje predstavljaju epidemiološku opasnost i moraju se na higijenski način uklanjati iz domaćinstva i naselja.

Te otpadne materije su:

- izmet
- urin
- druge izlučevine koje izdvaja tijelo
- razne druge otpadne materije (tekuće, tvrde, gasne) koje obilato nastaju prilikom ljudskih aktivnosti u naselju
- otpaci s javnih površina
- otpaci hrane i prehrambene industrije
- organski i neorganski otpaci iz drugih industrijskih grana

Prema mjestu nastajanja otpadne materije su:

- fiziološke
- kućne
- javne (trgovi, pijaca) i
- industrijske otpadne materije.

Prema konzistenciji i načinu uklanjanja otpadne materije mogu biti:

- tečne otpadne materije
- čvrste otpadne materije

Otpadne materije prema porijeklu mogu biti:

- anorganske
- organske

U otpadnim vodama, svi sadržaji mogu kod čovjeka izazvati niz oboljenja od crijevnih zaraznih oboljenja, zatim kao posljedica mogu se javiti i epidemije hepatitisa i paratitusa, kao i drugih bolesti. Strategija zbrinjavanja otpada je dio ukupne strategije, a posebno strategije očuvanja životne sredine. Strategija prikupljanja i zbrinjavanja otpada predstavlja cjelovit, dugoročni sistematski pristup rješavanja ovog problema. To je niz stručnih koncepata, kojima se definišu prioriteti i načini rješavanja dispozicija i upravljanja otpadnim materijalom. Osnovni joj je cilj, da obezbijedi sigurno, efikasno i ekonomično prikupljanje, tretman i odlaganje otpada, kao i osigura objekat. Sistem funkcioniše kako u trenutku uspostavljanja tako i u budućnosti. Ovako široko postavljene ciljeve treba primjeniti na lokalne uslove. Za svaki cilj treba odrediti kriterije prihvatljivosti, naročito s aspekta:

- smanjenja rizika po zdravlje u vezi sakupljanja, transporta i tretmana otpada
- smanjenje rizika od zagađenja okoline
- obezbjeđenje sigurnih tehnologija zbrinjavanja pod lokalnim uslovima i dr.

Specijalni otpad (biološki) kao što su otpaci zdravstvenih ustanova, iz bolnica (zavoj, vata, gaze, šprice, igle), smeće s javnih površina, đubre, životinjski leševi, uginule stoke, ne smiju se odlagati na sanitarnoj deponiji. Jedan od najboljih načina za prikupljanje i uklanjanje otpada je centralno uklanjanje otpadnih materija (voda) - a to je kanalizacija.

Kapacitet kanalizacionog sistema zavisi od broja stanovnika u naselju za koje se podiže kanalizacija od maksimalne količine atmosferskih taloga, od količine otpadnih voda koje ispušta industrija, od postojanja objekata koji imaju potrebu za velikom količinom vode, javne praonice, bolnice i sl. Poželjno bi bilo da postoje dva načina izgradnje kanalizacione mreže u naselju:

Jedinstvena kanalizaciona mreža koja prima sve otpadne vode iz naselja i dvojna kanalizaciona mreža gdje se odvojeno sakuplja atmosferska voda i voda od pranja ulica, a odvojeno otpadna voda iz domaćinstava i javnih zgrada i industrije.

Kvalitet stanovanja

U Bosni i Hercegovini, pa tako i u općini Sanskom Mostu ne postoji procjena zdravstvenog rizika, odnosno zdravstvenog stanja stanovnika zbog kvalitete okoliša i uticaja socijalnih i psihosocijalnih faktora; stres i njegove posljedice, devijantna ponašanja, poremećaji mentalnog zdravlja i slično, koji su vezani za uslove stanovanja i organizaciju naselja, a sigurno mogu dosta uticati na zdravlje. Jedan od važnih elemenata kvalitete životne sredine u općini Sanski Most predstavlja buka zbog još uvijek neprilagođenog saobraćaja, ponekad neprilagođene muzike iz ugostiteljskih objekata (posebno u noćnim satima).

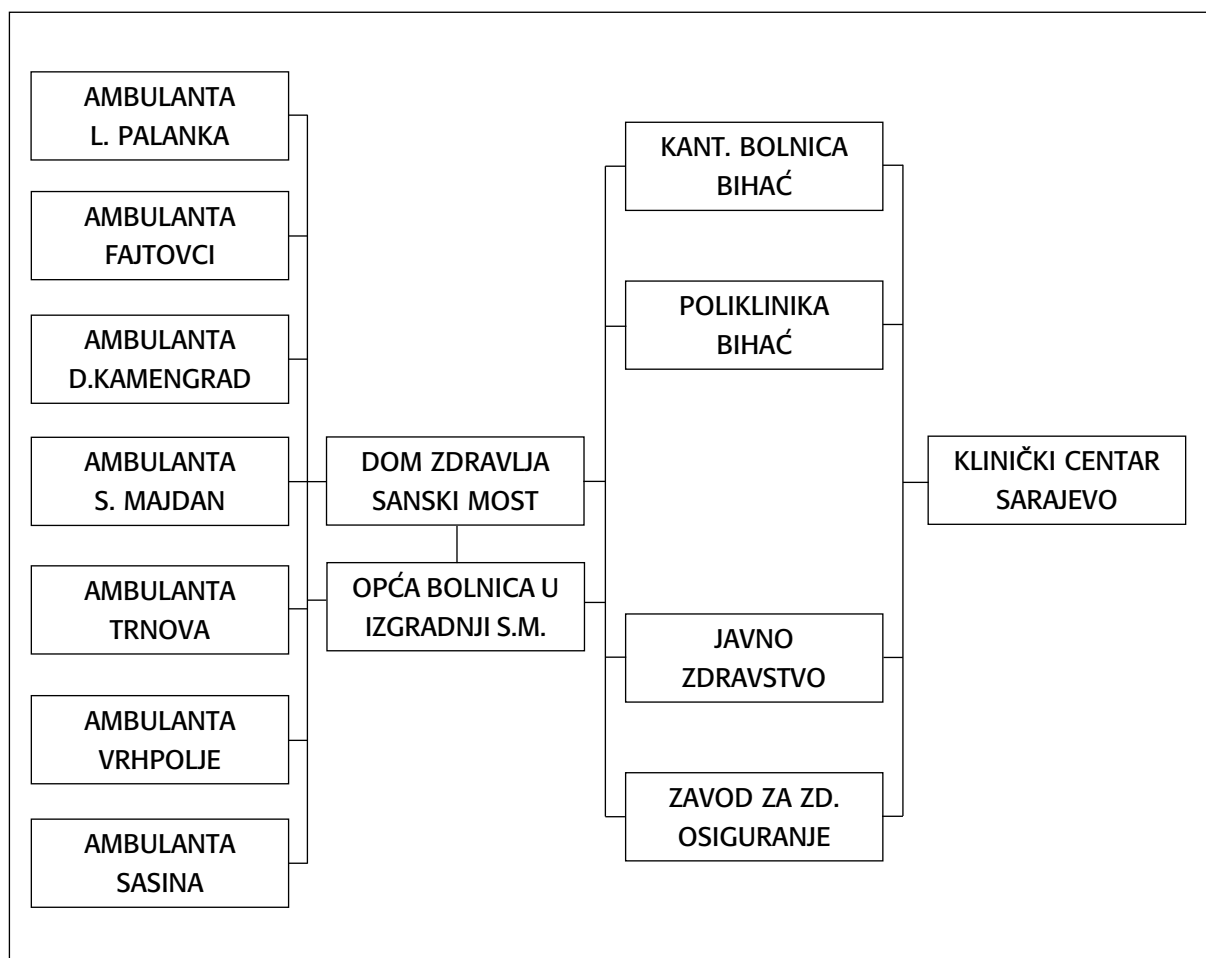
Organiziranost zdravstvene zaštite stanovnika

Primarna zdravstvena zaštita na području općine organizirana je u Domu zdravlja Sanski Most i podružnim ambulantama: Donji Kamengrad, L. Palanka, Fajtovci, Vrhpolje, Trnova, Stari Majdan i uskoro u Poljaku i Sasini. U udaljenim područnim ambulantama neophodno je da u sklopu ambulante bude smještena i apoteka. Organiziranost primarne i sekundarne zdravstvene zaštite u Domu Zdravlja Sanski Most. Dom Zdravlja prema Zakonu treba da ima slijedeće specijaliste: ginekolog, pedijatar, internista, epidemiolog, specijalističke stomatološke službe, radiolog sa osobljem.

Zdravstvene usluge u Domu Zdravlja na općini Sanski Most pružaju se kroz rad slijedećih službi: hitna medicinska pomoć, opća medicina, porodična medicina, medicina rada, zdravstvena zaštita djece i omladine, zaštita žena, pneumatska služba, patronažne zdravstvene zaštite, stomatološke službe, CBR, radiološka služba, epidemiološka služba, očno, internističke službe, ORL i dr.

Sve ove usluge pružaju se na lokalitetu zgrade Doma Zdravlja Sanski Most. Prema zakonu, cilj je doći što bliže pacijentu.

Organizacijski, teritorijalno, infrastrukturno primarna zdravstvena zaštita u općini Sanski Most je dobro organizirana i u skladu sa zakonom. Na području općine Sanski Most poželjno je prisustvo bavljenja rekreacijom, kao i povećanje prevencije bolesti: hroničnih nezazarnih bolesti, smanjenje riziko faktora, kao i povećanje prevencije kod raznih toksikomanija jačanjem imuniteta i psihofizičke kondicije. Povećan je broj malignih, psihosomatskih, respiratornih i psihijatrijskih oboljenja. Na neka od ovih oboljenja utiču posljedice rata, a na neka oboljenja mogući uticaj ishrane, stanovanja, kli-

matskih prilika.

3.1.1.3 Identifikacija problema, uzroci i posljedice

Kvalitet vode za piće u općini Sanski Most

Sistem kontrole vode za piće na širem području općine Sanski Most uglavnom zadovoljava, posebno zadovoljava vodu za piće iz gradskog vodovoda. U skoro vrijeme uspostaviti će se laboratorija u komunalnom preduzeću Sanski Most, koja bi bila akreditirana za baznu kontrolu gradskog i individualnih vodovoda.

O kvalitetu pitke vode na cijelom području - osigurano je informiranje javnosti, mada svi izvori nisu zaštićeni od mogućeg zagađenja.

Glavni uzroci problema su:

- zakonska regulativa
- ekonomska situacija

Stanovnici prigradskih naselja - poželjno je da imaju češće informacije o kvalitetu vode koju piju, a također i korisnici (konzumenti) gradskog vodovoda, jer uveliko stanovnici područja općine Sanski Most nemaju čestih informacija o kvaliteti vode koju piju i koriste. Mogući uticaj na čovjekovo zdravlje je u mogućnosti pojave zaraznih bolesti i drugih oboljenja. Pojavljivao bi se veliki rizik po okolinske sisteme, kao i po ukupan kvalitet života.

Sigurnost kvalitete prehrambenih proizvoda

Ekološki problem

- upitna ispravnost namirnica

Glavni uzroci problema su:

- da li je adekvatan rad inspeksijskih službi i njihova kontrola
- provjeravati uslove prodaje, kao i adekvatnost osoblja
- da li se poštuju zakonski propisi
- kakva je neodgovornost vlasnika
- informirati javnost, uključiti rad medija

Posljedice i mogućnosti uticaja

Moguće su pojave mnogobrojnih infektivnih, parazitarnih i ostalih bolesti, što i ima negativan uticaj po ukupan kvalitet života.

Zbrinjavanje opasnih otpadnih materija

Ekološki problem

Nije riješeno još uvijek adekvatno odlaganje opasnih otpadnih materija niti adekvatna dispozicija istih.

Glavni uzroci problema su

- poboljšati organiziranost komunalnih radnika
- ekonomska situacija
- needuciranost pojedinih građana

Posljedice i mogući uticaj

Opasnost od požara i eksplozija i posljedica tih pojava. Mogućnost pojave infektivnih, parazitaranih i ostalih bolesti. Ovaj problem ima uticaj na sve resurse u okolini; voda, zrak, tlo, biljni i životinjski svijet i nema negativan uticaj na kvalitet života.

Kvalitet stanovanja i buka

Ekološki problem:

- povećan nivo buke, ali u pojedinim situacijama
- nepostojanje na svim mjestima centralno grijanje
- nepoštivanje klasičnih, etičnih i zdravstveno-higijenskih načela i standarda naselja.

Glavni uzroci problema su

- pražnjenje ruralnih naselja
- nedostatak stambenog prostora, prenapučenost
- magistralni putevi prolaze kroz grad
- bučnost ugostiteljskih objekata ponekad u noćnim satima
- needuciranost

Posljedice i mogući uticaji problema

Povećan nivo vode imao bi direktan uticaj na čovjekovo zdravlje. Smanjen nivo stanovanja imao bi posredan uticaj mogućom pojavom psihosomatskih oboljenja. Posebno su ugrožene kategorije: djeca, stariji, invalidne osobe. Ovi problemi imaju direktne negativne uticaje po okolinu i direktan negativan uticaj na ukupan kvalitet života.

Predlažemo da se u svim školama na području općine uvedu eko-sekcije, zatim eko-sekcije po svim mjesnim zajednicama, po svim radnim organizacijama kao i da se izmjesti deponije.

3.1.1.4 Ciljevi

1. Uspostaviti sistem kontrole kvalitete pitke vode na cijelom području općine i kontinuirano informiranje javnosti
2. Uspostaviti sistem kontrole kvalitete prehrambenih proizvoda i kontinuirano informiranje javnosti
3. Riješiti adekvatno i obezbjediti dispoziciju i odlaganje otpadnih materija za područje općine S. Most
4. Provoditi proces nivoa kvaliteta stanovanja u gradu
5. Zdravstvena zaštita je funkcionalno organizirana na nivou Doma Zdravlja i područnih ambulanti.

3.1.1.5 Mjere

1. Fizički ograditi zbog mogućeg zagađenja, sve objekte vodosnabdijevanja u općini Sanski Most
2. Pustiti u funkciju baznu laboratoriju u komunalnom preduzeću zbog kontinuirane kontrole kvaliteta pitke vode
3. Kontinuirano davati uzorke pitke vode sa svih izvora na analizu i na superanalizu
4. Jednom mjesečno redovno, a prema potrebi i češće obavještavati javnost o kvaliteti vode za piće
5. Komunalnom preduzeću Sanskog Mosta, odlukama, dozvolama i materijalno omogućiti efikasnost

u provođenju kontrole ispravnosti pitke vode.

6. Inspeksijske službe trebaju kontinuirano nadgledati ispravnost prehrambenih proizvoda u trgovačkim i ugostiteljskih objektima
7. Inspeksijske službe trebaju kontinuirano slati uzorke prehrambenih proizvoda na analizu i o rezultatima obavještavati javnost
8. Inspeksijske službe trebaju kontinuirano kontrolirati radno osoblje trgovačkih i ugostiteljskih objekata
9. Riješiti odlaganje i zbrinjavanje opasnih otpadnih materija
10. Očistiti dvorišta i javne površine od naslaga drva, raznog otpada i bespravnih objekata
11. Dvorišta urediti i ustupiti djeci, omladini i odraslima za igru, zabavu, odmor i rekreaciju
12. Sa trotoara ukloniti sve prodajne punktove ugostiteljskih i turističkih objekata. Prehrambene artikle prodavati isključivo u prodavnicama
13. Inspekcija u saradnji sa policijom treba stalno provoditi kontrolu rada ugostiteljskih objekata, poštivanje radnog vremena i buke
14. Dosljedno provoditi Odluku o javnom redu i miru, Odluku sigurnosti saobraćaja, Odluku o zaštiti okoliša, Odluku o komunalnim djelatnostima
15. Odrediti nosioca aktivnosti zbrinjavanja pasa lualica, te načine rješavanja ovog problema
16. Formirati stočno groblje
17. Kontinuirano educirati stanovnike o etičkim načelima i standardima života u gradskoj zajednici
18. Napraviti planove i poduzeti mjere za toplifikaciju užeg gradskog područja
19. Podružne ambulante tehnički i kadrovski opremiti za pružanje što boljih i efikasnijih usluga porodične medicine
20. Stalnim ili povremenim angažmanom nedostajućih specijalista kadrovski i tehnički osposobiti Dom Zdravlja Sanski Most za pružanje zdravstvenih usluga tog nivoa

3.1.2 Socijalna i društvena problematika

Sa stanovišta socijalne problematike stanovništvo u općini Sanski Most, moguće je i potrebno razvrstati u 4 (četiri) osnovne socijalne grupe:

- izbjegla i raseljena lica
- mladi, radno sposobni a nezaposleni, koji sve češće traže egzistenciju u drugim zemljama
- egzistencijalno ugroženi građani (radno sposobni-a nezaposleni građani, invalidi po raznim osnovama invalidnosti, samohrane majke, penzioneri)
- manja skupina koja ima socijalnu i ekonomsku sigurnost

Evidentna je velika stopa nezaposlenosti, kao i porast nezaposlenosti. Društvena događanja i mogućnosti organiziranja društvenih manifestacija su ograničeni. Također postoje osobe zadužene za sportske i kulturne manifestacije, ali se one zbog ekonomske situacije rijetko organiziraju. U gradu Sanski Most potrebno je da stoji popriličan broj udruženja građana koji s minimalnim sredstvima i mogućnostima uspijevaju organizirati neke događaje. Nerazvijena je atletika, svi sportovi na vodi (plivanje, jedrenje, veslanje, ronjenje, vaterpolo) kao i individualni planinski i zimski sportovi. Za navedene sportove nema adekvatne sportske infrastrukture, pa je to i uzrok navedenom stanju. Veliku prepreku uspješnijem radu udruženja predstavlja nedostatak adekvatnog društvenog prostora za rad, kao i ekonomske mogućnosti. Za većim brojem udruženja stanje okoliša u općini Sanski Most i stanje zdravlja direktno je vezano za aktivnosti udruženja građana, organiziranost i voljni momenat samih

građana, zakonskim i institucionalnim rješenjima ove oblasti, javnosti i transparentnosti rada lokalne vlasti. Veliki problem i veliki nedostatak u kvaliteti okoliša i javnog zdravlja je nerazvijena ekološka svijest i zdravstvena prosvijećenost svih struktura stanovnika: građana, poslovnog sektora, javnog sektora, organa vlasti. Zbog toga su ulaganja rada i sredstava u podizanju nivoa ekološke i javnozdravstvene svijesti stanovnika put ka većoj angažiranosti svih u izgradnji zadovoljavajućeg životnog ambijenta po modelu "Sanski Most - grad zdravlja i cvijeća i Sanski Most - održivi grad". To je model budućnosti, model kojeg su dostigli ili dostižu gradovi u Evropi i Svijetu.

3.1.2.1 Identifikacija problema, uzroci i posljedice

Ekološki problem

- nedovoljno aktivna udruženja građana
- nedovoljna lepeza sportova
- nerazvijena ekološka svijest i zdravstvena prosvijećenost stanovnika

Glavni uzroci problema su

- nepostojanje objektivnih uslova za rad svih udruženja
- nezainteresovanost i nedostatak volje za volonterski rad
- neprosvijećenost građana, roditelja
- nedostatak ambicija za razvijanje talenata
- finansijska sredstva
- neefikasna, prekobrojna i neadekvatno obrazovana administracija
- obrazovne, zdravstvene i nevladine institucije i organizacije.

Posljedice problema

- nedovoljan uticaj udruženja na građane i vlast
- prisutnost mnogih ovisnosti i devijantnih ponašanja;
- alkoholizam, pušenje, droga, krađe, maloljetnička delikvencija.
- nepostojanje kvalitetne društvene i kulturne ponude
- građani nedovoljno uključeni u donošenje odluka i nezadovoljni stepenom transparentnosti vlasti
- nedopustivo zagađenje i devastacija okoliša
- potencijalna opasnost od kontakata sa uzročnicima zaraznih bolesti

Navedeni problemi imaju potencijalno negativan uticaj na čovjekovo zdravlje. Pojedini problemi imaju veliki uticaj na okolinu i veoma veliki uticaj na ukupan kvalitet života.

3.1.2.2 Ciljevi

1. smanjiti stopu nezaposlenosti u općini Sanski Most
2. poželjno je da postoji velika lepeza sportova, razvijeni kolektivni i individualni sportovi
3. aktivan veliki broj udruženja građana
4. potrebno je da aktivno radi Kino-sala, da postoji pozorišna sala, da aktivno radi radio-televizija Sanskog Mosta
5. vlast je transparentna, efikasna, visokoobrazovana i bliska s narodom
6. koliko-toliko razvijena ekološka svijest i zdravstvena prosvijećenost stanovništva Sanskog Mosta

3.1.2.3 Mjere

1. Izraditi strategiju za povećanje zaposlenosti
2. Implementirati strategiju za smanjenje siromaštva na lokalnom nivou
3. Provoditi strategiju za razvoj poljoprivrede i strategiju za razvoj turizma
4. Izraditi lokalne strategije i za druge grane privrednih i društvenih djelatnosti
5. Izraditi infrastrukturu i proširiti lepezu sportova
6. Udruženjima građana prostorom i finansijama osigurati aktivniji rad
7. Osposobiti Kino-salu za normalno funkcioniranje
8. Izgraditi i osposobiti pozorišnu salu
9. Obezbijediti i osigurati još bolju funkcionalnost radio-televizije
10. Obezbijediti i osigurati što bolju transparentnost, stručnost i efikasnost općinske administracije
11. Direktnim i elektronskim putem (telefon-telefaks, internet) omogućiti građanima učešće u donošenju odluka o okolišu i ulaganju iz budžeta
12. Provoditi kontinuiranu, ekološku, zdravstvenu i etičku edukaciju građana, javnih radnika i privrednika
13. Povećati djelotvornost restriktivnih mjera

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C1		USPOSTAVLJEN SISTEM KONTROLE KVALITETA PITKE VODE NA CIJELOM PODRUČJU OPĆINE I KONTINUIRANO INFORMIRANJE JAVNOSTI					
	M1	Fizički ograditi, od mogućeg zagađenja sve objekte vodosnabdijevanja u općini	JKP	O	Odmah	JKP	Svi objekti vodosnab. ograđeni
	M2	Pustiti u funkciju baznu laboratoriju u komunalnom preduzeću radi kontinuirane kontrole kvaliteta pitke vode	JKP	O	Odmah	JKP	Labor. U JKP u stalnoj funkciji
	M3	Kontinuirano davati uzorke vode sa svih izvora na superanalizu	JKP	O	KR SR DR	JKP	Voda za piće u cijeloj općini ispravna
	M4	Jednom mjesečno, redovno, a prema potrebi i češće, obavještavati javnost o kvaliteti pitke vode	HE služba zd. ustan. S.Most	G L	Odmah	JKP	Građani informirani o kvaliteti vode
	M5	Komunalnom preduzeću S. Most odlukama, dozvolama i materijalno omogućiti efikasnost u provođenju kontrole ispravnosti pitke vode	Općina	O	Odmah	Općina	JKP i HE služba

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
C2		USPOSTAVLJEN SISTEM KONTROLE KVALITETE NAMIRNICA I KONTINUIRANO INFORMIRANJE JAVNOSTI					
	M1	Inspeksijske službe trebaju kontinuirano nadgledati ispravnost prehrambenih proizvoda u trgovačkim i ugostiteljskim objektima	Općina	O K	Odmah	Općina	Stalna kontrola kvalitete
	M2	Inspeksijske službe u saradnji sa ZZZZ Bihać trebaju kontinuirano slati uzorke prehrambenih proizvoda na analizu i o rezultatima obavještavati javnost	Općina	O K	KR SR DR	Općina	Ispravni prehrambeni proizvodi
	M3	Inspeksijske službe trebaju kontinuirano kontrolirati radno osoblje trgovačkih i ugostiteljskih objekata	Općina	O K	KR	Općina	Radno osoblje zadovoljava propise
C3		RIJEŠENO ADEKVATNO ZBRINJAVANJE OPASNIH OTPADNIH MATERIJIA					
	M1	Riješiti odlaganje i zbrinjavanje otpadnih materija	JKP	K N	KR	JKP Općina	Opasni otpad se odlaže na sigurno
C4		PROVOĐENJEM PROCESA ZDRAVI GRAD S.MOST NIVO KVALITETE STANOVANJA U GRADU JE IZNAD KLASIČNIH NAČELA I STANDARDA					
	M1	Očistiti dvorišta i javne površine od naslaga drva, raznog otpada i bespravnih objekata	Eko-NVO JKP građani	O K	KR	Općina JKP HE	Očišćena dvorišta i javne površine
	M2	Dvorišta urediti i ustupiti djeci, omladini i odraslima za igru, zabavu, odmor i rekreaciju	Eko-NVO JKP građani	O	KR	Općina JKP HE	Uređena dvorišta
	M3	Sa trotoara ukloniti sve prodajne punktove ugostiteljskih i trgovačkih objekata. Prehrambene artikle prodavati isključivo u prodavnicama	MUP	O K	KR	Vlasnici	Trotoari očišćeni od stolova i prodaj. mjesta
	M4	Inspekcija u saradnji sa policijom, treba stalno kontrolirati rad ugostiteljskih objekata, poštivanje radnog vremena i buke	MUP	O K	DR	Općina MUP	Objekti rade u skladu sa Odlukom

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Indikator	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
	M5	Dosljedno provoditi Odluku o javnom redu i miru, Odluku o sigurnosti saobraćaja, Odluku o zaštiti okoliša, Odluku o komunalnim djelatnostima	Općina MUP Eko-NVO	O K	DR	Općina	Odluke se primjenjuju
	M6	Odrediti nosioca aktivnosti zbrinjavanja pasa lualica, te načine rješavanja ovog problema	Općina JKP	O	KR SR DR	Općina JKP	Smanjen broj pasa lualica
	M7	Formirati stočno groblje	Općina JKP	G O	KR	Općina	Zbrinute uginule životinje
	M8	Kontinuirano educirati stanovnike o etičkim načelima i standardima života u gradskoj zajednici	Općina	O	DR	Općina Ministarstva	Povećan nivo kvalitete stanovanj.
	M9	Napraviti planove i poduzeti mjere za toplifikaciju užeg gradskog područja	Općina	O	SR	Općina Privreda Ministarstva	Provedeno centr. grijanje Uklonjen otpad
C5		PRIMARNA ZDRAV. ZAŠTITA STANOVNIKA S.MOSTA FUNKCIONALNO ORGANIZIRANA: NIVO MREŽE AMBULANTI I NIVOA DOMA ZDRAVLJA					
	M1	Tehnički i kadrovski opremiti ambulante u D.Kamengradu, Vrhpolju, i Zdeni za pružanje usluga porodične medicine	Dom zdravlja Općina	O K	SR	Općina Ministarstvo	Građani zadovoljni ambulan. uslugama
	M2	U udaljenim područnim ambulanta- ma neophodno je u sklopu ambulante da bude smještena i apoteka	Dom zdravlja OPćina	O	KR	Općina Ministarstvo	Građani zadovoljni uslugama Doma zdravlja
	M3	Stalnim i povremenim angažmanom nedostajućih specijalista kadrovski i tehnički osposobiti Dom zdravlja za pružanje usluga	Dom zdravlja OPćina	O	KR	Općina Ministarstvo	Građani zadovoljni uslugama Doma zdravlja
C6		STOPA NEZAPOSLENOSTI U OPĆINI SANSKI MOST, PROSJEČNA PLATA					
	M1	Izraditi strategiju smanjenja siromaštva (PRSP) Povećanje zaposlenosti	Općina	O K N	KR	Općina Ministars- tva	Izrađena strategija za smanjenje siromaštva

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
	M2	Implementirati Strategiju za smanjenje siromaštva (PRSP)	Općina	O K N	SR	Općina Ministars. Privreda	Povećana zaposlenost
	M3	Provoditi Strategiju za razvoj poljoprivrede i Strategiju za razvoj turizma	Općina Privreda	O K N	KR	Općina Ministars. Privreda	Povećana zaposlenost
	M4	Izraditi lokalne strategije za druge grane privrednih i društvenih djelatnosti	Općina	O K	KR	Općina Ministarstva	Povećana zaposlenost
C7		VELIKA JE LEPEZA SPORTOVA, RAZVIJENI SU KOLEKTIVNI I INDIVIDUALNI SPORTOVI					
	M1	Izgraditi sportsku infrastrukturu i proširiti lepezu sportova	Općina Građani	O	SR	Općina Ministarstva	Dovoljno objekata za sport
C8		AKTIVNA SU UDRUŽENJA GRAĐANA					
	M1	Udruženjima građana prostorno i finansijski osigurati aktivniji rad	Općina	O	SR	Općina Projekti	U rad uključen veliki broj građana
C9		AKTIVNO RADI KINO SALA, POZORIŠNA SALA I RADIO-TELEVIZIJA SANSKI MOST					
	M1	Osposobiti nekadašnju kino salu za normalno funkcioniranje	Općina Donatori Ministars.	O K N	KR	Općina projekti	Usluge koristi veliki broj građana
	M2	Izgraditi pozorišnu salu na području općine	Općina Donatori Ministars.	O K	KR	Općina projekti	Predstave se redovno održavaju
	M3	Osposobiti bolju i efikasniju radio televiziju	Općina Građani	O	KR	Općina Projekti	Korisnici usluga informisani

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
C 10		VLAST JE TRANSPARENTNA, EFIKASNA, VISOKOOBRAZOVANA I BLISKA SA GRAĐANIMA					
	M1	Osigurati punu transparentnost, stručnost i efikasnost općinske administracije	Općina	O	Odmah	Općina	Građani zadovoljni
	M2	Omogućiti građanima učešće u donošenju odluka o okolišu i ulaganja iz budžeta direktnim putem, telefon, fax, internet	Općina	O	Odmah	Općina	Građani zadovoljni radom uprave
C 11		RAZVIJENA JE EKOLOŠKA SVIJEST I ZDRAVSTVENA PROSVIJEĆENOST STANOVNIKA					
	M1	Provoditi kontinuiranu ekološku, zdravstvenu i etičku edukaciju građana, javnih radnika i privrednika	Općina NVO	O K N	KR	Općina	Opći nivo svijesti zadovoljavajuća
	M2	Povećati djelotvornost restriktivnih mjera	Općina	O K	KR	Općina	Građani i privrednici poštuju propise

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

***Tematska oblast 2
Upravljanje otpadom***

3.2.1 Uvod

Otpad predstavlja jedan od prioriternih problema zaštite okoliša u BiH. Godišnje se stvara 2 do 3 miliona tona čvrstog otpada svih kategorija, koji se uglavnom odlaže na oko 1. 100 "divljih deponija", usljed nedovoljnog broja propisno uređenih sanitarnih deponija. Ovakvo odlaganje smeća neposredno ugrožava zdravlje stanovništva, kako onog koje živi u neposrednoj blizini deponija, tako i šire zbog opasnosti isticanja otrovnih materija u podzemne vode. U komunalnoj djelatnosti prisutni su brojni problemi koji se tiču nedovoljnih kapaciteta za odvoz smeća. Poseban problem predstavlja neekonomsko utvrđivanje cijena komunalnih usluga i njihov nizak stepen naplate.

Projekat Svjetske banke "Strategija upravljanja čvrstim otpadom u BiH" je u fazi implementacije. Ovim je definirana buduća politika zbrinjavanja krutog otpada i to po konceptu regionalnog deponiranja putem međuopćinskih organizacija za upravljanje otpadom i njegovo zbrinjavanje na sanitarnim deponijama regionalnog tipa.

Prioritetne aktivnosti u ovoj oblasti djelovanja su:

1. Implementacija Strategije upravljanja čvrstim otpadom u BiH
2. Unaprijediti sistem odlaganja industrijskog otpada
3. Jačati institucionalni okvir i kapacitete za upravljanje otpadom
4. Razviti alternative za reciklažu otpada.

Osnovni problemi proizlaze iz dosadašnjeg društvenog odnosa prema otpadu i načinu upravljanja, nedostatka vertikalne i horizontalne upravljačke i stručne usklađenosti i organiziranosti, pomanjkanja pravnih propisa i ekonomskih mjera, migracija stanovnika usljed ratnih razaranja itd.

Upravljanje otpadom je svakako jedan od glavnih pravaca u oblasti zaštite okoliša i u općini Sanski Most. Definitivno, nema nijedne sredine - grad, mjesna zajednica ili selo - koje su uspješno riješili ovaj problem. Naročito su složeni problemi otpada kako u gradu tako i u većim naseljima: Gornji Krkojevci, Čaplje, Novo Naselje, Naprelje, Šehovci, Fajtovci, Modra, Čirkići, Lušci Palanka, Husimovci, Bojančić, Vrhpolje, Hrustovo, Dabar, Poblje, Podlug, Magarice.

S obzirom da se općina Sanski Most još nije odredila prema REG.DEP. DOO Bihać potrebno je odrediti novu lokaciju za sanitarnu deponiju, zatim sanirati privremenu gradsku deponiju kao i sve ostale "divlje deponije".

Gradska deponija "Sanska brda-Grabež" se nalazi na samoj granici slivnog područja izvorišta Zdene na geološkoj formaciji koja je veoma nepovoljna i propusnom zemljištu, te se kao takva mora dislocirati kao međudeponija. Na tom mjestu trebala bi se vršiti selekcija i razvrstavanje krutog otpada, koji bi se dalje transportovao do regionalne deponije. Prostornim planom općine Sanski Most je planirana nova deponija na lokaciji Bukovačka rijeka, za koju je poslije rata urađena i projektna dokumentacija ali ništa nije realizirano zbog protesta lokalnog stanovništva. Postoje lokacije koje po geološkim svojstvima odgovaraju lokaciji nove deponije ali planska dokumentacija niti potrebna općinska akta nisu urađena.

“Studija centralne deponije otpadaka za općinu Sanski Most” koju je izradio IPZ-Industrijski projektni zavod iz Zagreba 1988. godine u svom sadržaju obuhvata sljedeće:

Uvod

- * Postojeće stanje postupanja s otpacima;
- * Prognoza količina otpadaka do 2018. godine i proračun deponijskog prostora;
- * Količina otpadaka sa stanovišta mogućnosti reciklaže, kompostiranja, prerade i spaljivanja i sa stanovišta odredbi zakona o sekundarnim sirovinama;
- * Potrebe izgradnje centralne deponije sa tehničkog i ekonomskog stanovišta i sa stanovišta zaštite čovjekove okoline;
- * Izbor lokacije za sanitarnu deponiju općine Sanski Most

Zaključci i prijedlozi

Prema ovoj Studiji postojeća deponija “Grabež” na koju se odlaže otpad se nalazi 3 km od Sanskog Mosta, zauzima cca 1,5 ha prostora a ima karakteristike divljeg smetljišta. Otpaci su razbacani u okolini, a samo povremeno se isti planiraju dozerom radi olakšavanja pristupa vozilima za dovoz otpadaka. Otpaci su samozapaljivi pa se dim i plinovi šire prema gradu.

Pregledom terena je utvrđeno da se odlaganje otpadaka vrši na blago nagnutom platou izgrađenom iz jako trošnih krečnjaka koji su dobro do visoko propusni. Zaštitni sloj crvenice tu je vrlo tanak, te je zbog toga osigurano nesmetano prodiranje zagađenja iz deponije u dobro do visoko-propusni karbonatni vodonosnik. Kako se deponija nalazi u neposrednom zaleđu niže položenog značajnog izvorišta Zdene, može se pretpostaviti postepeno ocjeđivanje dijela prodrlog zagađenja prema ovom izvorištu. Ocjeđivanje prema Zdeni olakšava tektonski sklop terena, jer se slojne plohe pružaju u smjeru sjeverozapad-jugoistok, a lokacija deponije nalazi se u dijelu strukture gdje su krečnjaci izrazito oštećeni.

Prema tome, može se zaključiti da ovako divlje formirana deponija ugrožava okoliš ceste Sanski Most-Dabar i predstavlja stalnu opasnost po sanitarnu ispravnost i kvalitet vode izvorišta Zdene. Uvažavajući značaj Zdene za vodosnabdjevanje Sanskog Mosta, potrebno je na deponiji Grabež prestati s odlaganjem otpada i prostor adekvatno sanirati.

3.2.2 Dosadašnja politika

Dosadašnji oblici rješavanja problema nisu dali prave rezultate zbog neselektivnosti pristupa, prenamaganih finansijskih i tehničkih problema u odnosu na druge tj. na edukaciju građana i privrednika.

Mogu se uočiti glavni problemi vezani za upravljanje otpadom:

- sva područja nisu obuhvaćena organiziranim sistemom prikupljanja otpada,
- neadekvatna gradska deponija,
- problem zbrinjavanja opasnog otpada,
- neodgovarajući sistem finansiranja upravljanja otpadom,
- nedostatak katastra zagađivača,
- needucovanost građana, privrednika i drugih odgovornih osoba.

Praktično za rješavanje problema otpada na nivou države BiH (općina) ne postoji odgovara-

juća zakonska regulativa. Postojeći i trenutno važeći Zakon o prostornom uređenju, Zakon o komunalnim djelatnostima, Pravilnik o minimalnim uvjetima za uklanjanje i konačnu dispoziciju komunalnih, industrijskih i drugih otpadaka nisu regulisali nadzor nad industrijskim i opasnim otpadom, kao ni sankcije za subjekte koji se ne pridržavaju navedenog pravilnika. Ova problematika je uređena Zakonom o prikupljanju, proizvodnji i prometu sekundarnih sirovina i materijala. Na općinskom nivou je važeća Odluka o komunalnom redu.

U ovim propisima ova oblast je globalno tretirana i ne pojašnjava uslove i načine prikupljanja, odlaganja, transporta i tretmana različitih vrsta otpada.

Na nivou BiH je usvojen Zakon o upravljanju otpadom kojim se uređuju sve kategorije otpada i sve vrste djelatnosti, operacija i postrojenja u upravljanju otpadom.

Subjekti koji svojom djelatnošću stvaraju otpad, nemaju ili ne poštuju obavezu izdvajanja npr. (Zakon o šumama, Zakon o elektroprivredi itd.) namjenskih sredstava za nadzor nad otpadom svake vrste, niti vode evidenciju o mjestu i načinu njegovog odlaganja.

Nagomilani otpad po divljim deponijama predstavlja ogromnu prijetnju okolišu, posebno izvorima pitke vode i zemljištu.

Postojeći sistem finansiranja upravljanja otpadom temelji se na naplati po m² korisnog prostora a istovremeno je uvjetovan slabom naplatom od fizičkih i pravnih subjekata, slabom ekonomskom moći i niskom svijješću o okolišu. Postepeno će se svaka naplata morati bazirati na količini proizvedenog otpada. Dio troškova, moći će se pokriti preko povrata dijela otpada/reciklaže. Troškove zbrinjavanja industrijskog i opasnog otpada moraju početi snositi proizvođači otpada (industrija, obrt, usluge, vlasnici motornih vozila). Finansiranje sistema upravljanja otpadom mora se bazirati na principu "zagađivač plaća" i "korisnik plaća" uz sufinansiranje državnog budžeta ili budžeta općina. Kratkoročno treba planirati finansiranje sanacije svih "divljih deponija". U srednjoročnom i dugoročnom periodu treba formirati Eko fond ili Fond zaštite okoliša, koji bi se punio iz sredstava od taksi za otpad ("zagađivač plaća"), iz sredstava entitetskog i kantonalnog nivoa po raznim zakonskim osnovama, iz sredstava općinskog budžeta, sredstava donatora, sponzora i dr. Na taj način bi se mogli finansirati projekti po kriteriju prioriteta LEAP-a.

Kvalitetni edukacioni programi na svim nivoima, objektivno informisanje javnosti o stanju okoliša, stimulisane racionalnog postupanja sa otpadom bilo bi u svakom slučaju korisno u promjeni navika i ponašanja svih učesnika u procesu zaštite okoliša, počev od građana, udruženja, privrednika, komunalnog preuzeća do institucija lokalne vlasti.

Takođe treba uspostaviti komunikaciju sa javnošću kao sastavni dio okolišne politike i to putem saopćenja, intervjuja, javnih rasprava, publikacija. Nevladine organizacije i udruženja građana treba da imaju važnu ulogu u formiranju ekološke svijesti građana.

HO"Dom mladih "Sanski Most, treba i mora imati vodeću ulogu u ekološkoj edukaciji jer je svojim dosadašnjim naporima i rezultatima opravdala navedene konstatacije. Treba imati u vidu projekte "HE na Sani -da ili ne", te "Zaštitimo rijeku Sanu 2002" koje je ova organizacija uspješno vodila proteklih godina u cilju zaštite i očuvanja rijeke Sane.

3.2.3 Identifikacija problema

Ekološki problemi

- odlaganje otpada na nedozvoljenim mjestima i na nedozvoljen način ("divlje deponije"),
- nedovoljan broj kontejnera koji se ne dezinfikuju,
- nedovoljna pokrivenost kontejnerima,
- negativan primjer odnosa građana prema odlaganju otpada u kontejnere,
- nedostatak korpi za smeće,
- nema odvajanje otpada za reciklažu.

3.2.4 Glavni uzroci problema

- nepostojanje zakonske regulative iz ove oblasti,
- neprovođenje važeće zakonske regulative,
- needukovanost građana, privrednika,
- neefikasan rad inspekcija,
- slaba naplata od fizičkih i pravnih subjekata za komunalne usluge,
- nezadovoljstvo zbog nivoa komunalnih usluga,
- nepostojanje ekološki sanitarne deponije,
- neodgovarajući način odlaganja otpada,
- neorganizovano prikupljanje sekundarnih sirovina,
- financijska situacija u Općini.

3.2.5 Posljedice problema

- divlje deponije u gradu i prigradskim naseljima i nastanak novih,
- nagomilan otpad predstavlja ogromnu prijetnju okolišu,
- neuređen grad,
- neugodni mirisi iz kontejnera posebno u ljetnom periodu,
- životinje raznose otpad po gradu i naseljima,
- ne vrši se selekcija otpada u domaćinstvu,
- uništavanje kontejnera na razne načine - prevrću se, odvoze, skidaju se točkovi i drugo,
- otpad se neprimjereno odlaže u kontejnere ili pored njih,
- opasni otpad nije sortirani,
- neodgovoran odnos građana i vlasnika radnji prema otpadu.

3.2.6 Mogući uticaji

Uticaj svih ovih problema na ljudsko zdravlje je rizičan zbog pojave zaraznih bolesti. Svi ovi problemi predstavljaju ogromnu prijetnju okolišu pogotovu izvorima pitke vode, zemljištu, šumama, rijekama, zraku odnosno lošem ukupnom izgledu okoline. Prema tome, sve to utiče na ukupan kvalitet življenja, ekonomske, socijalne, zdravstvene i druge prilike.

3.2.7 Ciljevi

1. Formirati adekvatnu sanitarnu deponiju na općini Sanski Most, te sanirati divlje deponije,
2. Sortiranje otpada po vrsti i materijalu, smanjenje količina odloženog otpada
3. Edukacija stanovnika o odlaganju i upravljanju otpadom te javnog i poslovnog sektora,
4. Dovoljan broj kontejnera na odgovarajućim mjestima,
5. Kontejnere redovno prazniti i dezinfikovati,
6. Dovoljan broj korpi za smeće,

3.2.8 Mjere

1. Formirati adekvatnu sanitarnu deponiju,
2. Saniranje postojeće gradske deponije,
3. Sanirati divlje deponije, čišćenjem, odvozom i uništavanjem otpadnog materijala,
4. Zakonima iz oblasti okoliša uvesti stroge kazne za prekršioce,
5. Obezbijediti nadzor nad odlaganjem otpada na cijeloj općini (komunalni redari),
6. Uspostaviti reciklažu otpada,
7. Razdvajanje opasnog od neopasnog otpada i njegovo zbrinjavanje,
8. Ekonomske cijene za zbrinjavanje opasnog i kabastog otpada,
9. Podsticati smanjivanje nastanka otpada po količini,
10. Uspostavljanje sistema edukacije i informiranje javnosti,
11. Putem sredstava javnog informisanja redovno informisati javnost o otpadu,
12. Na NTV 101 uvesti stalnu emisiju vezano za ekološke teme,
13. Postaviti odgovarajući broj kontejnera u skladu sa standardima i potrebama korisnika,
14. U užem gradskom području kontejnere prazniti svaki dan, te dezinfikovati
15. Obezbijediti i postaviti korpe za smeće u gradu.

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
C1		FORMIRATI SANITARNU DEPONIJU, SANIRATI GLAVNU I DIVLJE DEPONIJE					
	M1	Formirati adekvatnu sanitarnu deponiju za općinu Snaski Most	Općina Region. deponija	O R	KR	Reg.dep. Općina	Formirana sanitar. deponija
	M2	Sanirati postojeću gradsku deponiju	Općina Reg.dep. JKP	O	KR	Reg.dep. Općina Projekti	Sanirana gradska deponija
	M3	Sanirati divlje deponije čišćenjem, odvozom i uništavanjem otpadnog materijala	Općina JKP MZ NVO	O	KR	Općina JKP Ministarst. Poljoprivr. Projekti	Sanirane divlje deponije
	M4	Zakonima iz oblasti okoliša uvesti stroge kazne za prekršioce	Općina Komunal. redari	O K	KR SR	Općina	Građani poštuju propise
	M5	Obezbijediti nadzor nad odlaganjem otpada na području cijele općine - komunalni redari	Općina JKP NVO MZ	O K	KR SR DR	Općina JKP	Građani poštuju propise
C2		SORTIRANJE OTPADA PO VRSTI I MATERIJALU					
	M1	Uspostaviti reciklažu otpada	Općina JKP NVO Privrdnici	O K F	KR SR DR	Općina JKP Privreda	Uspostav. reciklažna mjesto za sortiranje otpada
	M2	Razdvajanje opasnog od neopasnog otpada i njegovo zbrinjavanje	Općina JKP NVO UG	O K F	KR SR DR	Općina JKP Projekti Samofinansiranje	Sortiran otpad po vrsti i materijalu
	M3	Ekonomske cijene za zbrinjavanje opasnog i kabastog otpada	Općina USK JKP	O K F	KR SR DR	Zakonski propisi	Povećan budžet Općine
	M4	Podsticati smanjivanje nastanka otpada po količini	Općina JKP Privrednici	O K F	KR SR DR	Općina JKP Privreda	Smanjeno nastajanje otpada i ambalaže

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
C3		EDUKACIJA STANOVNIKA, TE JAVNOG I POSLOVNOG SEKTORA O ODLAGANJU I UPRAVLJANJU OTPADOM					
	M1	Uspostavljanje sistema edukacije i informiranja javnosti o otpadu	NVO,UG, Škole, JKP Općina Mediji	O K	KR SR DR	JKP Općina Ministars. Projekti	Javnost informira. stanovniš. educirano
	M2	Na lokalnoj NTV 101 Sanski Most uvesti stalnu emisiju vezanu za ekološke teme	NVO Škole NTV 101 Radio	O	KR SR DR	JKP Općina Ministars. Projekti	Kontinuir. emitovane eko-emisija
C4		DOVOLJAN BROJ KONTEJNERA NA ODGOVARAJUĆIM MJESTIMA					
	M1	Postaviti odgovarajući broj kontejnera u skladu sa standardima i potrebama korisnika	JKP Općina	O	KR SR	JKP Općina Ministars. Projekti	Postavljen dovoljan br. kontej. uklonjeni sa trotoar.
C5		KONTEJNERE REDOVNO PRAZNITI I DEZINFICIRATI					
	M1	Postaviti odgovarajući broj kontejnera u skladu sa standardima i potrebama korisnika	JKP Općina	O	KR SR	JKP Općina Ministars. Projekti	Postavljen dovoljan br. kontej. uklonjeni sa trotoar.
	M2	U užem gradskom području kontejnere prazniti svaki dan, te dezinfikovati	JKP Općina	O	KR SR DR	JKP	Nema neugodn. mirisa iz kontejn.
C6		DOVOLJAN BROJ KORPI ZA SMEĆE					
	M1	Obezbijediti i postaviti korpe za smeće u gradu	Općina JKP	O	KR	Općina JKP	Postavljenj. korpe za smeće

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Tematska oblast 3
Korištenje, zaštita i upravljanje vodenim resursima

3.3.1. Uvod i dosadašnja politika

Na širem području općine Sanski Most mreža vodotoka je vrlo raširena pa se vrlo često za naš grad kaže (grad na devet rijeka). Rijeka Sana sa svojim pritokama: Kozicom, Kijevskom rijekom, Sanicom, Dabrom, Blihom, Zdenom, Sasinom i Majdanušom predstavlja značajno vodno bogatstvo raspoređeno na većem dijelu područja općine Sanski Most (centralnom i istočnom). Krajnji sjeverozapadni dio općine, prostorno dosta male površine, pripada slivu rijeke Japre koja se kod Bosanskog Novog ulijeva u rijeku Sanu, a na jugozapadnom dijelu nalazi se tipično kraško područje - Lušci-polje sa kojeg voda otječe ponornicom.

Prosječni protok Sane u Sanskom Mostu iznosi 68,7 m³/s što znači da godišnje protiče prosječno 2,21 milijarde m³ vode, što je imponantno bogatstvo koje zaslužuje posebnu pažnju. Zbog toga je izuzetno važno da se na ovom području detaljno prouče svi aspekti korištenja vode, ali istovremeno i zaštite kvaliteta i kvantiteta vode kao i zaštite od vode.

Kao primjer navodimo poređenje korištenja vode u Njemačkoj i Unsko-sanskom kantonu čije su količine vode 12 puta veće od Njemačke.

Njemačka koja ima količinu vode 2.098 m³/osobi/godišnje, koristi 27% od ukupne količine od čega za domaćinstva koristi 10%, za industriju 70% i za poljoprivredu 20 %, dok se na našem Kantonu koji ima količinu vode od 24.948 m³/osobi /godišnje, koristi samo 0,40 % od čega za domaćinstva 89,20%, za industriju 10,80%, a za poljoprivredu se nikako ne koristi.

Osim riječnih tokova na južnom i jugoistočnom području Sanskog Mosta se pojavljuju termalne i termomineralne vode. Ove vode su samo djelimično istražene u periodu od 1978-1982. godine, ali su već ta istraživanja pokazala njihovu ljekovitost i mogućnost korištenja.

Najviše je istraženo područje Sanske Ilidže koje se nalazi 13 km od grada Sanskog Mosta, uzvodno uz rijeku Sanu. Aktivnosti na planiranju i uređenju ovog prostora, započete u predratnom periodu su prekinute nakon agresije te se u poslijeratnom periodu ovaj prostor koristi u rekreativne svrhe u ljetnjem periodu, a pojedinci, samoinicijativno i bez ljekarskog nadzora i za zdravstvene. Među termalnim vodama na ovom području značajna su i dva izvora tople vode Tješnice i pet izvora rijeke Kozice. Iako se u nekoliko navrata započinjala akcija pribavljanja planske dokumentacije i izgradnje objekata za korištenje ovih termalnih izvora, ona nije sprovedena do kraja i nije omasovljena.

Okosnicu snabdijevanja Sanskog Mosta vodom za piće čini izvorište Zdena koje je locirano 2 km sjeverozapadno od centra grada i predstavlja kraško vrelo rječice Zdene koja protiče kroz grad i u centru grada se ulijeva u rijeku Sanu. Minimalni kapacitet vrela je procijenjen na 116 l/s.

Očuvanje dobrog kvaliteta vode sa izvorišta Zdene je od presudnog značaja za obezbjeđenje urednog snabdijevanja preko 30.000 stanovnika kvalitetnom vodom za piće. Iako je prije rata urađen Projekt za zaštitu izvorišta Zdene nisu poduzimane dovoljne mjere da se izvorište i sliv zaštite.

Kao značajan vodni resurs na ovom području treba izdvojiti i veliko kraško vrelo Dabar koje je od centra grada udaljeno oko 10 km sa procijenjenom minimalnom izdašnošću od cca 400 l/s.

Vrela Dabar i Zdena se prihranjuju iz istog sliva stacioniranog na izrazito kraškom masivu Grmeča i njegovim obroncima. U ovom slivu se nalazi velika kraška depresija Lušcipalanačkog polja. Provedenim ispitivanjima je potvrđeno da postoji direktna veza voda u polju sa vrelima Zdene i Dabra kroz ponore Jelašinovci na ovom prostoru.

Najveći problem predstavljaju naseljena područja u slivu (zbog nepostojanja kanalizacije, fekalne vode se odvođe direktno u vodotoke, stanovništvo se bavi poljoprivredom i stočarstvom i koristi se velika količina stajskih i vještačkih đubriva kao i zaštitna sredstva za biljke - pesticidi i herbi-

ćidi, grade se štale sa nepropisnim đubrištima), kao i područja na kojima se vrši intenzivna eksploatacija kamena i šume te veliki broj nekontroliranih odlagališta raznih vrsta otpada.

Ispitivanja kvaliteta vode na oba izvorišta su pokazala veliku bakteriološku zagađenost i zamućenost, a najlošiji kvalitet voda na izvorištu Zdena registriran je upravo u vlažnom periodu godine.

Gradska deponija se nalazi na samoj granici sliva izvorišta Zdena, ali radi se o velikom potencijalnom zagađivaču ne samo izvorišta nego i zemljišta i zraka obzirom na lošu i neuslovnu lokaciju, različite vrste otpada, te nepropisno odlaganje.

Na najvećem dijelu općine je urađen sistem vodosnabdijevanja i tim vodovodnim sistemima upravlja Javno komunalno preduzeće ("Vodovod i kanalizacija"). Na izvorištu Zdena, sredstvima donatora, u poslijeratnom periodu je pokrenut i završen veliki projekt izgradnje postrojenja za prečišćavanje vode za piće čime je omogućeno da i u periodima velikih kiša i velikog zamućenja sirove vode, voda koja se distribuira građanima bude prečišćena i propisane kvalitete.

Ovo savremeno postrojenje za prečišćavanje vode je jedino na području Unsko-sanskog kantona, a jedno od rijetkih u Bosni i Hercegovini.

Voda kod pomenutih vodovodnih sistema je pod stalnim nadzorom kantonalnog zavoda za zaštitu zdravlja. Međutim, kontrola vode za piće na seoskim, odnosno lokalnim vodovodima, skoro da i ne postoji.

Kako se na većini seoskih i grupnih vodovoda veoma rijetko ili nikako provodi dezinfekcija vode postoji veliki rizik od pojave epidemija hidričnih oboljenja, naročito u vlažnom periodu godine.

Iako su znatna sredstva uložena na poboljšanje kvaliteta vode, ostao je još jedan problem koji se u narednom periodu mora aktuelizirati, a to su veliki gubici u mreži.

U Sanskom Mostu, nakon završetka izgradnje postrojenja za prečišćavanje vode za piće kao prioritarnog zadatka, najveći problem predstavljaju veliki gubici u distributivnoj vodovodnoj mreži (preko 60%), veliki broj neispravnih vodomjera, kao i jako male vrijednosti pritiska u nekoliko naselja. Pored toga problem predstavlja i loš odnosno prevaziđen i današnjem tržištu neprilagođen način upravljanja ovim sistemima.

Kada je u pitanju snabdijevanje naselja vodom za piće dovoljnog kvaliteta i u dovoljnim količinama potrebno je izdvojiti lošu situaciju u jugoistočnom dijelu općine: naselja Vrhpolje, Hrustovo i Iliđa, naselja Dabarske visoravni kao i naselja Modra, Lukavice i Donji Kamengrad.

Odvodnja i tretman otpadnih voda na urbanom području grada je planirana osamdesetih godina prošlog vijeka, urađena je projektna dokumentacija, ali je realizirano samo oko 3000 m glavnog kolektora.

Koncept kanalizacije je postavljen tako da se na lijevoj i desnoj obali urbanog područja grada izvede po jedan kolektor na koji se priključuju primarni i sekundarni kanali. Na kraju lijevoobalnog kolektora planirano je postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda.

Izgrađena kanalizacija predstavlja oko 15 % planirane kanalizacije i može se reći da je njena realizacija još uvijek na samom početku. Iz postojećeg izgrađenog dijela kanalizacije otpadne vode se izlijevaju direktno u rijeku Sanu, bez prečišćaća.

Na urbanom području grada gdje nema kanalizacije i u ruralnim područjima grade se nepropisne, vodopropusne septičke jame koje predstavljaju direktne zagađivače, a naročito u kišnim periodima kad dolazi do prelijevanja i izlijevanja ovih sadržaja.

Rijeke: Sana, Sanica i Dabar pružaju dosta dobre uslove za kupanje, veslanje, ribolov i druge vidove rekreacije. Posljednjih desetljeća, uslovi za rekreaciju su malo pogoršani i to uglavnom iz

sljedećih razloga:

- pogoršanje karakteristika kvaliteta vode u vodotocima i to naročito tokom ljeta, kada je zbog minimalnih protoka koncentracija otpadnih materijala u vodi najveća, a najveći interes za rekreaciju na vodi,

- zadržavanja velikih količina otpadaka na obalama rijeka, nakon velikih voda - poplava,
- smanjenja slobodnog obalnog prostora, neposredno uz korita vodotoka, zbog izgradnje stambenih i drugih objekata,

- nekontrolisanog deponovanja otpada na obalama vodotoka,

- korita vodotoka već desetak godina nisu sistematski čišćena, a postoji i pretpostavka da postoje područja sa zaostalim minama

Navedeni, kao i drugi uzroci, doprinijeli su da se pogoršaju ne samo uslovi za rekreativne aktivnosti, već i ambijentalne karakteristike korita vodotoka.

Uobičajni kriterij za zaštitu naselja od velikih voda je sigurnost u odnosu na maksimalne protoke vjerovatnosti pojave 0,01 (jednom u 100 godina).

Na temelju navedenih kriterija, može se zaključiti da je rizik od poplave na području općine Sanski Most dosta visok. Zadnjih dvadesetak godina po statistici, nisu se javili izrazito visoki valovi velikih voda, što je donekle dovelo do ohrabrenja za prilazak rijekama, pa čak i izgradnju objekata na koritima vodotoka. Međutim, tokom kasne jeseni 2003. godine i proljeća 2004. godine došlo je do pojave velikih voda što je rezultiralo izlivanjem većine riječnih tokova na području općine kao i porast nivoa podzemnih voda te su se u pojedinim gradskim naseljima pojavile podzemne vode i poplavile velike površine zemljišta i stambene i privredne objekte.

Najveći stepen ugroženosti od vodotoka ima: priobalje rijeke Sane nizvodno od grada Sanskog Mosta i kod Čaplja.

Na urbanom području postoji opasnost od izlivanja vode iz niza manjih vodotoka Zdene, Blihe i Radinovca, uglavnom bujičnog karaktera, koji nemaju u potpunosti regulisana korita. Poplave su kratkotrajne, ali mogu izazvati veoma velike štete zbog malog porasta protoka. U ovu kategoriju spadaju i Majdanuša i Kijevski potok.

Bespravna i neplanska sječa šuma bez obnove i pošumljavanja doprinose stvaranju erozionih područja koja prouzrokuju stvaranje bujičnih vodotoka u kišnim periodima.

Istraživanja koja su vršena u svijetu pokazuju da se pošumljavanjem, erozija tla smanjuje i do 90 %, a pošumljavanjem se reguliše i režim voda, popravljajući kvalitet vode i obezbjeđuje veća produkcija bio mase. Erozioni procesi zastupljeni su po cijelom slivnom području vodotoka

Polovinom pedesetih godina prošlog vijeka je planirana gradnja hidroelektrane na rijeci Sani i sve kasnije izrađene studije i planska dokumentacija se bazira na ovoj ideji. U poslijeratnom periodu ova ideja oživljava i ugrađuje se i u prostorno-plansku dokumentaciju kao što su: Prostorni plan općine Sanski Most (usvojen 1998. godine), Prostorni plan posebnog područja hidroelektrane (Vrhpolje) (2000. godine, nije usvojen) i Prostorni plan Unsko-sanskog kantona (izrada u toku, pred usvajanjem). Zaštita od visokih voda, zaštita kvaliteta voda i korištenje voda (za piće, za industriju, za navodnjavanje, za turizam, sport i rekreaciju, za ribolov i sl.), se već pedeset godina bazira i uvjetuje gradnjom velike akumulacije i hidroelektrane, a u prostoru se ništa ne realizira i što je gore i za našu općinu nepovoljnije - ništa se ne planira što nije posljedično vezano za veliku akumulaciju. Šta će se desiti, ako se studijama koje do sada nisu urađene, pokaže da gradnja velikih akumulacija nije opravdana ili se u realizaciju krene tek za dvadesetak ili više godina? Da li će područje nizvodno od akumulacije stagni-

rati u razvoju štiteći planirane lokacije?

Neophodno je izraditi Plan zaštite od poplava na kantonalnom ili još bolje na regionalnom nivou da bi se obuhvatila prirodna slivna područja i zaštitio i iskoristio prostor uz rijeke do izgradnje hidroelektrane.

Pitanje banje Ilidže, njenih termomineralnih izvora i način korištenja u banjsko - rekreativnom turizmu nije dovoljno razrađen, a ovo je veoma značajan resurs kako za općinu Sanski Most tako i za cijeli Kanton. U navedenim Prostornim planovima je samo u jednoj rečenici navedeno da postojeći objekti banje Ilidže nisu ugroženi planiranom akumulacijom, ali šta je sa izvorima? Može li se Prostornim planom Kantona sa sigurnošću odrediti zona obuhvata ovog banjskog kompleksa koja nije ugrožena planiranom akumulacijom, jer prostornim planom općine Sanski Most niti Prostornim planom posebnog područja hidroakumulacije to nije određeno. Da li se može planirati daljnja gradnja i osavremenjavanje ovog prostora kao modernog banjsko-rekreativnog centra? Potrebno je izraditi Regulatorni plan banjskog kompleksa Ilidža kao resursa od kantonalne važnosti da bi se izvorište termalnih voda i okolni prostor što racionalnije i ekonomičnije iskoristio.

Pitanje HE Čaplje (koja vrši funkciju kompenzacionog bazena HE Vrhpolje) nije usaglašeno kroz postojeću prostorno-plansku dokumentaciju. Naime, u Prostornom planu općine Sanski Most koji je usvojen 1998. godine nije planirana HE Čaplje (u grafičkim prilogima plana nije ucrtana). Također, Prostornim planom posebnog područja hidroelektrane (Vrhpolje) urađenim 2000. godine, nije planirana HE Čaplje i kota uspora je 233 m.n.v., Idejnim projektom hidroelektrane Vrhpolje urađenim od Energoinvesta 2000. godine, planirana je kota uspora 239 m.n.v. i HE Čaplje kao kompenzacioni bazen.

Kantonalnim prostornim planom je potrebno sve navedene razlike usaglasiti, odrediti zone obuhvata, jer se radi o velikim površinama i velikim i značajnim intervencijama u prostoru, koje bi se morale štiti do krajnje realizacije.

Prostornim Planom kantona odrediti i obavezu donošenja Programa i Studija (npr. Studija uticaja na okoliš, Studija ekonomske opravdanosti gradnje dvije akumulacije i sl.) koje će dati smjernice i preciznije podatke iz ove oblasti i otkloniti postojeće dileme građana općine Sanski Most.

3.3.2 Identifikacija ekoloških problema

Ekološki problemi ove oblasti su:

- * zagađenje slivnog područja izvorišta Zdena,
- * lokacija gradske deponije na granici slivnog područja izvorišta Zdene,
- * obale rijeka su zatrpane otpadom raznih vrsta,
- * urbano područje grada je bez izgrađene fekalne i oborinske kanalizacije,
- * nepostojanje prečistača na izgrađenom dijelu kanalizacije užeg gradskog područja i izlivanje direktno u rijeku,
- * izlivanje fekalne kanalizacije iz objekata direktno u vodotoke, naročito u užem urbanom području, u dijelovima grada koji su uz obale rijeke Sane, Zdene i Blihe,
- * izlivanje i prelijevanje fekalne kanalizacije iz nepropisno izgrađenih septičkih jama za vrijeme velikih padavina,
- * nepostojanje oborinske, kišne kanalizacije u urbanom području te stvaranje velikih vodenih površina u kišnom periodu koje ometaju kretanje i pješaka i vozila,
- * bespravna gradnja objekata na obalama rijeka, smanjenje obalnog prostora i mijenjanje

prirodnog ambijenta

- * pogoršanje karakteristika kvaliteta vode u vodotocima i to naročito tokom ljeta, kada je zbog minimalnih protoka koncentracija otpadnih materijala u vodi najveća, a najveći interes za rekreaciju na vodi,

- * neuređenost obala rijeka u urbanim područjima grada i ostalih naseljenih mjesta, bez uređenih kupališta, pješačkih i rekreativnih staza i drugih sadržaja,

- * gubici u distributivnoj vodovodnoj mreži su preko 60%, u pojedinim dijelovima grada su jako male vrijednosti pritiska u cijevima, a naročito u ljetnim mjesecima,

- * neplansko korištenje vode iz gradskog vodovoda pogotovo u ljetnjem periodu,

- * voda u seoskim, lokalnim vodovodima je lošeg kvaliteta i neredovna ili nikakva dezinfekcija,

- * potencijalni ekološki problem je planirana gradnja velike hidroakumulacije Vrhpolje i Čaplje,

- * Stvaranje erozionih područja u slivovima rijeka

3.3.3 Glavni uzroci problema

- * nepostojanje planova i strategije korištenja i upravljanja vodama na općinskom i regionalnom nivou u zoni obuhvata slivova,

- * nepostojanje planova zaštite od poplava na općinskom i regionalnom nivou,

- * nepostojanje i nepoštovanje postojeće zakonske regulative i općinskih odluka iz oblasti zaštite voda,

- * neusaglašenost federalnih, kantonalnih i općinskih planova i propisa,

- * ekološka needuciranost, nedovoljna odgovornost i nedostatak volje građana, privrednika, lokalne vlasti i javne komunalne ustanove,

- * loše organiziran i neefikasan rad inspeksijskih službi i nedovoljno sankcioniranje prekršioaca i zagađivača,

- * nedovoljna zastupljenost ili neangažiranost stručnih lica iz ove oblasti,

- * nedostatak finansijskih sredstava,

- * nedovoljno uključivanje javnog mnijenja, građana pri donošenju odluka iz ove oblasti,

- * marginalizacija problema zaštite izvorišta i vodotoka,

- * neujednačena cijena komunalnih usluga, slaba naplativost,

- * zaštita od poplava samo u vrijeme poplava bez analize i planiranih dugoročnih mjera za zaštitu,

- * bespravna sječa šuma bez obnove i pošumljavanja,

3.3.4 Posljedice problema

- * bakteriološko zagađenje vode za piće,

- * pogoršanje karakteristika kvaliteta vode u vodotocima i to naročito tokom ljeta, kada je zbog minimalnih protoka koncentracija otpadnih materijala u vodi najveća, a najveći interes za rekreaciju na vodi,

- * smanjenja slobodnog obalnog prostora, neposredno uz korita vodotoka, zbog neplanske izgradnje stambenih i drugih objekata,

- * korita vodotoka već desetak godina nisu sistematski čišćena, a postoji i pretpostavka da postoje područja sa zaostalim minama,

- * zagađenje vodotoka direktnim izlivanjem kanalizacije bez prečistača,
- * mala ili nikakva korištenja obala rijeka u urbanim područjima grada i ostalih naseljenih mjesta, bez uređenih kupališta, pješačkih i rekreativnih staza i drugih sadržaja,
- * ugrožavanje i smanjenje ambijentalne vrijednosti vodotoka,
- * povećanje cijene vode zbog velikih gubitaka u distributivnoj mreži,
- * loša finansijska osnova za budući razvoj i proširenje mreže zbog nenaplativosti,
- * usporen razvoj riječnog i banjskog turizma,
- * stagniranje razvoja na prostorima planiranim za gradnju velikih hidroakumulacija,
- * velike količine oborinskih voda na ulicama grada u kišnom periodu, a u ljetnjem, sušnom velike količine prašine,
- * poplavljeni dijelovi grada i velike poljoprivredne površine

3.3.5 Mogući uticaji

Navedeni problemi utiču:

- * direktno na čovjekovo zdravlje i uzrokuju pojavu zaraznih bolesti, stomačnih oboljenja, raznih infekcija, virusnih oboljenja,
- * na okolinu, odnosno okolinske sisteme rijeka, izvora, zemljišta,
- * na ambijentalni izgled prostora rijeka i urbanog dijela grada i naseljenih mjesta,
- * na ukupan kvalitet čovjekovog života, stanovanja, socijalnih i zdravstvenih uslova.

3.3.6 Ciljevi

Da bi se saniralo postojeće stanje koje još nije alarmantno, ali pokazuje tendenciju pada i krenulo u proces stvaranja zdravog i održivog grada Sanskog Mosta, da bi se ispunile zakonske obaveze prema zaštiti okoline, očuvao i poboljšao kvalitet vode za piće, prečistile otpadne vode prije ispuštanja u rijeku Sanu i iskoristile rijeke za rekreaciju, turizam i sl. neophodno je uložiti odlučnu volju, znanje, rad i sredstva.

Osnovne ciljeve koje u narednom periodu treba dostići možemo definirati kao:

1. Potpuno zaštićeno slivno područje izvorišta Zdene i slivno područje izvorišta Dabar,
2. Izgrađen sistem kanalizacije i sistem odvodnje oborinskih voda na urbanom području grada,
3. Izgrađen prečistač otpadnih voda prije ispuštanja u rijeku Sanu,
4. Vodotoci očišćeni od otpada i uređene obale,
5. Izgradnja deponije na novoj odgovarajućoj lokaciji i propisna sanacija postojeće,
6. Smanjenje gubitaka rekonstrukcijom distributivne mreže i naplativost prema potrošnji te kontrolisan kvalitet vode za piće na svim izvorištima,
7. Urbana područja grada i naseljenih mjesta zaštićena od velikih voda, poplava,
8. Definirani uticaji planirane hidroakumulacije Vrhpolje i Čaplje
9. Zaštita mineralnih i termomineralnih voda

3.3.7 Mjere

Ciljevi će se ostvariti adekvatnim korištenjem, zaštitom i upravljanje vodnim resursima. Zato je potrebno poduzeti slijedeće mjere:

1. Utvrditi zone zaštite i plan provođenja mjera zaštite izvorišta Zdena,
2. Uraditi projekte zaštite i donijeti odluke o mjerama sanitarne zaštite za izvorište Dabar,
3. Uraditi potrebne naučne studije za odabir lokacije nove deponije krutog otpada i izgraditi novo odlagalište krutog otpada u skladu sa usvojenom Strategijom upravljanja krutim otpadom za Bosnu i Hercegovinu. Pri odabiru lokacije posebno voditi računa o eventualnom zagađenju podzemnih voda,
4. Uraditi projekt sanacije postojeće gradske deponije na Magaricama, koja ne zadovoljava sanitarne kriterije i koja ugrožava kvalitet podzemnih i površinskih voda i plan realizacije sanacije,
5. U što skorijem vremenu izvršiti uklanjanje svih divljih deponija, prvenstveno u slivnom području izvorišta Zdene i Dabra i uz vodotoke rijeka,
6. Kao prioritet treba riješiti probleme odvođenja (separatni sistem kanalizacionog sistema) i tretmana otpadnih voda, a preporučuje se etapna izgradnja kanalizacionih sistema i uređaja za tretman otpadnih voda, te usklađivanje izgradnje i proširenje urbanih područja;
7. Na područjima na kojima nema ekonomskog ili tehničkog opravdanja za izgradnju zajedničkih ili pojedinačnih uređaja za prečišćavanje, odnosno za izgradnju kanalizacije, mjere zaštite provoditi: izgradnjom nepropusnih dvokomornih septičkih jama, izgradnjom osočnih jama, izgradnjom đubrišta, izgradnjom drugih objekata za sakupljanje zagađenih voda sa konačnom dispozicijom,
8. Uraditi preventivne planove odbrane od poplava, organizirati odbranu od poplava te početi izgradnju objekata za zaštitu od velikih voda,
9. Poduzeti sve potrebne aktivnosti na smanjenju gubitaka u vodovodnim mrežama,
10. Zaustaviti otvaranje kamenoloma i pozajmišta građevinskog materijala u svim zaštićenim područjima, a posebno u područjima zona sanitarne zaštite sliva izvorišta Zdene i Dabar,
11. Provesti uređenje erozionih područja i spriječiti ispiranje tla prvenstveno pošumljavanjem;
12. Primijeniti savremene metode za obradu tla, korištenje bioloških sredstava i prirodnog đubrenja poljoprivrednih površina;
13. Smanjiti upotrebu pesticida, herbicida i drugih sličnih sredstava u poljoprivredi na najmanju moguću mjeru, a njihovu primjenu potpuno zabraniti u području zona sanitarne zaštite;
14. Provesti neophodne mjere zaštite mineralnih i termomineralnih voda i donijeti Regulacioni plan za banju Ilidžu,
15. Za osiguravanje neophodnog stupnja zaštite od poplava urbanih i ruralnih područja treba kompletirati radove na uređenju korita manjih vodotoka - prvenstveno Blihe, Zdene, Majdanuše i Radinovca.
16. Donijeti odluke o mjerama zaštite za sva izvorišta koja se koriste ili se planiraju koristiti za piće,
17. Uraditi Studiju uticaja planiranih velikih hidroakumulacija Vrhpolje i Čaplje na okoliš i studiju ekonomske opravdanosti gradnje velikih hidroakumulacija.

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
C1		POTPUNO ZAŠTIĆENA SLIVNA PODRUČJA IZVORIŠTA ZDENA I DABAR					
	M1	Utvrđiti zone zaštite prema Projektu zaštite i Plan provođenja mjera prema Odluci	Općina Kanton JKP	O R	KR	Općina Kanton JKP	Zaštićen sliv i izvori voda bez zagađenja
	M2	Uraditi projekt zaštite i donijeti Odluku o mjerama sanitarne zaštite za izvorište Dabar i cijeli tok rijeke Dabar	Općina Kanton JKP	O R	KR	Općina Kanton JKP	Zaštićen sliv i izvori voda bez zagađenja
	M3	Uraditi projekt sanacije postojeće gradske deponije na Magaricama i plan realizacije sanacije	Općina Kanton JKP	O G	SR	Općina Kanton JKP Kreditna sredstva	Zaštićen sliv izvora Zdene i uređene deponije
	M4	Izvršiti uklanjanje svih divljih deponija u slivnom području Zdene i Dabra	Općina JKP	O	KR	Općina JKP	Zaštićen sliv izvora Zdene i Dabra
	M5	U slivnom području izvorišta gdje nema kanalizacije graditi nepropusne septičke jame, osočne jame i đubrišta	Stanovniš. sa navedenog područja	O	DR	Građani, stanovništva	Zaštićen sliv izvora Zdene i Dabra
	M6	Zaustaviti otvaranje kamenoloma i pozajmišta građ. materijala u područjima zona sanitarne zaštite sliva izvorišta Zdene i Dabra	Općina USK	O R	KR	Općina	Zaštićen sliv izvora Zdene i Dabra
	M7	Primijeniti savremene metode za obradu tla, korištenje biol. sredst. i prirodnog đubrenja poljoprivr. površina	Općina Udruženja poljoprivr. stanovniš.	O R	DR	Općina Građani	Zaštićen sliv izvora Zdene i Dabra
	M8	Smanjiti upotrebu pesticida, herbicida i drugih sličnih sredstava u poljopr. na najmanju moguću mjeru	Općina Udruženja poljoprivr. stanovniš.	O	DR	Općina Građani	Općina Udruženja poljoprivr. stanovniš.
C2		IZGRAĐEN SISTEM FEKALNE KANALIZACIJE I SISTEM ODVODNJE OBORINSKIH VODA NA URBANOM PODRUČJU GRADA					
	M1	Nastavak izgradnje fekalne i oborinske kanaliz. fazno na lijevoj i desnoj obali urbanog gradskog područja	Općina JKP	O	DR	Općina JKP Kreditna sredstva	Izgrađena kanaliz. u urbanom području grada

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
	M2	Osigurati potrebna sredstva za izgradnju	Općina JKP	O G	KR	Općina Kreditna sredstva građani	Izgrađena kanal. u urbanom području grada
	M3	Osigurati kvalitetno upravljanje novoizgrađenim sistemom, održavanje i redovnu naplatu	Općina JKP	O R	DR	JKP Sredstva iz naplate	Izgrađena kanal. u urbanom području grada
C3		IZGRAĐEN PREČISTAČ OTPADNIH VODA PRIJE ISPUŠTANJA U RIJEKU SANU					
	M1	Provesti reviziju projektne dokumentacije u dijelu koji se odnosi na način prečišćavanja i prilagođenje savremenim tehnologijama	Općina JKP	O	DR	Općina JKP Kreditna sredstva	Ispuštanje čiste vode u rijeku Sanu
	M2	Osigurati potrebna sredstva za izradu revizije projektne dokumentacije i ostalih potrebnih studija	Općina JKP	O K	DR	Općina JKP Kreditna sredstva	Ispuštanje čiste vode u rijeku Sanu
	M3	Izgradnja prečišćavača	Općina JKP	O K R	DR	Općina JKP Kreditna sredstva	Ispuštanje čiste vode u rijeku Sanu
C4		VODOTOCI OČIŠĆENI OD OTPADA I UREĐENE OBALE RIJEKA					
	M1	Donijeti plan i izvršiti uklanjanje svih divljih deponija na području Općine, prvenstveno uz vodotoke	Općina JKP Građani	O K R	KR	Općina JKP	Čiste obale rijeka
	M2	Izrada projektne dokumentacije uređenja obala rijeka u urbanom području grada i naseljenih mjesta	Općina JKP	O	DR	Općina Kreditna sredstva	Uređene obale rijeka
C5		IZGRADNJA DEPONIJE KRUTOG OTPADA NA NOVOJ LOKACIJI					
	M1	Izraditi posebne studije za odabir nove lokacije	Općina Kanton JKP	O R	SR	Općina JKP	Propisno izgrađena deponija

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
	M2	Izraditi potrebnu projektnu dokumentaciju i reviziju projektne dokumentacije	Općina Kanton JKP	O	SR	Općina JKP	Propisno izgrađena deponija
	M3	Osigurati sredstva za izgradnju nove deponije krutog otpada i izgraditi deponiju krutog otpada na novoj lokaciji	Općina Kanton JKP	O R	SR	Općina JKP	Propisno izgrađena deponija
C6		SMANJENJE GUBITAKA U DISTRIBUTIVNOJ MREŽI I KONTROLA SVIH IZVORIŠTA VODE ZA PIĆE					
	M1	Izvršiti rekonstrukciju vodovodne mreže da bi se smanjili gubici	Općina JKP	O K E	SR	Općina JKP Kreditna sredstva	Smanjenje gubitaka
	M2	Povećati naplativost potrošnje i uvesti način sankcije za neplaćanje	JKP	O K	KR	JKP	Stvaranje materijal. osnove za dalji razvoj
	M3	Donijeti odluke o mjerama zaštite za sva izvorišta koja se koriste i mjere kontrole kvaliteta vode za piće u tim izvorištima	Općina JKP	O	SR	Općina JKP	Čista voda za piće
C7		URBANA PODRUČJA GRADA I NASELJENIH MJESTA ZAŠTIĆENA OD POPLAVA					
	M1	Uraditi preventivne planove odbrane od poplava i početi izgradnju objekata za zaštitu	Općina Kanton Civilna zaštita	O K	KR	Općina Kanton	Zaštita od poplava
C8		DEFINIRAN UTICAJ VELIKE HIDROAKUMULACIJE VRHPOLJE I ČAPLJE NA OKOLIS					
	M1	Uraditi studiju uticaja na okoliš sa revizijom i prezentirati je javnosti- građanima općine Sanski Most	Vlada FBiH i Kantona Elektropr.	E K	KR	Sredstva Elektroprivrede	Javnost upoznata sa uticajem hidroaku.
	M2	Uraditi studiju ekonomske opravdanosti gradnje velike hidroakumulacije i prezentirati je javnosti	Vlada FBiH i Kantona Elektropr.	E K	KR	Sredstva Elektroprivrede Federacije i Kantona	Javnost upoznata sa ekon. pokazateljima

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C9		ZAŠTITA MINERALNIH I TERMOMINERALNIH VODA					
	M1	Provesti neophodne mjere zaštite mineralnih i termomineralnih voda, te donijeti Regulacioni plan za banju Ilidžu	Vlada FBiH Vlada kantona	E K O	SR	Kanton Federacija	Zaštićene miner. i termomineralne vode

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Tematska oblast 4
Minska polja

3.4.1 Uvod

Bosna i Hercegovina je zemlja sa najvećim problemom postojanja minskih polja. I pored toga što se dobar dio Bosne i Hercegovine očistio od mina, problem minskih polja će i dalje biti dugogodišnji problem kako za zemlju i stanovništvo, tako i za državne organe.

Procjena ugroženosti od mina

Podaci o broju mina i minskih polja u Bosni i Hercegovini nisu potpuni niti pouzdani. Jedino se pouzdano može reći da veliki centri imaju siguran kako ekonomski tako i društveni život u poređenju sa okolnim selima.

Od početka rata pa negdje do 2003. godine, postoji podatak da je od mina stradalo 4825 osoba. Statistika pokazuje da se najviše stradanja dešava u mjesecu martu, a tendencija broja stradalih raste u julu i septembru.

Jedan od najvažnijih humanitarnih principa, a koji je predmet obnove zemlje, prirodnih i ekonomskih resursa jeste uklanjanje mina.

3.4.2 Identifikacija mina u općini Sanski Most

Površina općine: 781 km²

Površina pod minskim poljima : 31 km²

Količina mina: 7 000 do 9 000 komada

Ukupna površina općine Sanski Most iznosi 781 km², od toga pod minskim poljima je 31 km² površine.

Predpostavlja se da na toj površini ima od 7000-9000 komada mina. Oko 15.000 komada NUS-a, pronađeno je i uništeno do danas.

Do danas deminirano je 16 lokaliteta odnosno 188.544 m² (uglavnom humanitarno deminiranje).

Rizične površine po kategorijama :

I - kategorija: 4.275 km²

II - kategorija : 26.130 km²

III - kategorija : 1.427 km²

I-Kategorija : Infrastruktura, naseljena područja, mostovi, PTT mreža, vodovod, elektro mreža, putevi itd.

II-Kategorija : poljoprivredno zemljište

III- Kategorija : šumske površine

Sredstva potrebna za deminiranje cjelokupnog područja općine Sanski Most iznose 3.500.000, KM.

Linija minskih polja se proteže u neposrednoj blizini sadašnje granice između entiteta, odnosno sa sjeverozapadne strane općinske granice - prema općini Bosanska Krupa, ka istoku granicom entiteta, te dalje prema jugu - prema općini Ključ.

Protezanje linije minskih polja :

Arapuša (općina Bosanska Krupa)-Dubovik-Majkića potok-Mrkalji-Hadrovci-Glušci-Okanova bukva-Podvidača-Ranisavljevići-Šuelo-Plavšići-Mršići-Tomići-Stara Rijeka-Bibića kosa-Alijin gaj-Čulumak-Oštrelj-Zbijeg-Orlijak-Popove sječe-Grobici-Sasina-Škrļjevita-Suvodol-Glavica-Kijevska gora-Tomina-Dugo brdo-Debelo brdo-Donja Kozica-Gornja Kozica-Oljače-Donje Sokolovo (općina Ključ).

3.4.3 Problemi postojanja minskih polja na općini Sanski Most

Problemi postojanja mina i minskih polja na općini Sanski Most ostavlja posljedice kao što su:

- uticaj na čovjekovo zdravlje i život
- usporena aktivnost oko povratka stanovništva
- onemogućene agrarne aktivnosti vezane za akcije poput pošumljavanja
- rekreativna aktivnost svedena na minimalnu

3.4.4 Ciljevi

1. Prostori općine Sanski Most očišćeni od mina
2. Formiranje obrazovnih ustanova za edukaciju stanovništva radi upozoravanja na opasnost od mina i drugih ubojitih sredstava
3. Kontinuirano saradivati sa istraživačkim centrima
4. Pomaganje žrtvama mina
5. Uništavanje mina

3.4.5 Mjere

1. ukloniti mine i ostala ubojita sredstva u naseljenim mjestima
2. označiti mine i ostala ubojita sredstva na prostoru, Majkića potok-Mrkalji-Hadrovci-Glušci-Okanova bukva-Podvidača- Ranisavljevići-Šuelo-Plavšići-Mršići-Tomići-Stara Rijeka-Bibića kosa- Alijin gaj-Čulumak-Oštrelj-Zbijeg-Orlijak-Popove sječe-Grobici-Sasina- Škrļjevita-Suvodol-Glavica-Kijevska gora-Tomina-Dugo brdo-Debelo brdo-Donja Kozica-Gornja Kozica-Oljače-Donje Sokolovo
3. označiti minirano područje do momenta deminiranja
4. uključiti propagandne sadržaje radi upoznavanja mina i drugih ubojitih sredstava
5. nabaviti priručnik za upoznavanje stanovništva u vezi sa minama
6. razvijati saradnju sa MAC centrima
7. Uspostaviti odnos sa donatorima i javnošću
8. Uključiti sve organizacije za pomoć žrtvama od mina
9. Otvaranje novih radnih mjesta u vidu malih preduzeća
- Medicinsku pomoć u vidu rehabilitacije i pomoć u ortopedskim pomagalima
10. Stvoriti uslove za prikupljanje pomoći na svim nivoima vlasti i nevladinih organizacija

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C1		PROSTOR OPĆINE SANSKI MOST OČIŠĆEN OD MINA					
	M1	Potpuno ukloniti mine i ostala ubojita sredstva u naseljenim mjestima: Trnova, Sasina, Arapuša, Dubovik, Tomina	Općina OŠ CZ MAC	O K	Prema dinamici MAC-a	MAC	Uklonjene mine i NUS na području općine
	M2	Ukloniti potpuno mine i ostala ubojita sredstva u preostalom području: Majkića potok, Mrkialij, Hadrovci, Okanova bukva, Glušci, Podvidača, Ranisavljevići.....	Općina OŠ CZ MAC	O K	Prema dinamici MAC-a	Općina MAC	Uklonjene mine i NUS na području općine
	M3	Označiti minirana područja propisno	Općina OŠ CZ MAC	O	Odmah	Općina MAC	Označena minska polja na cijeloj općini
C2		FORMIRANJE OBRAZOVNIH USTANOVA ZA EDUKACIJU STANOVNIŠTVA RADI UPOZNAVANJA OD MINA I DRUGIH UBOJITIH SREDSTAVA					
	M1	Uključiti programske akcije radi upoznavanja mina i drugih ubojitih sredstava	Općina Škole CZ	O K	DR	Općina Federacija MAC	Smanjen rizik od mina
	M2	Nabaviti priručnik za stanovništvo a u vezi upoznavanja sa minama	Općina Škole CZ Federacija MAC	O K	KR DR	Općina Federacija MAC	Obučenost stanovništva
C3		KONTINUIRANO SARADIVATI SA ISTRAŽIVAČKIM CENTRIMA					
	M1	Razvijati saradnju sa MAC centrima	Općina Federacija MAC	K	DR	Općina Federacija MAC	Dalji razvoj procesa protuminskih akcija
	M2	Uspostaviti kontakt sa donatorima i javnošću	Općina Federacija MAC	K	KR DR	Općina Donatori	Povoljniji uslovi za pristup fin. sredstvima

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C4		POMAGANJE ŽRTVAMA MINA					
	M1	Uključiti sve organizacije za pomoć žrtvama mina	Općina Federacija MAC	K	DR	Općina Federacija MAC Donatori	Podizati svijest o potrebi pomag. stradalima
	M2	Pružanje medicinske pomoći u vidu ortopedijskih pomagala i rehabilitacije	Općina Federacija MAC	O K	DR	Općina Donatori	Vraćanje u normalne tokove života
C5		UNIŠTAVANJE MINA					
	M1	Uništiti mine	Općina Federacija MAC CZ	E	Odmah	Općina Federacija MAC	Uklonjene mine, osigurana bezbjednost

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Tematska oblast 5
Privreda i okoliš

3.5.1 Uvod i dosadašnja politika

Geoprometni položaj, prirodni resursi i kulturno-historijsko naslijeđe su faktori koji su igrali značajnu ulogu u ekonomskom razvoju općine Sanski Most u periodu prije rata, odnosno u tzv. periodu industrijalizacije od 1953 - 1990. godine. Prirodne i druge vrijednosti kojima je općina raspolagala kao komparativnim prednostima, nisu nažalost, u punoj mjeri valorizovane, što je u navedenom periodu imalo za posljedicu manji privredni rast od mogućeg, a na demografskom planu posljedica je bilo postepeno, ne u velikoj mjeri, ali kontinuirano, iseljavanje stanovništva.

Izgrađeni resursi predstavljaju ono što je u mirnodopskom periodu stvoreno kao materijalna osnova za život i rad stanovništva na ovom području. Do 1990. godine podignuti su značajni privredni i vanprivredni kapaciteti, uključujući urbanu i ostalu infrastrukturu. Izgrađena je solidna podloga za budući razvoj općine, a naročito, ako se poredi sa drugim dijelovima Bosne i Hercegovine.

Agresija na Bosnu i Hercegovinu i četverogodišnji rat su prouzrokovali ne samo razaranja i oštećenja dugo stvaranih materijalnih privrednih dobara nego su promijenili mnoge odnose i tokove kako u privrednom tako i u društvenom životu, kako na ovom lokalitetu, tako i šire.

Krajem 2004. godine na području Općine je bilo 5.232 zaposlenih lica od čega 4.611 u privredi i 621 u vanprivredi.

1990. godine u općini Sanski Most je bilo 9.705 zaposlenih lica od toga u privredi 8.168, a u vanprivredi 1.537 što znači da je trenutno duplo manji broj zaposlenih u odnosu na prijeratni period.

Bruto domaći proizvod po stanovniku općine je iznosio 1952. godine 207 USS, a 1990. godine 1.481 USS.

Najveći broj zaposlenih je bio u industriji i trgovini koje su imale ključni značaj kao izgrađeni resurs u privredi općine. Pored ovih djelatnosti značajnu ulogu u privredi Sanskog Mosta imaju još šumarstvo, saobraćaj i veze i građevinarstvo.

Struktura zaposlenih radnika prema stepenu stručne spreme, prije rata, se odlikuje značajnim kvalitetom. Visoka i viša sprema su zastupljeni procentom (12.10%) i izjednačeni sa procentom Bosne i Hercegovine (12.20%), dok je procent visokokvalifikovanih i kvalifikovanih (45,80%) znatno veći od procenta Bosne i Hercegovine (35%). Ovaj izgrađeni resurs - obrazovanje i kvalifikacija je veoma povoljan i također je značajno uticao na prijeratni razvoj općine Sanski Most.

Općina Sanski Most ima povoljan geoprometni položaj koji nije u dovoljnoj mjeri valorizovan. Na području općine ima 24,80 km magistralnih puteva, 88,10 km regionalnih, 291,90 km lokalnih i 404,80 km kategorisanih puteva. Na osnovu ovih pokazatelja može se konstatirati da putna mreža nedovoljno razvijena, a pokazatelji kao što su širina puta, kvalitet kolovoza, usponi, preglednost, zaočilaznice naselja i sl. su još nepovoljniji u odnosu na prosjek Bosne i Hercegovine, a naročito evropski prosjek. U toku rata znatno je uništena putna komunikacija, 8 mostova, kolovozna konstrukcija puteva i signalizacija. Obnova je još uvijek u toku.

Najopterećenija putna komunikacija, prije rata je prema Prijedoru, a nakon rata se ta slika znatno mijenja i najopterećeniji je putni pravac prema Bihaću i Bosanskoj Krupi. U zadnje dvije godine ponovo raste korištenje putnog pravca prema Prijedoru.

Stepen modernizovanosti putne mreže zaostaje prema potrebama stanovnika i privrede.

Nakon rata naglo je porastao broj automobila koji su najčešće stariji od 15 godina tako da je problem i saobraćaj u kretanju i u mirovanju. Postojeći parkig-prostori ne zadovoljavaju broj automobila, a saobraćajne navike vozača i poštovanje saobraćajnih propisa nisu na zadovoljavajućem nivou. Problemu saobraćaja se, u narednom periodu, mora dati dužna pažnja kako na modernizaciji postojećih saobraćajnica tako i uspostavljanju režima saobraćaja u gradu prilagođenom potrebama

stanovnika i broja automobila.

Tokom rata je došlo do znatnog oštećenja i elektromreže na području općine.

Prije rata su sva naselja na području općine bila elektrificirana, a privreda je trošila oko 45% od ukupne količine. Potrošnja je znatno povećana u periodu od 1985. godine, ali to je još uvijek bila potrošnja ispod prosjeka Bosne i Hercegovine.

Velika površina općine (među najvećim u Bosni i Hercegovini), velike dužine mreža sa velikim brojem uporišta i relativno mala potrošnja su stvarale velike poteškoće pri održavanju mreže i modernizaciji i prije rata i sad. Mreža se i dalje radi nadzemnim razvodom, čak i u užem urbanom području što je nefunkcionalno, zastarjelo i usporava i uslovljava ostalu gradnju.

Općina Sanski Most ima sve predispozicije za ekonomski razvoj, jer ima naročito povoljan geoprometni položaj, prirodne i izgrađene resurse što uz planiranu i dobro odabranu strategiju razvoja, rad i znanje kao izgrađeni resurs može donijeti dobre rezultate.

Poljoprivredno zemljište, šumski fond i vode kao prirodni resursi imaju poseban značaj u daljnjem privrednom razvoju, ali njihovoj zaštiti i planiranju korištenja se mora posvetiti posebna pažnja i na lokalnom i na regionalnom nivou.

Nakon rata, zbog velikog broja izbjeglica, velikog procenta devastiranih i porušenih objekata i infrastrukture, došlo je do naglog i brzog rasta gradnje, ne samo stambenih nego i privrednih objekata. Postojeća prijeratna prostorno-planska dokumentacija i nepostojanje strategije razvoja općine su doprinijele da su mnogi objekti izgrađeni na neadekvatnim lokacijama i najčešće osnovni i jedini razlog kod izbora lokacije je bilo jeftino zemljište.

Veliki broj stambenih i privrednih objekata su izgrađeni na kvalitetnom poljoprivrednom zemljištu, u blizini vodotoka. Objekti koji mogu ugroziti okolinu su građeni u blizini stambenih naselja ili u samim naseljima ili na neuređenom građevinskom zemljištu, pravdajući to jedino potrebom za novim radnim mjestima ne ulazeći u detaljnije analize i daljnje štetne posljedice na okolni prostor.

Počela je ubrzana eksploatacija prirodnih resursa (kamena, drveta, riječnog materijala i sl.) bez obnove i dovoljnih ulaganja u zaštitu okoline i prostora koji se eksploatacijom devastira. U narednom periodu se moraju poduzeti mjere kojima će se neplanska eksploatacija prirodnih resursa zaustaviti i usmjeriti prema strategiji razvoja općine.

Za područje Sanskog Mosta razvoj turizma ima veliki značaj kako u korištenju prirodnog i stvorenog potencijala tako i u stvaranju što kvalitetnijeg ambijenta cijelog prostora općine. U razvoju turističke privrede treba se orjentirati na manji broj lokaliteta i to na određenim koridorima koji su koncentrirani dolinom rijeke Sane, Sanice, Dabra i planine Grmeč. Razvoj turizma podrazumjeva istovremeno i zaštitu svih vodotoka od zagađenja, intenzivno poribljavanje, organizovan ribolov, zaštitu i obnavljanje šuma, uzgoj divljači i organizovan lov, ozelenjavanje svih prostora, naročito uz saobraćajnice, modernizaciju saobraćajnica i podizanje općeg nivoa komunalne higijene na području općine sa posebnim odnosom prema saobraćajnicama, putnim koridorima i naseljenim mjestima. Turizam zahtijeva smišljeno planiranje svih segmenata života i rada. Dimenzioniranje turističkih kapaciteta i izbor lokacija mora biti utemeljen na ekološko-estetskim kriterijima kapaciteta prostora. Odabrane lokacije ne treba da zadovolje i obezbijede smještajne kapacitete kao prioritete nego ciljeve posjećivanja što većeg broja turista.

Zbog toga je u narednom periodu neophodno uraditi Strategiju razvoja turizma općine Sanski Most, obzirom da ovo područje ima sve prirodne, a djelimično i izgrađene, smještajne kapacitete i predispozicije za razvoj turizma.

Prostornim planom općine Sanski Most koji je Općinsko vijeće usvojilo 1998. godine, plani-

rana je gradnja velike hidroakumulacije Vrhpolje pri čemu je planirana kota uspora 233 mnv. Idejnim projektom Hidroelektrane ova kota je povećana na 239 mnv i planirana je i gradnja hidroakumulacije Čaplje kao kompenzacionog bazena. Obzirom da nisu urađene Studija uticaja na okoliš i Studija ekonomske opravdanosti, nije definirano kako će hidroakumulacija uticati na prostor oko velikih hidroakumulacija, prostor grada Sanskog Mosta, banje Ilidže i njenih termomineralnih izvora i uopće na okoliš. Izrada i usvajanje ovih studija je zakonom obavezna i uslovljena. Usvojenim Prostornim planom općine Sanski Most ova akumulacija je označena i kao važan vodoprivredni objekt, jer omogućuje povećanje minimalnih protoka rijeke Sane u sušnom periodu, a smanjenje velikih voda. Obzirom da Prostornim planom općine nisu definirani mogući štetni uticaji velike hidroakumulacije, a također je u Nacrtu i Prostorni plan Unsko-sanskog kantona, neophodno je da općina Sanski Most uslovi izradu i usvajanje navedenih studija paralelno sa donošenjem prostorno-planske dokumentacije.

3.5.2 Identifikacija ekoloških problema

Ekološki problemi ove oblasti su:

- * gradnja proizvodnih objekata koji zagađuju okoliš u urbanom području grada ili urbanom području naseljenih mjesta, odnosno u neposrednoj blizini stambenih naselja,
- * gradnja objekata koji mogu zagađivati okoliš na kvalitetnom poljoprivrednom zemljištu,
- * gradnja privrednih objekata na lokacijama koje važećom prostorno-planskom dokumentacijom nisu planirane za te namjene,
- * gradnja privrednih objekata bez prateće infrastrukture, odnosno na neuređenom građevinskom zemljištu,
- * nekontrolirana ili bespravna eksploatacija kamena,
- * nekontrolirana ili bespravna eksploatacija šuma bez daljnje prerade drveta,
- * usmjeravanje razvoja poljoprivrede bez gradnje prerađivačkih kapaciteta,
- * nedovoljno razvijen turizam, odnosno razvoj turizma samo na lokalnom nivou,
- * velike površine naselja i poljoprivrednog zemljišta su u kišnom periodu poplavljene,
- * nemogućnost korištenja pojedinih prirodnih resursa zbog planiranja gradnje velikih hidroakumulacija,

3.5.3 Glavni uzroci problema

- * Nepostojanje strategije razvoja općine Sanski Most,
- * Nepostojanje strategije razvoja na regionalnom nivou,
- * Neprikladnost prostorno-planske dokumentacije općine Sanski Most i kantona potrebama tržišta, odnosno potrebama privrede,
- * Naknade za korištenje, promjenu namjene zemljišta, naknade za koncesiona prava za resurse, eksploataciju ili istražne radove (pretvaranje poljoprivrednog zemljišta u građevinsko, naknade za istražne radove i eksploataciju kamena, riječnog pijeska, šume, korištenje izvorišta i vode ili drugih resursa na području naše općine), najvećim dijelom se uplaćuju u kantonalni budžet, dok općine imaju za to malu ili nikakvu naknadu i mali uticaj u planiranju korištenja ovih sredstava,
- * Nedostatak uređenog građevinskog zemljišta za potrebe privrede i za gradnju privrednih objekata,
- * Nedovoljno razvijena putna mreža, zapušteni regionalni i magistralni putevi,

- * Elektroenergetski objekti su malih kapaciteta i ne mogu pratiti razvoj privrednih zona,
- * Ugroženost velikih površina poljoprivrednog zemljišta poplavama,
- * Nepostojanje sistema navodnjavanja i pored prirodnih uslova,
- * Nedovoljna stimulacija potrebnih i uspješnih privrednih grana od nadležnih vlasti na svim nivoima,
- * Dozvoljavanje rada nekim pogonima koji nemaju potrebnu dokumentaciju kojom se odobrava lokacija i gradnja objekta,
- * Zastarjele i neprilagođene tehnologije proizvodnje postojećim standardima zaštite okoline,
- * Nedovoljno poznavanje i nepoštovanje postojećih propisa iz oblasti zaštite okoline,
- * Nedovoljan rad turističke zajednice,
- * Nepostojanje strategije razvoja turizma na općini sa jasno određenim prioriternim turističkim lokacijama, ciljevima i mjerama,
- * Nedovoljan rad inspeksijskih organa,
- * Nepostojanje Studije ekonomske opravdanosti i Studije uticaja na okoliš velikih hidroakumulacija Vrhpolje i Čaplje,

3.5.4 Posljedice problema

- * nedovoljan razvoj privrednih grana za koje postoje prirodni preduslovi, resursi i sirovina na području naše općine, (poljoprivreda sa pogonima za preradu i proizvodnju zdrave hrane, riječni i banjski turizam, eksploatacija i preradom drveta i sl.),
- * ugrožavanje kvaliteta stanovanja i rada u zonama koje su u neposrednoj blizini objekata koji ugrožavaju ili mogu ugroziti čovjekovu okolinu,
- * devastacija prirodnog ambijenta i promijenjen autentičan izgled dijelova okoline oko objekata koji ugrožavaju čovjekovu okolinu,
- * nedovoljno ulaganje privrednika za zaštitu i uređenje prostora oko industrijskih i privrednih objekata,
- * neadekvatno odlaganje otpada kod privrednih objekata koji zagađuju čovjekovu okolinu,
- * neracionalna eksploatacija prirodnih resursa i nedovoljno ulaganje sredstava za zaštitu i obnovu ovih prostora,
- * mala zaposlenost, osiromašenje općine i njenih stanovnika.

3.5.5 Mogući uticaji

Navedeni problemi imaju indirektan uticaj na čovjekovo zdravlje, ali direktan uticaj na kvalitet čovjekovog života, stanovanja, rada i ugrožavanje i devastaciju prirodnog ambijenta.

Smanjenjem kvaliteta stanovanja i rada, povećavanjem nezaposlenosti, smanjuje se ukupan kvalitet života čime se povećavaju socijalni problemi koji direktno utiču na zdravstvene probleme stanovnika.

Obzirom da je tokom rata došlo do devastacije najvećih industrijskih pogona i rudnika gdje proizvodnja još nije pokrenuta, velike hidroakumulacije su planirane, ali njihova realizacija treba biti od ovih stanovnika odobrena i adekvatnim naučnim studijama opravdana, možemo reći da nemamo velikih i alarmantnih okolinskih privrednih zagađivača. Upravo to, međutim, treba da bude osnova da se ulože još veća sredstva, napor i izrade planska akta i općinski propisi kojim bi se ovakvo stanje zadržalo i poboljšalo.

3.5.6 Ciljevi

1. Urbano područje grada Sanskog Mosta, naseljenih mjesta i prostor zaštićenih zona bez objekata čije tehnologije zagađuju čovjekovu okolinu,
2. Zone za razvoj i gradnju objekata privrede i male privrede određene prostorno-planskom dokumentacijom, usklađene sa Strategijom privrednog razvoja općine i građevinsko zemljište u tim zonama uređeno sa potrebnom infrastrukturom,
3. Odlučujući i presudan uticaj općine i njenih građana pri davanju koncesionih prava na korištenje prirodnih resursa na području te općine kao i naknada za eksploataciju prirodnih resursa,
4. Stimuliranje privrednih grana koje doprinose zaštiti zdravog života i zdrave prirode,

3.5.7 Mjere

1. Napraviti evidenciju i registar objekata i tehnologija koji zagađuju okolinu, a locirani su na području općine Sanski Most, naročito urbano područje grada, evidentirati pod kojim uvjetima je odobren rad tih pogona i da li su ti uvjeti ispunjeni (kamenolomi, pilane, istražni kopovi, betonare, klaonice i sl.),
2. Odrediti rokove za izmještanje zagađivača (tehnologije koje zagađuju okolinu) i odrediti zone izmještanja
3. Izraditi i usvojiti Strategiju razvoja općine Sanski Most sa ciljevima i mjerama za njenu realizaciju
4. Putem nadležnih institucija zahtijevati izmjene zakonskih propisa i općinama vratiti pravo odluke o davanju koncesija za prirodne resurse sa njenog područja kao i načinu utroška sredstava za eksploataciju te da se uvažavaju prava dosadašnjih nosilaca korištenja, da i postojeća udruženja ribara i lovaca imaju pravo na dodjelu koncesija bez obaveze preregistracije društava u privredne subjekte bar u prelaznom periodu od 5 godina.
5. Na osnovu prostorno-planske dokumentacije odrediti zone za gradnju privrednih objekata i pristupiti uređenju istih,
6. Putem nadležnih institucija zahtijevati izmjene zakonskih propisa i općinama vratiti pravo odluke o davanju koncesije za prirodne resurse sa njenog područja kao i načinu utroška sredstava za eksploataciju
7. Izrada Studije uticaja hidroakumulacije Vrhpolje i Čaplje i Studije ekonomske opravdanosti prije usvajanja prostorno-planske dokumentacije kojom se planira gradnja ove akumulacije,
8. Sredstva od naknade za koncesiju pri eksploataciji prirodnih resursa koristiti prvenstveno za zaštitu i unaprijeđenje okoliša i obnovu i razvoj infrastrukture potrebne razvoju privrede
9. Strategijom razvoja općine , prioritet dati granama kojima se štiti okoliš (poljoprivreda, turizam isl.)
10. Pri izdavanju odobrenja za gradnju privrednih objekata obavezno tražiti okolinsku dozvolu koju izdaje Kantonalno ili Federalno ministarstvo,
11. Putem nadležnih institucija na svim nivoima, vršiti stalnu edukaciju privrednika o neophodnosti i obavezi primjene mjera zaštite okoline.

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
C1		URBANO PODRUČJE GRADA, NASELJENIH MJESTA I ZAŠTIĆENE ZONE BEZ OBJEKATA ČIJE TEHNOLOGIJE ZAGAĐUJU OKOLINU					
	M1	Napraviti evidenciju i registar objekata i tehnologija koji zagađuju okolinu, naročito urbano područje grada, evidentirati pod kojim uvjetima je odobren rad i da li su ti uvjeti ispunjeni	Općina	O	KR	Općina Budžet	Evidentirani zagađivači
	M2	Odrediti rokove za izmještanje zagađivača (tehnologije koje zagađuju okolinu) i odrediti zone izmještanja	Općina	O	SR	Općinaski budžet	Grad bez privrednih zagađivača
C2		ZONE ZA RAZVOJ I GRADNJU PRIVREDNIH OBJEKATA ODREĐENE PROSTORNO PLANSKOM DOKUMENTACIJOM					
	M1	Izraditi i usvojiti Strategiju razvoja općine sa ciljevima i mjerama za njenu realizaciju	Općina	O K	KR	Općinaski budžet	Studija osnova privred. razvoja
	M2	Prostorno plansku dokumentaciju općine i grada uskladiti sa Strategijom razvoja i odrediti zone za gradnju privrednih objekata	Općina	O	SR	Općinaski budžet	Prostorno planska dokumentacija
	M3	Na osnovu prostorno planske dokumentacije odrediti zone za gradnju privrednih objekata i pristupiti uređenju istih	Općina	O	SR	Općinaski budžet	Uređeno građ. zemljište sa infrastruktur.
C3		OPĆINA I NJENI GRAĐANI ODLUČUJU O DAVANJU KONCESIONIH PRAVA I UTROŠKU SREDSTAVA OD NAKNADE ZA EKSPLOATACIJU RESURSA					
	M1	Putem nadležnih institucija zahtijevati izmjene zakonskih propisa i općinama vratiti pravo odluke o davanju koncesije za prirodne resurse sa njenog područja	Zakonod. vlast na svim nivoima	O K F	SR	Općinski budžet	Općina i građani odlučuju o resursima
	M2	Izrada studije uticaja hidroakumulacije i Studije ekonomske opravdanosti prije usvajanja prostorno planske dokumentacije	Vlada FBiH i Kantona Elektropr.	O K F	KR	Budžet kantona i federac.	Definisani uticaji na okoliš i opravdan. gradnje
	M3	Sredstva od naknade za koncesije pri eksploataciji prirodnih resursa koristiti prvenstveno za zaštitu i unaprijeđenje okoliša i obnovu i razvoj infrastrukture i privrede	Općina	O	DR	Budžet općine	Razvoj privrede prati razvoj infrastr.

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C4		STIMULIRANJE PRIVREDNIH GRANA KOJE DOPRINOSU ZAŠTITI ZDRAVOG ŽIVOTA I ZDRAVE PRIRODE					
	M1	Strategijom razvoja općine, prioritet dati granama kojima se štiti okoliš (poljoprivreda, turizam)	Općina	O K E	SR	Općina	Razvoj grana koje ne zagađuju okoliš
	M2	Pri izdavanju odobrenja za izgradnju privrednih objekata obavezno tražiti okolinsku dozvolu koju izdaje Kant. ili Fed. ministarstvo	Kanton. i Fed. ministarstva	O K E	KR	Investitori	Definisani uvjeti zaštite okoliša
	M3	Putem nadležnih institucija na svim nivoima, vršiti stalnu edukaciju privrednika o neophodnosti i obavezi primjene mjera zaštite okoline	Općina Asocijacije privredn.	O K R	SR	Investitori	Jačanje ekološke svijesti

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Tematska oblast 6
Zakonski i institucionalni okvir zaštite okoliša

3.6.1 Uvod

Zaštita okoliša i upravljanje prirodnim resursima kao i za to nadležne institucije u Bosni i Hercegovini su u nadležnosti entiteta. Tako je Ustav Federacije Bosne i Hercegovine utvrdio:

član III 2

Federalna vlast i kantoni nadležni su za:

- a) jamčenje i provođenje ljudskih prava,
- b) zdravstvo,
- c) politiku zaštite čovjekove okoline,
- d) komunikacijsku i transportnu infrastrukturu,
- e) socijalnu politiku,
- f) provođenje zakona i drugih propisa o državljanstvu,
- g) turizam i
- h) korištenje prirodnih bogatstava.

član III 3

(4) Kantoni imaju pravo utvrđivati politiku i provoditi zakone koji se tiču svake od ovih nadležnosti.

3.6.2 Dosadašnja politika

Zaštita okoliša u Federaciji BiH regulirana je Zakonom o prostornom uređenju ("Sl. novine F BiH" br.52/02). U ovom Zakonu, zaštita okoliša je regulisana kao integralna komponenta svih djelatnosti tj. obuhvaćena je kroz planove razvoja i korištenje prostora, te kontrolirane zahvate u prostoru. Prostorni i strateški planovi su važni za optimalno rješavanje eventualnih konflikata u prostoru i za održivo korištenje prostora, ali ne mogu biti jedino sredstvo za zaštitu i upravljanje okolinom. Nedostaju odredbe koje bi usmjeravale razvoj i stimulirale implementaciju pozitivnih okolišnih programa i tehnologija.

U Bosni i Hercegovini, na svim nivoima vlasti (entiteti, kantoni, općine), zakonska regulativa o okolišu još uvijek nije usaglašena sa standardima Evropske Unije.

Uz pomoć međunarodne zajednice urađeni su sljedeći zakoni za oba entiteta:

1. Zakon o zaštiti okoliša
2. Zakon o zaštiti prirode
3. Zakon o zraku
4. Zakon o zaštiti voda
5. Zakon o upravljanju otpadom

Set od svih pet okolinskih zakona su usvojeni na nivou oba entiteta F BiH i RS. Nakon usvajanja ovih zakona na nivou entiteta, zakone bi trebale usvojiti i Skupštine Kantona.

Svi doneseni zakoni i podzakonski akti iz ovih oblasti morat će biti usaglašeni sa odredbama krovnih zakona. U nacrtu seta zakona definirana je izrada brojnih podzakonskih akata u kratkom vremenskom roku od usvajanja.

U Sanskom Mostu, kao ni u Kantonu, F BiH i BiH, ne postoji jedinstvena i usklađena okolišna zakonska regulativa. U Općini Sanski Most politika zaštite okoliša smještena je u Službi za privredno komunalne djelatnosti i ekologiju. Donošenje propisa iz oblasti zaštite okoliša i educiranje stručnih kadrova

jedan je od prioritarnih zadataka. Realizaciju je teško prognozirati zbog raznih okolnosti: donošenje i usvajanje zakonske legislative o okolišu na svim nivoima vlasti, prednost za mnoge aktivnosti egzistencijalnog, socijalnog i privrednog karaktera, politička volja da se problem riješi, nedovoljan nivo odgovornosti za okolišne probleme i dr.

Učešće javnosti kao i saradnja NVO-a, organiziranih grupa ili pojedinaca sa nadležnim institucijama vlasti može bitno doprinjeti poboljšanju stanja životne sredine, procjeni ekološkog rizika i sigurnosti kod odlučivanja, kao i nadzora kod provođenja zakonske regulative i nelegalnih aktivnosti u okolini. Jedan od načina je i uvođenje eko telefona kao sredstvo za komuniciranje po ovim pitanjima. Međutim, sigurno je da u Sanskom Mostu i dalje vladaju kriva mišljenja vezano za brigu o okolišu i zaštiti prirodnih resursa tj. da o tome trebaju voditi računa "neki drugi ljudi".

3.6.3 Identifikacija problema

Ekološki problemi:

- Nepostojanje zakonskih propisa o zaštiti okoliša u općini Sanski Most
- Nepostojanje jake ekološke organizacije na području općine Sanski Most

Glavni uzroci problema su svi nivoi vlasti: država BiH, Federacija BiH, Unsko-sanski kanton kao i zakonodavna i izvršna vlast općine Sanski Most.

Posljedice problema:

nedovoljna educiranost stanovništva općine Sanski Most vezano za pitanje zaštite okoliša; građani, privrednici i drugi su ohrabreni nepoduzimanjem adekvatnih mjera; zaštita okoliša nije pomenuta u komisiji Općinskog vijeća, kadrovski zaštita okoliša podijeljena na sanitarnog, komunalnog i inspektora za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo.

Mogući uticaji:

indirektan uticaj na ljudsko zdravlje, veliki rizik po daljnu degradaciju okoline i biološki diverzitet, rizik na ukupan kvalitet života, ekonomsku i socijalnu sigurnost, itd.

3.6.4 Ciljevi

Ciljeve koje u toku implementacije LEAP-a očekujemo su:

1. Zakonskom regulativom uređena zaštita okoliša u općini Sanski Most
2. Formiranje jake ekološke organizacije u općini Sanski Most
3. Uspostavljeni efikasni instrumenti zaštite okoliša u općini Sanski Most
4. Provođenjem LEAP-a građani Sanskog Mosta svakodnevno utiču na kvalitet životne sredine

3.6.5 Mjere

Set od pet okolinskih zakona su usvojeni na nivou oba entiteta F BiH i RS. Do usvajanja navedenih zakona i podzakonskih akata na nivou Skupštine Unsko-sanskog kantona a zatim na lokanom nivou, proći će izvjesno vrijeme.

Da bi se ostvarili željeni ciljevi, potrebno je preduzeti sljedeće mjere:

1. Koristeći pozitivne propise (Zakon o prostornom uređenju, Zakon o vodama, Zakon o šumama, Zakon o poljoprivrednom zemljištu, Zakon o lokalnoj samoupravi....) potrebno je donijeti Odluku o zaštiti okoliša općine Sanski Most, koja će regulisati pitanje zaštite voda i vodotoka, šuma, odlaganje otpada i korištenje komunalne infrastrukture...
2. Uskladiti navedenu Odluku sa zakonskim i podzakonskim aktima
3. Izradom LEAP-a ponovo aktivirati ekološku organizaciju "Devet rijeka"
4. Eventualno dopuniti statut NVO Doma mladih, da je ovlašten da se bavi ekologijom
5. U skladu sa donesenom Odlukom, uspostaviti instrumente zaštite okoliša: komunalni policajac
6. Uspostaviti eko telefon gdje će građani svakodnevno moći komunicirati o unapređenju i zaštiti okoliša kao i o kvalitetu življenja.

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C1		ZAKONSKOM REGULATIVOM UREĐENA ZAŠTITA OKOLIŠA U OPCINI SANSKI MOST					
	M1	Donijeti dopune Urbanističkog plana grada Sanskog Mosta	Općina	O	KR	Općina	Usvojene dopune Urb. plana
	M2	Donijeti dopune Regulatornih planova naselja općine Sanski Most	Općina	O	KR	Općina	Usvojene dopune Reg. plana
	M3	Donijeti Odluku o zaštiti okoliša općine Sanski Most	Općina	O	KR	Općina	Donesena Odluka
	M4	Odluku uskladiti sa zakonskim i podzakonskim aktima USK i FBiH	Općina	O K F	KR	Općina	Usklađena Odluka
C2		FORMIRANJE JAKE EKOLOŠKE ORGANIZACIJE NA PODRUČJU OPCINE SANSKI MOST					
	M1	Ponovo aktivirati ekološku organizaciju "9 rijeka" ili neku drugu ekološku organizaciju	Općina NVO	O	KR	Općina	Aktivan rad organizacije

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C3	M2	Dopuniti Statut HO Dom mladih na način da jedan od ciljeva rada bude i bavljenje ekologijom	NVO	O	KR	Razni izvori finans.	Eko - NVO Dom mladih
		USPOSTAVLJENI EFIKASNI INSTRUMENTI ZAŠTITE OKOLIŠA U OPĆINI SANSKI MOST					
	M1	Organizirati poslove komunalnog redara (po potrebi više izvršilaca)	Općina Eko NVO	O	KR	Općina	Imenovani komunal. redari
C4		PROVOĐENJEM LEAP-a GRAĐANI SANSKOG MOSTA SVAKODNEVNO UTICU NA KVALITET ŽIVOTNE SREDINE					
	M1	Uspostaviti eko telefon radi komunikacije građana o stanju i kontroli kvalitetne životne sredine	Općina NVO	O	KR	Općina	Eko telefon u funkciji

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Tematska oblast 7
Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem

3.7.1 Uvod

Zemljište je osnovni prirodni ograničeni i teško obnovljivi resurs koji zajedno sa vodom, zrakom i živim svijetom sačinjava eko sistem Sanskog Mosta.

Primarna funkcija zemljišta je proizvodnja hrane i sirovina. Međutim, zemljište se koristi i za druge namjene kao što su: izgradnja naselja, izgradnja industrijskih pogona, izgradnja saobraćajnica, eksploatacija raznih sirovina, kamenolomi, odlaganje otpada i sl..

Zaštita i konzerviranje zemljišta i vode ima drugačije tumačenje nego što se shvata u tehnologiji i konzerviranju uopšte. Dok je opći cilj konzerviranja da se nešto sačuva od kvarenja, kod zemljišta i vode poenta je na iskorištavanju uz istovremeno čuvanje i poboljšavanje. Pri takvom iskorištavanju se sistematski radi na popravljaju fizičkih, hemijskih i bioloških osobina, odnosno na povećanju proizvodne sposobnosti zemljišta što zaštiti daje poseban karakter.

Sve funkcije tla mogu se podijeliti u dvije osnovne grupe:

- ekološke funkcije tla
- tehničke funkcije tla

3.7.2 Dosadašnja politika

Općina Sanski Most se nalazi na sjeverozapadnom dijelu B i H. U Kantonalnoj podjeli općina Sanski Most pripada US kantonu, a po entitetskoj Federaciji BiH.

Na području ove Općine živi 57.263 stanovnika, od čega 47.406 otpada na domicilno stanovništvo, a ostali dio se odnosi na raseljena lica.

Općina po svom konfiguracijskom sastavu spada u red brdsko - planinskih područja sa manjim dijelom plodnih ravnica koje se protežu uglavnom dolinom rijeke Sane. Morfološke karakteristike reljefa čine zastupljenost terena različitih nagiba. Ravne površine i blagi nagibi (od 5% ili 2 stepena) zastupljeni su u dolini rijeke Sane i kraško polje Lušci, blago nagnute i nagnute strane (5-15% ili 8,18 stepeni) dominiraju u višim visinskim zonama.

Na području naše općine vlada umjerena kontinentalna klima sa relativno dobrim rasporedom padavina i broja sunčanih dana u godini. Općina Sanski Most raspolaže sa 31.679 ha poljoprivrednog zemljišta, od čega 23.958 ha otpada na oranice i bašte, 7.068 ha na livade i 653 ha voćnjaka. Deficit obradivog zemljišta može se nadoknaditi:

- uređenjem poljoprivrednog zemljišta putem agromelioracija,
- izmjena sjetvenih struktura u korist usjeva za direktnu ljudsku upotrebu,
- proizvodnja hrane u zaštićenom prostoru (plastenici, staklenici, gljivarnici i dr.)

Raspoložive poljoprivredne površine po osobi na području općine Sanski Most moglo bi zadovoljiti kriterije, ali kvalitet zemljišta nije zadovoljavajući. Zemljišni katastar nije revidiran već punih 100 godina, pa se znatne površine napuštenog zemljišta, zbog erozije, još uvijek knjiže kao obradive. To potvrđuju površine pod ugarima 12 ha i neobrađenih oranica 14.407 ha.

Zemljišna politika je obrađena kroz veći broj zakona: Zakon o poljoprivrednom zemljištu, Zakon o prostornom uređenju, Zakon o rudarstvu, Zakon o premjeru i katastru, Zakon o nasljeđivanju imovine, idr. Zakon o nasljeđivanju imovine dozvoljava da vlasnik Testamenta odredi nasljednika što uzrokuje usitnjavanje posjeda koji uveliko otežava postizanje rentabilnosti u poljoprivrednoj proizvodnji.

3.7.3 Identifikacija problema

Uslovi dosadašnjeg lošeg odnosa prema zemljištu se mogu rezimirati kroz sljedeće stavove:

- prisutna su mišljenja da se raspolaže sa neograničenim resursima zemlje,
- nepoznavanje činjenica da je tlo teško obnovljiv resurs
- nepoznavanje činjenice da je tlo multifunkcionalno i da pored tehničke, ima i ekološku funkciju,
- gubitak poljoprivrednog zemljišta se ne doživljava kao problem,
- nizak stepen obrazovanja o značaju zemljišta za održivi razvoj i opstanak stanovništva Sanskog Mosta,
- nizak stepen uređenosti zemljišta,
- kvarenje poljop. zemljišta kroz nekontrolisanu ekspatacija mineralnih sirovina
- ratna događanja 1992-1995.godine

Na osnovu iznesenog identificirani su sljedeći ekološki problemi:

- Veći dio zemljišta u općini Sanski Most je neobrađeno
- Nedovoljno razvijeni ekološka svijest
- Izrađeni razni vidovi gradnje bez plana
- Nekontrolisano i neadekvatno odlaganje smeća

3.7.4 Glavni uzroci problema

- Nezainteresovanost i neprosvijećenost stanovništva
- Nedovoljna i neadekvatan sistem subvencija
- Uvoze se i prodaju jeftiniji poljoprivredni proizvodi upitnog kvaliteta
- Neriješeno pitanje kontrole i certificiranja roba u proizvodnji i prometu
- Nepovoljna starosna struktura
- Nedovoljna edukacija
- Usitnjenost posjeda
- Asanacija-obrađena i održavanja tla
- Nedostatak infrastrukture za zaštitu od poplava
- Minirana područja
- Migracije stanovništva, kao posljedica ratnih događanja

3.7.5 Posljedica problema

Osiromašenje stanovništva
Neiskorištenost poljoprivrednog zemljišta,
Trajno gubljenje kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta,
Kupuju se manje kvalitetni rizični proizvodi
Pojava epidemije i bolesti,
Neiskorištenost potencijala u proizvodnji zdrave hrane
Domaća proizvodnja nije konkurentna uvozu
Gradnja bez plana i uzurpacija zemljišta

3.7.6 Mogući uticaji

Navedeni problemi svakakao imaju negativan uticaj kako ka fizičko tako i na psihičko stanje zdravlja stanovnika i poseban negativan uticaj na socijalno stanje. Uticaj po okolinu očituje se po zapuštenosti obradivog zemljišta, samim tim i njegovoj nedovoljnoj iskorištenosti. Ovo stvara negativnu sliku sveukupnog izgleda grada i prigradskih naselja. Navedeni problemi nepovoljno djeluju na ukupan kvalitet života, ekonomsku i socijalnu sigurnost smanjenje siromaštva te smanjenja stope nezaposlenosti.

3.7.7 Ciljevi

1. Provođenje Programa sanacije bespravno sagrađenih objekata
2. Sprovođenje Odluke urbanističkog plana grada (izmjene i dopune),
3. Regulacioni plan za područje grada
4. Regulacioni plan za posebna područja
5. Izrada urbanističkih redova za naseljena mjesta
6. Provođenje Strategije povećana poljoprivredna proizvodnja stanovnika Sanskog Mosta
7. Razvijeni kooperantski odnosi u poljoprivredi
8. Razvijanje proizvodno edukacionog centra za proizvodnju zdrave hrane
9. Ekološko selo sa tradicionalnim proizvodima
10. Kadrovski ojačane i opremljene Službe

3.7.8 Mjere

- 1- Izrada Plana sanacije bespravno sagrađenih objekata
- 2- Izrada urbanističkog plana
- 3- Izrada regulacionog plana za područje grada
- 4- Izrada regulacionih planova za posebna područja
- 5- Izrada urbanističkih redova za naseljena mjesta
- 6- Izraditi Strategiju razvoja poljoprivrede u općini Sanski Most
- 7- Jačati kooperantske odnose u poljoprivredi u nabavci repromaterijala, opreme i u plasmanu proizvoda
- 8- Podsticati proizvodnju zdrave hrane
- 9- Podsticati korištenje raspoloživog poljoprivrednog zemljišta u proizvodne svrhe
- 10- Formiranje edukativnog centra za proizvodnju zdrave hrane
- 11- Edukacija
- 12- Osnivanje ekološkog sela
- 13- Valorizacija tradicionalnih proizvoda
- 14- Kadrovski ojačane i opremljene Službe

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C1		PROVOĐENJE PLANA SANACIJA BESPRAVNO SAGRAĐENIH OBJEKATA					
	M1	Donošenje plana sanacije bespravno sagrađenih objekata	Općina	O	KR	Investitor	Legalizaci. bespravne gradnje i rušenje
C2		URBANISTIČKI PLAN GRADA (IZMJENE I DOPUNE)					
	M1	Izrada urbanističkog plana grada	Općina	O	KR	Općina	Tačno određene namjene zemljišta
C3		REGULACIONI PLAN ZA PODRUČJE GRADA - PRIMJENA					
	M1	Izrađen plan za područje grada	Općina	O	KR	Općina	Tačno određene namjene zemljišta
C4		REGULACIONI PLAN ZA POSEBNA PODRUČJA - PRIMJENA					
	M1	Izrada regulacionog plana za posebna područja	Općina	O	SR	Općina	Određene zone obuhvata
C5		PRIMJENA URBANISTIČKIH REDOVA ZA NASELJENA MJESTA					
	M1	Izrada Urbanističkih redova za naseljena mjesta	Općina	O	DR	Općina	Određene zone građ. zemljišta

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski),
G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C6		PROVOĐENJE STRATEGIJE POVEĆANJA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE STANOVNIKA OPĆINE SANSKI MOST					
	M1	Izraditi strategiju razvoja poljoprivrede u općini Sanski Most	Općina	O	Odmah	Općina	Izrađena Strategija
C7		RAZVIJENI KOOPERANTSKI ODNOSI U POLJOPRIVREDI (Zadruga i poljoprivredna udruženja)					
	M1	Jačati kooperantske odnose u nabavci opreme i repromaterijala i u plasmanu proizvoda	Općina Zem.zadr. Polj. udr.	O K F	KR	Zem.zadr. Polj.udr.	Osiguran plasman proizvoda
	M2	Podsticati proizvodnju zdrave hrane	Općina Zem.zadr. Polj. udr.	O K F	KR SR DR	Općina Budžet Podstic. mjere	Veća iskorisćenost resursa
	M3	Podsticati korištenje raspoloživog poljoprivrednog zemljišta	Općina	O	KR SR DR	Općina Budžet Podstic. mjere	Veća iskorisćenost resursa
C8		RAZVIJEN PROIZVODNO EDUKATIVNI CENTAR ZA PROIZVODNJU HRANE					
	M1	Formiranje proizvodno edukativnog centra za proizvodnju zdrave hrane	Općina LWF	O	SR	SIDA i USDA	Obučeni proizvođači
	M2	Edukacije	Općina LWF	O K F	SR	SIDA i USDA	Obučeni proizvođači
C9		EKOLOŠKO SELO					
	M1	Osnivanje ekološkog sela	Turistička zajednica	O K	SR	Turistička zajednica	Turistička ponuda

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
	M2	Valorizacija tradicionalnih proizvoda	Turistička zajednica i H.O.	O K	SR	H.O.	Zaštićen prepoznatljiv proizvod
C 10		KADROVSKI OJAČANE I OPREMLJENE SLUŽBE					
	M1	Opremljene službe	Općina	O	KR	Općina	Projekti

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

***Tematska oblast 8
Korištenje, zaštita i upravljanje planinama i šumama***

*"Nemamo pravo da se prema Zemlji odnosimo kao da ona postoji samo radi čovjeka.
I druga živa bića imaju na njoj svoje mjesto i polažu na nju pravo."
Danski princ Henri*

3.8.1 Uvod

Na općini Sanski Most, osim državnih šuma, kojim gazduje ŠPD "Unskosanske šume", znatne površine su i pod privatnim šumama, kojima bi po novom Zakonu o šumama trebala da gazduje i da vrši nadzor Kantonalna uprava šuma.

Kako ni do danas ista nije formirana, a prema Zakonu o šumama ima nadzor i na Državnim šumama, stanje, naročito u privatnim šumama je alarmantno.

Najveći dio bespravnih sječa (gdje je u dosta slučajeva isječena na golo), dešava se u privatnim šumama. U državnim šumama i ako ima propusta, upravljanje i rad su organizovani, a za iste je prema Zakonu o šumama izrađena i šumsko-privredna osnova. Svim ovim problemima treba dodati i postojanje zaostalih mina što i ovako tešku situaciju čini još složenijom.

3.8.2 Dosadašnja politika

Zakon o šumama koji je donesen 29. maja 2002. god., predvidio je sve planove gospodarenja šumama.

Stanje u šumama poslije rata je bilo dosta teško jer kasnilo se sa izradom šumsko-privredne osnove čiji je rok važnosti bio od 01.01.1991. god.do 31.12.2000. god., koja nam daje smjernice za godišnji plan gospodarenja. Isto tako od donošenja Zakona o šumama, kasnilo se sa formiranjem šumsko-privrednog društva čije je formiranje predviđeno ovim Zakonom.

Do početka rata 1992. god. mnogo se ulagalo na obnavljanje šuma. Prije rata na području općine Sanski Most pošumljavalo se godišnje po 320 ha. Od toga 210 ha proste reprodukcije koju smo morali po Zakonu o šumama pošumiti, i 110 ha proširene reprodukcije, koji je određen programom pošumljavanja degradiranih šuma i goleti. Takođe se ulagalo na izgradnju šumskih puteva, izgradnju raznih objekata, kako na radilištima, tako i na pojedinim mjestima u šumi, koja su bila atraktivna.

Na radilištu Stanića Brdo, izgrađen je bio jedan objekat koji je imao sobe za smještaj oko 100 radnika. Zgrada je imala centralno grijanje, savremena kupatila, salu za TV koja je služila za odmor radnicima u večernjim satima, a ujedno i kao sala za sastanke. Sličan objekat je bio i na radilištu Mijačica.

Velika sredstva su se ulagala za izgradnju šumskih puteva i sanaciju već postojećih.

Da bi šuma bila dobro zaštićena od požara, na određenim mjestima izgrađene su osmatračnice, mjesta sa kojih su zaposlenici (osmatračni požara) dvogledom nadzirali stanje na širem području. Na Korčanici koja se nalazi na Gospodarskoj jedinici Grmeč - Palanka sagrađen je atraktivan hotel sa kapacitetom od 70 ležaja. U blizini hotela su bili skijaški tereni, postavljen i skij lift, te su organizovane škole skijanja za učenike osnovnih škola. Na planini Mulež, takođe jednoj od Gospodarskih jedinica, nalazio se planinarski dom. On je služio članovima planinarskog društva za odmor i rekreaciju, a za potrebe smještaja radnika šumarstva kao sobe za spavanje. Sve ovo naprijed navedeno je u toku rata, ili neposredno poslije rata uništeno.

- objekat na radilištu Stanića Brdo uništen, i samo djelomično obnovljeno, za potrebe radnika u šumskoj upravi

- objekat na radilištu Mijačica uništen, obnovljen, i ponovo devastiran

- putevi uglavnom ne obnovljeni, velikim dijelom zarasli

- osmatračnice su sve porušene i nakon rata neke obnovljene, uz pomoć Lovčkog društva

"Sana" iz Sanskog Mosta. Te osmatračnice služe i njima kao čeke

- hotel na Korčanici je devastiran, a svi sadržaji koje smo ranije istakli takođe devastirani

- planinarski dom na Muležu je srušen, a markacija puta do tog doma izbrisana (uništena)
- jedan dio šume na općini Sanski Most je pod minama, koje još nisu uklonjene, a razlog je nedostatak finansijskih sredstava.

Sanski Most je nekad nosio epitet "grad cvijeća i zelenila". Sada to više nije, jer socijalne prilike ne dozvoljavaju ulaganje finansijskih sredstava.

STANJE ŠUMA NA OPĆINI SANSKI MOST

Prema važećoj šumsko-privrednoj osnovi, državne šume na općini Sanski Most svrstane su u slijedeće kategorije sa površinama.

Ukupno državnih šuma i šumskih zemljišta na općini Sanski Most leže na površini od 27.079,20 ha.

Od toga:

1. Visoke šume	
- (bukve, jele smrče)	
- (čiste šume bukve)	
- (bukve i jele)	
- Ukupna površina	14.200,70 ha
- Ne minirano	12.717,40 ha
- Minirano	1.483,30 ha
2. Izdanačke šume	
- (bukve)	
- (hrasta)	
- Ukupna površina	7.819,40 ha
- Ne minirano	5.455,50 ha
- Minirano	2.363,90 ha
3. Šumske kulture	
* (smrča)	
* (b.bor)	
* (c.bor)	
* (ariš)	
* Ukupna površina	2.700,40 ha
* Ne minirano	2.402,00 ha
* Minirano	297,80 ha
4. Goleti i šibljadi podesni za pošumljavanje	
Ukupna površina	1.985,10 ha
Ne minirano	1.492,10 ha
Minirano	493,00 ha
5. Izdanačke šume ne podesne za gazdovanje	
Ukupna površina	231,70 ha
Ne minirano	203,60 ha
Minirano	28,10 ha
6. Sporno zemljište	
Ukupna površina	141,00 ha
Ne minirano	135,90 ha
Minirano	6,00 ha

Ukupno na općini Sanski Most	
Ne minirano zemljište	22.047,10 ha
Minirano	4.672,10 ha

Značaj šume za čovjeka

Sve funkcije šume, se odnose na zaštitu čovjeka i prirodne okoline, te ih djelimo na tri glavne funkcije:

- proizvodna funkcija
- zaštitna funkcija
- socijalna funkcija

Državne šume, a tako i privatne šume na općini Sanski Most, sada imaju samo proizvodnu funkciju, dok su zaštitna i socijalna funkcija i kod jedne i kod druge šume zanemarene. Naročito loše stanje je u privatnim šumama, koje su jako zapuštene jer se sa njima uopšte ne gazduje. Za područje općine Sanski Most, kada su u pitanju privatne šume ni do danas nije urađena šumsko-privredna osnova. U privatnim šumama, se najvećim djelom vrši bespravna sječa, ili sječa uz suglasnost organa upravljanja. Posljedica toga jesu devastirane privatne šume, a u dosta slučajeva ogoljele površine, na kojima je potrebno hitno poduzeti odgovarajuće šumsko-uzgojne mjere, kako bi se štete nastale neodgovornim radom sanirale. Zaštitna i socijalna funkcija bi trebale da budu važnije od proizvodne, i u zapadnim zemljama je zapravo značajna.

- šuma ublažava ekstremne temperature
- ima sposobnost da stvara rezerve vode i da preko izvora vodotoka ujednačava doticanje i oticanje vode.

- znamo da potrebe za pitkom vodom stalno rastu, te pouzdanu zaštitu podzemnih voda i izvora danas daju samo šume.

- upotreba sredstava za zaštitu poljoprivrednih biljaka, oticanje ulja i drugih kemikalija, nose sa sobom opasnost od zagađenja podzemnih voda.
- šuma igra veliku ulogu u smanjenju buke
- neprocjenjivo je psihičko djelovanje šume na zdravlje ljudi
- u šumi preovladavaju prirodni šumovi, kao što su šuštanje lišća, žubor potoka, cvrkut ptica, što djeluje umirujuće na nervni sistem

- šetnja kroz šumu ima za posljedicu zdrav fizički zamor, što je i suština odmora u prirodi

Naše šume se po sastavu drveća i strukturi prikladne za odmor i rekreaciju, ali ih je potrebno dograditi odgovarajućom opremom. Ne može se reći, da će neka lijepa šuma za odmor i rekreaciju biti privlačna i dobro posjećena, ako do nje ne vodi kvalitetna, moderna saobraćajnica i ako kroz nju nisu postavljene staze za šetnje i drugi sadržaji. Cilj ovog programa je upravo taj da se daju neke smjernice kako da se ove dvije funkcije šume aktiviraju.

3.8.3 Sažeta identifikacija problema

- u dosta slučajeva prekomjerna i nekontrolisana sječa
- pošumljavanje svedeno na najmanju moguću mjeru
- nedovoljna i ne blagovremena njega šuma
- izraženo je postojanje divljih deponija smeća
- odlaganje pilanskih otpadaka na rubovima šume
- izražen krivolov

- mali broj lovačkih kuća
- postojanje minskih polja
- nepostojanje markiranih planinarskih staza i planinarskih objekata
- nepostojanje uređenih izletišta
- nepostojanje skijaških terena i objekata (ski liftovi i žičare)
- neizdvajanje vodozaštitnih pojaseva
- veoma slabo, i neorganizovano korištenje sporednih šumskih proizvoda
- nedovoljno ulaganje u biološke investicije

3.8.4 Glavni uzroci problema

- nedovoljna primjena Zakona o šumama
- nedovoljna inspeksijska kontrola
- primjene zakona i pravilnog gazdovanja šumama, uzrokovana malim brojem inspektora, koji ni teoretski ne mogu vršiti kvalitetan nadzor poslova, koji se rade u šumarstvu (svoga dva inspektora na kantonu)

- ni do danas nije formirana Kantonalna uprava
- nerad Ekološkog udruženja
- nezakonito ponašanje građana u neplanskim sječama šuma, i lovaca u krivolovu
- ne izvršeno deminiranje i devet godina poslije rata
- nepostojanje planova turističkog razvoja
- ne zainteresovanost stanovništva
za boravak u prirodi i korištenje svega onoga što šuma sem proizvodne funkcije daje
- finansijska mogućnost Općine za finansiranje nekih programa
- nerad komunalne inspekcije

3.8.5 Posljedica problema

- pojava većeg broja šikara i goleti na bivšim površinama u šumama, naročito u privatnim šumama, a što utiče na poremećaj u EKO sistemu, naročito kod režima voda i mikro klime
- zbog nepravilnog gazdovanja šumama, a što je između ostalog i posljedica nedovoljnog nadzora i neformiranje kantonalne uprave, ni proizvodna, ni zaštitna, a ni socijalna funkcija šume nisu dovoljno iskorištene

- nedovoljna brojnost i pravilan raspored divljači u lovištu
- i do danas postojanje minskih polja na istoj površini kao i neposredno poslije rata
- zbog divljih deponija smeća, rubni dijelovi šume su, sem što su zagađeni i estetski su uništeni

- zbog ne postojanja planinarskih domova, staza i drugih sadržaja koji bi privukli posjetioce u šumi, umanjene su mogućnosti rekreacije u prirodi, umanjena mogućnost turizma i slično.

3.8.6 Ciljevi

1. Sve šumske površine očišćene od mina,
2. Formirana Kantonalna uprava sa Odjeljenjem u Sanskom Mostu,
3. Upravljanje i gazdovanje šumama provodi se prema zakonu o šumama,
4. Zakon o lovstvu se dosljedno primjenjuje,
5. Obnovljene devastirane i izgrađene nove lovačke kuće,
6. Popravljena brojnost divljači,
7. Izgrađeni planinarski objekti na Muležu i Grmeču
8. Izgrađeni objekti i staze za izletnike,

9. Izgrađene zelene transferzale,
10. Urađena izletišta, skijalište i trim staze,
11. Čiste šume od deponija smeća.

3.8.7 Mjere

1. Potpuno uklonjena minska i ubojita sredstva sa lokaliteta (Korčanica, Gradina, Otiš, Lugovi, Trmošnja, Sasina),
2. Propisno označiti mjesto pod minama do momenta deminiranja,
3. U okviru ovlaštenja općine poduzeti mjere za formiranje kantonalne uprave sa Odjeljenjem u Sanskom Mostu,
4. Prema Zakonu o šumama i ovlaštenjima Kantonalne uprave, donijeti potrebne propise za gospodarenje šumama,
5. Provoditi kontinuirani monitoring šuma, i sprječavati čistu sječu,
6. Prema Zakonu o šumama osigurati kvalitetno upravljanje šumama, i šumskim zemljištima,
7. Gazdovanje šumama provoditi dosljedno prema postavkama postojeće šumsko privredne osnove,
8. Sve šumsko-uzgojne radove u potpunosti sprovoditi, onako kako su propisali planovi uzgoja u šumsko-privrednoj osnovi,
9. Prema Zakonu o šumama Unsko-sanskog kantona odrediti nosioca gazdovanja lovištima i uspostaviti lovni menadžment,
10. Provesti efikasnu reorganizaciju Lovačkog društva "Sana" iz Sanskog Mosta,
11. U Zakon o koncesijama unijeti odredbu da lovačko društvo ima prednost pri dodjeli koncesija na lovišta, a na osnovu predloženih rezultata rada
12. Oduzeti oružje od krivolovaca,
13. Objekti za smještaj lovaca koji su obnovljeni
14. Smanjen broj lovnih dana u godini,
15. Regulisati broj lovaca prema veličini lovišta,
16. Pojačanim nadzorom umanjiti krivolov na najmanju moguću mjeru,
17. Unošenje divljači u lovište kao što je fazan i slično,
18. Izgraditi planinarski dom na Muležu koji je postojao i prije rata,
19. Izgraditi planinarski dom na Crnom vrhu G.J. "Grmeč Mijačica",
20. Izgraditi planinarski dom na Paležu G.J. "Grmeč Palanka",
21. Izgraditi ekološko-izviđački dom u Mijačici,
22. Izgraditi vidikovac na putu selo Podovi (banja Ilidža) - Mulež, sa pogledom na kanjon rijeke Sane,
23. Uraditi stazu za bicikliste na relaciji planinarski dom Mulež - Banja Ilidža,
24. Obnoviti već postojeću pistu za zmajeve na Muležu,
25. Izgraditi stazu za izletnike sa klupama za odmor na relaciji Banja Ilidža - vidikovac -Mulež,
26. Izgraditi zelene transferzale na relaciji:
 - izvor rijeke Sanice - Mijačica - Crni vrh, - Sanski Most - Dabarska pećina - Kljevačko jezero,
 - Lušci Palanka - Korčanica - Javornjača, - Lušci Palanka - Korčanica -Vrh Bobija,
27. Uraditi izletišta na Paležu, Malo Međugorje, Veliki Ploševac na Mijačici,
28. Uraditi SKI lift na već ranije planiranoj lokaciji Veliko Međugorje,
29. Uraditi trim stazu na Velikom Međugorju,
30. Očistiti sve postojeće divlje deponije smeća,
31. Na svim mjestima postaviti table zabrane odlaganja smeća.

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
C1		SVE ŠUMSKE POVRŠINE OČISTITI OD MINA					
	M1	Potpuno ukloniti mine i ostala ubojita sredstva na lokalitetima: Korčanica, Gradina, Otiš, Lugovi, Tramošnja	Općina O.S.C.Z. Fed.MAC Kant. uprava	K O	Prema dinamici MAC-a	Federalni MAC	Ukolnjene mine i NUS na području Općine
	M2	Propisno označiti minirana područja do momenta deminiranja	Općina O.S.C.Z. Fed.MAC	O	Odmah	Općina Federalni MAC	Označena minirana područja
C2		FORMIRATI KANTONALNU UPRAVU SA ODJELJENJEM U SANSKOM MOSTU					
	M1	U okviru ovlaštenja Općine poduzeti mjere za formiranje kantonalne uprave i odjeljenja u Sanskom Mostu	Općina	O	KR	Općina Kanton	Organizovana poslovna jedinica
	M2	Prema Zakonu o šumama i ovlaštenjima Općine donijeti potrebne propise za gospodarenje šumama	Općina	O	KR	Općina	Doneseni propisi
	M3	Provoditi kontinuirani monitoring šuma i sprječavati čistu sječu	Općina USK FBiH	O	KR SR DR	Općina USK FBiH	Šumama se gospodari po zakonu
C3		UPRAVLJANJE I GAZDOVANJE ŠUMAMA PROVODI SE PREMA ZAKONU					
	M1	Prema Zakonu osigurati kvalitetno upravljanje šumama i šumskim zemljištem	Općina USK FBiH	O	KR SR DR	Općina USK FBiH	Nema čiste sječe vrši se pošumljavanje
	M2	Gazdovanje šumama provoditi dosljedno prema postavkama postojeće šumarsko privredne osnove	Općina Kant. uprava FBiH	O	Prema dinamici Kant. upr.	Općina USK FBiH	Šumama se gospodari po Zakonu
	M3	Sve šumarsko uzgojne radove u potpunosti sprovoditi onako kako su propisani planovi uzgoja u šumarsko privrednoj osnovi	Općina Kant. uprava FBiH	O	Prema dinamici Kant. upr.	Općina USK FBiH	Šumama se gospodari po Zakonu

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C4		ZAKON O LOVSTVU SE DOSLJEDNO PRIMJENJUJE					
	M1	Prema Zakonu o lovstvu USK odrediti nosioce gazdovanja lovištima i uspostaviti lovni menadžment	Općina USK	O	KR	Općina USK	Lovno privr. dozv. dodjeljena ULĐ Sana
	M2	Provesti efikasnu reorganizaciju Udruženja lovačkog društva "Sana" Sanski Most	Općina	O G	KR	Općina	Reorganizirano LD "Sana"
	M3	U Zakon o koncesijama unijeti odredbu da lovačko društvo ima prednost pri dodjeli koncesije na lovišta, a na osnovu predocenih rezultata	LD Sana	O K	KR	LD Sana	Dodijeljena koncesija
	M4	Oduzeti oružje od krivolovaca	LD Sana MUP	O	KR	Općina LD Sana	Oduzeto oružje
C5		OBNOVLJENE DEVASTIRANE I SAGRAĐENE NOVE LOVAČKE KUĆE					
	M1	Na lokalitetima Crni vrh, Mulež, Lušci Palanka	Općina LD Sana	O	SR	Općina privreda donacije	Izgrađene lovačke kuće
C6		POPRAVLJENA BROJNOST DIVLJAČI					
	M1	Smanjen broj lovnih dana u godini	Općina LD Sana	O	KR	Općina privreda donacije	Optimalan broj divljači
	M2	Regulisan broj lovišta prema veličini lovišta	Općina LD Sana	O K	KR	Općina privreda donacije	Optimalan broj lovaca
	M3	Pojačanim nadzorom umanjiti krivolov na najmanju moguću mjeru, te unošenje divljači u lovište kao što su fazan i sl.	Općina LD Sana građani	O	SR	Općina USK donacije	Savremeno lovište

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C7		IZGRAĐENI PLANINARSKI OBJEKTI NA MULEŽU I GRMEČU					
	M1	Izgraditi planinarski dom na Muležu koji je postojao i prije rata	Općina LD Sana	O G	DR	Općina Ministars. privreda projekti	Izgrađen dom
	M2	Izgraditi planinarski dom na Crnom vrhu, Gospodarska jedinica, Grmeč - Mijačica	Općina Eko društva LD Sana	O G	DR	Općina Ministars. privreda projekti	Izgrađen dom
	M3	Izgraditi planinarski dom na Paležu	Općina Eko društva LD Sana	O	DR	Općina Ministars. privreda projekti	Izgrađen dom
	M4	Izgraditi ekološko izviđački dom na Mijačici	Općina Eko društva LD Sana	O G	SR	Općina Ministars. privreda projekti	Izgrađen dom
C8		IZGRADITI OBJEKTE I STAZE ZA IZLETNIKE					
	M1	Izgraditi vidikovac na putu Podovi, Mulež sa pogledom na kanjon rijeke Sane	EKO društvo LD Sana	O G	KR SR	Općina USK FBiH	Izgrađene označene-planinar. staze
	M2	Uraditi stazu za bicikliste na relaciji pl. dom Mulež - Banja Ilidža	Općina	O	KR	Općina	Urađena biciklist. staza
	M3	Obnoviti već postojeću pistu za zmajeve na Muležu	Općina Eko društva	O G	KR	Donacije	Obnovljena pista
	M4	Izgraditi stazu za izletnike sa klupama za odmor na relaciji Banja Ilidža vidikovac Mulež	Općina Eko društva	O G	KR	Donacije	Izgrađena staza
C9		IZGRAĐENE SU ZELENE TRANSFER-ZALE, UREĐENA IZLETIŠTA I SAVREMENA TRIM STAZA					

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
	M1	Izgraditi zelene transferzale i izletišta prema planu: -izvor Sanice - Mijačica - Crni vrh - S.Most - Dabarska pećina - Kljevačko jez.- L.Palanka - Korčanica - Javornjača-L.Palanka-Vrh Bobija	Općina Eko društva	L O G	KR	Donacije	Izgrađene transferzale
	M2	Urediti izletišta na Paležu, Malo Međugorje, Veliki Pločevac, na Mijačici	Općina EKO društvo	O G	KR SR DR	Općina Ministars. donacije	Uređena izletišta
	M3	Uraditi ski lift i staze za skijanje na već ranije planiranoj lokaciji Veliko Međugorje Hotel Korčanica	Općina	O	KR SR DR	Donacije	Napravljen ski lift i staze
	M4	Uraditi trim stazu na Velikom Međugorju	EKO društva	G O	SR DR	Donacije	Izgrađena trim staza
C 10		ČISTE ŠUME OD DEPONIJIA SMEĆA					
	M1	Očistiti sve postojeće divlje deponije smeća	EKO društvo LD Sana JKP Sana	O	KR SR DR	Općina Grad S.Most FBiH	Zaustavljen zagađivanje okoliša
	M2	Na svim potrebnim mjestima postaviti table zabrane odlaganja smeća	EKO društvo LD Sana JKP Sana	L G	KR	Općina Grad S.Most	Zaustavljen zagađivanje okoliša

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

***Tematska oblast 9
Korištenje, zaštita i upravljanje prostorom, historijskim
i izgrađenim vrijednostima***

3.9.1 Uvod i dosadašnja politika

Općina Sanski Most se nalazi u sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine i obuhvata površinu od 781,17 km² po Dejtonskom mirovnom sporazumu što predstavlja 79,40% od cjelovite teritorije općine koja je prije rata iznosila 984 km². U Unsko-sanskom kantonu kome općina Sanski Most pripada po federalnom konceptu, ona zauzima najveći dio površine Kantona ili 18,19 % u odnosu na ostalih sedam Općina i predstavlja istureni istočni dio Kantona sa najdužom kontaktnom linijom prema Republici Srpskoj, odnosno općini Prijedor, Banjaluka i Bosanski Novi. Od ukupne površine općine, poljoprivredno zemljište iznosi 377,50 km² (48,33%), šumsko zemljište 383,61 km² (49,12 %) i ostala neplodna zemljišta iznose 20,06 km² (2,55%).

Urbano područje grada iznosi 1761 ha od čega je 775 ha građevinskog (44,18%) i 986 ha poljoprivrednog zemljišta (55,82%).

Nakon 2. svjetskog rata broj stanovnika općine Sanski Most se povećava sve do 1981. godine kad se javlja tendencija blagog opadanja. Na području grada Sanskog Mosta broj stanovnika se, međutim, konstantno povećava i to veoma naglo što dovodi do deformacije prostornog rasporeda stanovništva - na jednoj strani enormna urbana koncentracija, a na drugoj demografsko pustošenje. U ovom periodu općina Sanski Most je bila izrazito migraciono područje, izuzev područja grada kako smo već naveli. Broj doseljenih stanovnika je bio samo 11, 70% što pokazuje da područje ove općine nije bilo atraktivno za doseljavanje, a skoro jedna trećina stanovnika rođenih u ovoj općini se iseljava izvan granica Bosne i Hercegovine što pokazuje da je ovo stanovništvo pripadalo grupi populacije koja se odlikuje pokretljivošću.

Agresija na Bosnu i Hercegovinu, četverogodišnja okupacija i rat su na našoj općini prouzrokovali velika demografska destruiranja. Naime, nakon što je grad oslobođen, u oktobru 1995. godine, u gradu je zatečeno samo nekoliko stotina stanovnika, da bi 1999. godine bilo utvrđeno da ima 61.141 stanovnik od čega 45.290 raseljenih lica iz 70 prijeratnih općina ili 74,90% raseljenih lica cijelog Unsko-sanskog kantona. Domicilnog stanovništva je samo 15.851 ili 28,24%.

Veliki broj raseljenih lica ostaje u Sanskom Mostu i postaju stanovnici Sanskog Mosta, nakon što svoju imovinu u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine zamjenjuju ili prodaju, a domicilno stanovništvo koje je u toku rata protjerano u velikom broju ostaje izvan Bosne i Hercegovine u trećim zemljama.

Novi stanovnici Sanskog Mosta su donijeli nove navike, novi način života, shvatanja i kulturu stanovanja, jednostavno rečeno, nastaje potpuno nova demografska slika grada. Većina novih stanovnika se naseljava u urbanom području grada pa je to još jedna značajna promjena u demografskoj slici gradskog područja. Broj stanovnika grada, pri čemu je obuhvaćeno šire urbano područje grada Sanskog Mosta sa 16.683 stanovnika, 1991. godine porastao na 30.464 stanovnika na kraju 2004. godine, što je skoro duplo i ova enormna urbana koncentracija u izuzetno kratkom, a složenom ekonomskom i društveno-političkom okruženju zahtijeva naročite analize čiji rezultati će se koristiti pri daljnjem planiranju i urbanizaciji grada. Dio stanovnika su još uvijek raseljene osobe i trenutno na području općine ima oko 10.000 raseljenih lica.

Potpuno je izmjenjena socijalna, starosna i obrazovna struktura stanovništva, izmjenjen je odnos prema kulturi, tradiciji, religiji, kulturno-historijskim vrijednostima i sl.

Nagli porast broja stanovnika u gradu je stvorio i najveći problem, a to je stambeno zbrinjavanje. U početku je korišten sav raspoloživ stambeni prostor koji nije ili je djelimično devastiran, a zadnjih nekoliko godina se intenzivno radilo na povratu imovine i trajnom rješavanju stambenog problema u gradu.

Zbog toga dolazi do ekspanzije gradnje, naročito stambenih objekata i vrlo često bespravne gradnje objekata kao i ad-hok rješenja pod pritiskom vremena i sredstava.

Stanovanje je dominirajuća komponenta prostornog razvoja, funkcija koja angažuje najviše prostora. Od skladnog komponovanja ove funkcije sa drugim sadržajima, u mnogome zavise uslovi i mogućnosti racionalne organizacije složenih funkcija života i rada. Ovo tim više što stanovanje prate brojni sadržaji koji su uslov korištenja stambenog fonda i života stanovnika (komunalni uređaji, snabdijevanje, obrazovni, zdravstveni, socijalni, uslužni, kulturni i dr. sadržaji).

Osim toga, napredovanjem i razvojem tehnologije, u stambene zone se komponiraju sadržaji sa radnim procesima, tako da monofunkcionalne stambene zone grada polako nestaju i sve više ustupaju mjesto višefunkcionalnim aktivnostima u kojima se stanovanje prožima sa radnim aktivnostima i drugim životnim manifestacijama.

Posljedice rata su, naravno, najteže za ljude, broj stradalih i nestalih na području općine je oko 2000, a velike migracije stanovnika prouzrokovane ratom su dovele do potpune izmjene demografske slike grada u samo nekoliko godina, po čemu općina Sanski Most predstavlja jedan od najekstremnijih primjera u Bosni i Hercegovini.

Također su ogromne posljedice na prostor i njegove sadržaje: infrastruktura je u najvećoj mjeri uništena ili prekinuta, veliki broj objekata je potpuno ili djelimično devastiran, stambeni, privredni i kulturni objekti, prirodna i graditeljska naslijeđa su dosta uništena, šumska bogatstva su degradirana bespravnom sječom, uzurpacijama, poljoprivredno zemljište zapušteno ili napadnuto bespravnom gradnjom.

Devastiranje prostora je, nažalost, nastavljeno i u poslijeratnom periodu:

- * bespravna gradnja na području cijele općine,
- * gradnja na poljoprivrednom zemljištu i širenje grada na poljoprivredno zemljište,
- * stvaranje bespravnih naselja bez obavezne prateće javne i društvene infrastrukture,
- * korištenje zemljišta za neadekvatne namjene,
- * neadekvatno odlaganje otpada,
- * bespravna sječa šume i uzurpacija šumskog zemljišta bez obnavljanja i pošumljavanja,
- * zone vodotoka nisu adekvatno zaštićene te dolazi do bespravne gradnje u zaštićenom vodnom pojasu,
 - * otpadne vode se ispuštaju direktno u vodotoke, naročito fekalne vode zbog nepostojanja gradske kanalizacije i prečistača na postojećem izgrađenom dijelu gradske kanalizacije kao i gradnja nepropisnih, vodopropusnih septičkih jama,
 - * odlaganje krutog otpada na području izvorišta, na obalama i u samim vodotocima,
 - * veliki broj divljih deponija koji i pored aktivnosti općine i nadležnih službi, zbog nesavjesnih građana i dalje raste,
 - * ogromne površine poljoprivrednog zemljišta i pašnjaka se ne obrađuju i ne koriste,
 - * velike površine zemljišta se plave,
 - * obnova seoskih naselja je ostala na nivou obnove stambenih objekata bez stvaranja ostalih preduvjeta za povrat stanovništva,
 - * prirodni resursi nisu detaljno ispitani niti se planski koriste pa se često zbog toga ovi prostori i dalje devastiraju.

3.9.2 Identifikacija problema

Ekološki problemi ove tematske oblasti su:

- * neplansko i neadekvatno korištenje prostora i prirodnih resursa,
- * smanjivanje površine poljoprivrednog zemljišta korištenjem istog u nepoljoprivredne svrhe, pretvaranje u građevinsko zemljište prvih pet bonitetnih klasa te zapuštenost i neobrađivanje postojećeg kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta,
- * smanjenje šumskih površina bespravnom sječom bez pošumljavanja,
- * bespravna gradnja na području cijele općine naročito u urbanom području grada, poljoprivrednom zemljištu, uz vodotoke i zaštićene zone,
- * stvaranje naselja bez prateće javne i društvene infrastrukture,
- * neadekvatna lokacija gradske deponije i postojanje divljih deponija krutog otpada na teritoriji cijele općine,
- * nepostojanje registra zagađivača zemljišta, vode i zraka, odnosno cijelog prostora naše općine,
- * nepostojanje gradske kanalizacije na užem urbanom području, gradnja nepropisnih, vodopropusnih septičkih jama i odvođenje otpadnih, fekalnih voda direktno u vodotoke,
- * loša i nedovoljna saobraćajna infrastruktura (neasfaltirane, uske i neosvijetljene postojeće gradske ulice, ulice bez trotoara, nedovoljan broj parking-mjesta i neuređenost postojećih parking-mjesta, neuređenost najtežih i najopterećenijih raskrsnica u gradu),
- * nepostojanje gradskog kulturnog centra,
- * neuređena mezarja i groblja kako u gradu tako i u naseljenim mjestima te rast tendencije gradnje mezarja po gradskim mjesnim zajednicama,
- * neuređeni gradski trgovi, gradski parkovi, nepostojanje dječijih igrališta i zelenih površina, nepostojanje drvoreda i ostalog gradskog zelenila kao i loše održavanje postojećih,
- * nepostojanje sportsko-rekreativnog prostora za omasovljenje rekreacije, nedostatak pješačkih i biciklističkih staza,
- * neuređenost i neafirmiranost gradskih izletišta,
- * devastiranost, zapuštenost i neadekvatno korištenje prirodnih vrijednosti u privredne, kulturne, turističke i rekreativno-zdravstvene svrhe (pećine, izvorišta i vodotoci i obale rijeka Sane, Dabra, Zdene, Sanice, vodopad rijeke Blihe, šumska i planinska lovna područja, banja Ilidža i sl.),
- * ugroženost izvorišta Zdena,
- * nepostojanje registra objekata kulturno-historijskog nasljeđa te daljnje devastiranje, nebriga, zapuštenost i neodržavanje ovih objekata,
- * devastirani, zapušteni objekti kolektivnog stanovanja - fasade i zajedničke prostorije,
- * neuređeni i zapušteni prostori oko objekata kolektivnog stanovanja,
- * zapušteni i bez uređenih fasada objekti užeg urbanog područja koji su u privatnom vlasništvu,
- * velik broj auto-praona i benzinskih pumpi na neadekvatnim i za tu namjenu neodgovarajućim prostorima,
- * nepostojanje gradskog grijanja i gradnja nepropisnih kotlovnica te uzurpiranje i devastiranje zelenih površina ogrijevnim materijalom.

3.9.3 Glavni uzroci problema

* prostorno-planska dokumentacija (Prostorni plan općine i Urbanistički plan grada) rađena neposredno poslije rata kad nije bilo jasne strategije razvoja naše općine te se sad, nakon nekoliko godina primjene ove dokumentacije, pokazao nesklad stvarnih potreba i prostora u planiranim dokumentima te nedostatak površina za potrebne namjene, sporo noveliranje postojeće dokumentacije,

* planiranje gradnje objekata u usvojenoj prostorno-planskoj dokumentaciji koji su od kantonalnog i državnog interesa u dugoročnom periodu gdje općina i nadležne službe moraju štititi planirani prostor bez mogućnosti gradnje i uređenja tog prostora, a bez analize ekonomske opravdanosti i analize uticaja na okoliš (velike hidroakumulacije Vrhpolje i Čaplje i zabrana gradnje na tim ogromnim površinama), razvoj općine i grada je baziran i uslovljen velikim dijelom gradnjom velikih akumulacija,

* Regulacioni planovi stambenih naselja grada rađeni prije dvadeset godina, odnosno spora izrada noveliranja postojećih prostornih i provedbenih planova,

* Kompleksna i ekstremna izmjena demografske slike grada, potpuno je izmjenjena socijalna, starosna i obrazovna struktura stanovništva, izmjenjen je odnos prema kulturi, tradiciji, religiji, kulturno-historijskim vrijednostima i sl.

* rješavanje stambenog problema velikom broju izbjeglica, ekspanzija gradnje u prvim poslijeratnim godinama, najčešće bespravne gradnje,

* nepostojanje stručnih studija (strategije razvoja općine, studija vodosnabdijevanja općine, studija najpovoljnije lokacije za odlaganje otpada na općinskom i regionalnom nivou, studije zaštite i uređenja prirodnih vrijednosti - rijeka, izvorišta, šuma, šumsko-privredna osnova i sl.),

* nepostojanje detaljne evidencije, registra kulturno-historijskih građevina na području općine te projekata rehabilitacije kao i neodređivanje zaštitne zone područja na kojima se nalaze ovakvi objekti,

* nepostojanje potrebne infrastrukture, prvenstveno gradske kanalizacije čije nepostojanje osim što je jedan od najvećih komunalnih problema, isključuje gradnju objekata velikog broja korisnika kao što su kolektivna stambena gradnja, javni i uslužni objekti i sl.

* nedostatak projektne dokumentacije za infrastrukturne objekte, naročito gradskih saobraćajnica i raskršća,

* nepovoljna finansijska osnova općine, nedovoljno oživljena privreda i velik broj nezaposlenih.

* haotično, segmentno, paušalno i nepovezano sagledavanje pojedinih oblasti, bez jasnog cilja odnosno bez definiranja problema u pojedinim oblastima, bez određivanja prioriteta i potrebnih mjera djelovanja u radu općinskih vlasti i drugih nadležnih službi i institucija,

* nedovoljno angažovanje stručnih institucija i stručnjaka iz oblasti prostornog planiranja, građenja i zaštite okoline,

* odsustvo javnog mnijenja zbog nezainteresiranosti i nedovoljnog uključivanja udruženja građana, nevladinih organizacija i građana uopće, u definiranje problema i određivanje prioriteta u rješavanju,

* nesankcionisanje zakonom definiranih prekršaja pravnih i fizičkih lica od strane nadležnih sudskih, inspekcijских i policijskih institucija.

3.9.4 Posljedice problema

* uništavanje velikih, kvalitetnih poljoprivrednih površina gradnjom individualnih porodičnih objekata odnosno stvaranje građevinskih parcela malog koeficijenta izgrađenosti na najkvalitetnijem poljoprivrednom zemljištu,

* neiskorištenost velikih poljoprivrednih površina zbog plavljenja ,

* stvaranje erozivnog tla i bujičnih područja uz vodotoke rijeka zbog velike bespravne sječe,

* bespravnom gradnjom niču naselja malog koeficijenta izgrađenosti i bez prateće javne i društvene infrastrukture i urbane opreme, koja nisu ni urbanistički ni ekonomski opravdana,

* nesrazmjerano veći broj doseljenog u odnosu na domicilno stanovništvo te nagli porast broja stanovnika grada dovodi do spore reintegracije i neuklapanja u urbane, socijalne i društvene okvire grada, potpuno je izmjenjena socijalna, starosna i obrazovna struktura stanovništva, izmjenjen je odnos prema kulturi, tradiciji, religiji, kulturno-historijskim vrijednostima i sl.

* neadekvatno i nekontrolisano odlaganje otpada je potencijalni izvor zaraza stanovnika, zagađenja prostora izvorišta, rijeke, zemljišta ili zraka,

* nepostojanje gradske kanalizacije u užem urbanom području osim drugih problema, isključuje gradnju planiranih objekata kolektivnog stanovanja, uslužnih i javnih objekata i drugih objekata većeg broja korisnika,

* zagađenje vodotoka i izvorišta fekalnim otpadom i krutim otpadom sa divljih deponija,

* nepropisno izgrađene fekalne jame prouzrokuju direktno izlivanje u zemlju, a u kišnom periodu zbog visokog nivoa podzemnih voda dolazi do izlivanja fekalnog otpada na površinu čak i u užem urbanom području, u blizini školskih, zdravstvenih, ugostiteljskih ili drugih uslužnih objekata,

* saobraćajnice su neasfaltirane, uske, bez trotoara i neosvjetljene što otežava kretanje i vozi-
la i pješaka,

* glavne gradske saobraćajnice i centralni gradski trgovi su bez odvoda oborinskih voda, bez slivnika, ne peru se te su prljavi i zapušteni,

* parking-prostori su neuređeni, bez potrebnih odvoda sa separatorima masti i ulja, a vozila se parkiraju na zelene i pješačke površine,

* postojeći gradski parkovi nedovoljno uređeni i neprilagođeni korištenju u svrhu odmora, relaksacije i druženja različitih starosnih grupa,

* zapuštenost objekata gradskog centra, često i opasnost za građane zbog oštećenja i propadanja pojedinih dijelova (fasade, krovovi i sl.), uopće neatraktivan i odbojan ambijent gradskog centra,

* društveni život građana skučen i sveden na posjete ugostiteljskim objektima, kladionicama, ulici, javnim manifestacijama sa malo ili nikako umjetničkog, edukativnog i obrazovnog sadržaja,

* neiskorištenost postojećih sportskih dvorana i sala te nepostojanje dovoljno sportskih i rekreativnih otvorenih uređenih prostora za bavljenje sportom i rekreacijom kako za pojedince tako i za porodicu i različite starosne grupe,

* neuređenost obala rijeka u gradskoj zoni, nepostojanje gradskih kupališta i šetališta uz rijeke,

* neuređenost i neafirmacija tradicionalnih izletišta i okupljališta svih starosnih grupa,

* nesankcionisanje prekršaja u komunalnoj oblasti dovodi do stvaranja većeg broja prekršioaca pravila, apatičnosti i nepovjerenja građana u nadležne institucije.

3.9.5 Mogući uticaji

Neki od navedenih problema imaju direktan uticaj na čovjekovo zdravlje i predstavljaju, neosporno, najveće probleme koji se moraju prioritetno rješavati. Svi navedeni problemi, međutim, imaju veći ili manji rizik po gubitak kvaliteta ukupnog okolinskog ambijenta, a to znači gubitak kvaliteta čovjekovog življenja: gubitak, tradicijskih i historijskih izgrađenih i prirodnih vrijednosti lokaliteta, smanjen kvaliteta stanovanja i zdravstvene sigurnosti, pad nivoa kulturne svijesti i mjerila vrijednosti uopće i rizik povećanja socijalnih problema.

3.9.6 Ciljevi

Ratna destrukcija je imala veoma značajne reprekusije na prostorne sisteme (naselja, infrastrukturu, suprastrukturu). Osnovni cilj je prevazilaženje tih problema odnosno stvaranje prostornih sistema po mjeri čovjeka, što znači da se u skladu sa prirodnim i stvorenim uslovima općine formuliše konzistentna koncepcija prostorne organizacije na osnovu koje će se moći voditi adekvatna politika korištenja, zaštite, uređenja i unaprijeđenja prostora.

U tom smislu se posebna pažnja poklanja kretanju stanovništva, njegovim potrebama i iznalaženju što povoljnijih rješenja za razvoj mreže naselja, razvoj i racionalan razmještaj proizvodnih kapaciteta i društvenih djelatnosti, razvoj infrastrukture i njeno usklađivanje sa potrebama što racionalnijeg i ravnomjernijeg razvoja područja općine i što kvalitetnijeg zadovoljavanja potreba stanovništva, očuvanja i racionalnog korištenja resursa i zaštite okoline.

Da bi se to ostvarilo definiramo najvažnije ciljeve kao:

- * Prostorno uravnotežen i održiv razvoj urbanog područja ,
- * Prostorno uravnotežen i održiv razvoj ruralnih područja,
- * Očuvanje i zaštita kulturno-historijskog izgrađenog i prirodnog naslijeđa uz stvaranje ambijenta za povećavanje njegovih vrijednosti.

3.9.7 Mjere

Da bi se ostvarili osnovni definirani ciljevi, neophodno je da svi nosioci razvoja intenziviraju aktivnosti na donošenju svojih planova, a to se prvenstveno odnosi na usklađivanje programa obnove i razvoja poljoprivrede, vodoprivrede, energetike, šumarstva, eksploatacije mineralnih sirovina i turizma. U pripremi i donošenju planova neophodno je u svim elementima materijalnog i društvenog razvoja utvrditi obaveze i zadatke pojedinih nosilaca razvoja u pogledu razvoja prostorne organizacije. Na taj način će se prostor staviti u funkciju sanacije ratnih posljedica i ukupnog razvoja kao bitan resursni potencijal, a planovi kao sredstvo optimalnog usmjeravanja razvoja, racionalnog korištenja prostora, svih njegovih resursnih i stvorenih potencijala. Radi obezbjeđenja uslova za što uspješnije ostvarivanje planirane prostorne organizacije, potrebno je donijeti propise koji se odnose na korištenje, izgradnju i uređenje prostora i zaštite prostora, zatim privrednu, zemljišnu, socijalnu i investicionu politiku.

Za ostvarenje navedenih ciljeva neophodno je poduzeti slijedeće mjere:

1. Analizirati postojeću prostorno-plansku dokumentaciju te izvršiti izmjenu i dopunu Urbanističkog plana grada Sanskog Mosta, a na osnovu evidentiranih promjena u demografskoj slici grada, potreba

- stanovništva, te promjena na tržištu i naglog rasta tehnologije i uskladiti sa Prostornim planom općine,
2. Novelirati postojeće važeće Regulacione planove stambenih naselja, sa posebnim osvrtom na bespravno izgrađene objekte i naselja te planirati potrebnu javnu i društvenu infrastrukturu,
 3. Izraditi Regulacione planove posebnih područja: Banje Ilidže i rijeke Dabar od izvora do ušća, sportsko-rekreativne zone sa kupalištem na (Bijelim bodovima), te ostalih posebnih područja općine i zaštićenih prirodnih vrijednosti,
 4. Izraditi urbanističke redove urbanih područja naseljenih mjesta - ruralnih područja, a prema Prostornom planu općine Sanski Most,
 5. Izvršiti detaljno evidentiranje kulturno-historijskog naslijeđa, te na osnovu zakonskih propisa i naučnih istraživanja izvršiti valorizaciju odnosno kategorizaciju. Na svim primijeniti osnovne mjere zaštite - konzervaciju, a višim mjerama zaštite (prezentacijom i revitalizacijom) obuhvatiti najznačajnije spomenike koji mogu opravdati ulaganja,
 6. Izvršiti snimanje i evidenciju bespravno izgrađenih objekata, donijeti program sanacije i program rušenja objekata koji se ne mogu legalizirati,
 7. Odrediti lokaciju nove gradske deponije na osnovu stručnih studija, plan njene realizacije i saniranja postojeće,
 8. Izraditi plan uređenja gradskog mezarja i groblja te usvojiti odluke o gazdovanju i održavanju istih,
 9. Izraditi plan realizacije gradske kanalizacije i uključiti građane urbanog područja u realizaciju,
 10. Izraditi plan rekonstrukcije, realizacije i korištenje gradskog kulturnog centra,
 11. Izraditi planove sanacije i uređenja gradskih fasada,
 12. Izraditi planove uređenja gradskih saobraćajnica sa obaveznom rasvjetom,
 13. Izraditi planove uređenja gradskih trgova i ulica, počev od centra grada prema širem urbanom području,
 14. Izraditi planove uređenja gradskih parkova i ostalih zelenih površina i dječijih igrališta te program održavanja,
 15. Izraditi registar zagađivača i uspostaviti ekološki monitoring,
 16. Izraditi planova izgradnje javne i društvene infrastrukture u urbanim područjima naseljenih mjesta, seoskim mjesnim zajednicama,
 17. Izraditi planove zaštite i korištenja poljoprivrednog zemljišta, primjeni savremenih tehnologija u proizvodnji zdrave hrane,
 18. Izraditi planove i osnove zaštite i razvoja šuma kojima će se uskladiti eksploatacija sa godišnjim prirastom, zaštitom i uređenjem šumskog zemljišta pa do ostalih funkcija šuma kao što su zaštita okoline, pejzažni izgled, korištenje šumskih plodova i sl.
 19. Izraditi planove i usvojiti odluke zaštite i korištenje izvorišta, vodotoka i obala, dispoziciju otpadnih voda,

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
C1		PROSTORNO URAVNOTEŽEN I ODRŽIV RAZVOJ URBANOG PODRUČJA					
	M1	Izmjene i dopune Urbanističkog plana grada Sanskog Mosta	Općina	O	KR	Općinski budžet	Usvojen Urb.plan po kojem se realiz. gradnja
	M2	Noveliranje važećih Regulatornih planova i izrada novih sa posebnim osvrtom na bespravno izgrađene objekte, javnu i društvenu infrastrukturu	Općina	O G	SR	Općinski budžet	Usvojen Prov.plan po kojem se realiz. gradnja
	M3	Evidencija i snimanje bespravno izgrađenih objekata, donošenje Programa sanacije bespravno izgrađenih objekata i program rušenja	Općina	O USK	KR	Općinski budžet	Legaliza. ili rušenje bespravne gradnje
	M4	Odrediti lokaciju nove gradske deponije na osnovu stručnih studija, njenu realizaciju te zatvaranje i saniranje postojeće	Općina JKP	O	SR	Općinski budžet Kanton. budžet donacije	Propisno odlaganje otpada bez zagađenja
	M5	Izraditi plan uređenja gradskog mezarja i groblja te usvojiti odluku o gazdovanju i održavanju	Općina JKP VZ	O G	SR	Općinski budžet kreditna sredstva građani	Uređenja groblja sa održavanjem
	M6	Izraditi plan realizacije gradske kanalizacije i uključiti građane užeg urbanog područja te donijeti odluku obaveze gradnje vodonepropusnih septičkih jama na ostalim područjima	Općina JKP i MZ građani	O R	KR	Općinski budžet kreditna sredstva građani	Izgradnja sistema odvoda fek.i obor. voda
	M7	Izraditi projekte, plan i dinamiku realizacije uređenja gradskih trgova, gradskih saobraćajnica sa rasvjetom odvodnjom i zelenim površinama	Općina Komunal. fond	O G	SR	Općinski budžet kreditna sredstva	Uređene gradske ulice, trgovi
	M8	Izraditi planove uređenja riječnih obala sa kupalištima i stazama za šetnju u urbanom području grada i programe održavanja	Općina Kom.fond Kanton FBiH	O R	DR	Općinski budžet kreditna sredstva Kant. Fed.	Uređene obale, kupališta i šetališta
	M9	Izraditi planove uređenja gradskih parkova i ostalih zelenih površina i dječijih igrališta te program održavanja	Općina Komunal. fond	O	DR	Općinski budžet kreditna sredstva donacije	Uređeni parkovi, dvoredi i igrališta
	M10	Izraditi planove sanacije i uređenja gradskih fasada	Općina MZ građani	G	DR	Općinski budžet kreditna sredstva građani	Uređene gradske fasade

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
	M11	Izraditi plan rekonstrukcije, realizacije i korištenja gradskog kulturnog centra	Općina Oml. udr. NVO	G O	KR	Općinski budžet Kreditna i donator. sredstva	Objekat za zado- voljenje kulturnih potreba
	M12	Izraditi registar zagađivača i uspostaviti ekološki monitoring	Općina EKO udruženja	O R K N	KR	Općinski budžet	Uspostav. registar zagađiv. sa mjera- ma
C2		PROSTORNO URAVNOTEŽEN I ODRŽIV RAZVOJ RURALNIH PODRUČJA					
	M1	Izraditi urbanističke redove urbanih područja naseljenih mjesta a prema Prostornom planu općine	Općina	O	DR	Općinski budžet	Usvojena planska doku- mentacija
	M2	Izvršiti snimanje i evidenciju bespravno izgrađenih objekata, donijeti program sanacije i program rušenja	Općina	O	SR	Općinski budžet	Legalizac. ili rušenje besprav. objekata
	M3	Izraditi registar zagađivača i uspostaviti ekološki monitoring	Općina EKO udruženja	O K E	KR	Općinski budžet	Registar zagađiv. u ruralnom području i mjere
	M4	Izraditi planove izgradnje javne i društvene infrastrukture, prema Urbanističkim redovima	Općina Komunal. fond	O K	DR	Općinski budžet	Ruralna naselja sa pratećom infrastruk.
	M5	Izraditi planove zaštite i korištenja poljoprivrednog zemljišta, primjene savremene tehnologije u proizvodnji zdrave hrane	Općina Kanton	O K	SR	Općinski budžet	Zaštićeno poljopr. zemljište planom korištenja
C3		OČUVANJE I ZAŠTITA KULTURNO HISTORIJSKOG I PRIRODNOG NASLIJEĐA I STVARANJE AMBIJENTA ZA POVEĆANJE NJEGOVIH VRIJEDNOSTI					
	M1	Izraditi planove zaštite i uređenja posebnih prirodnih područja: Banja Ilidža, Izvorište i tok Dabra i Zdene te odrediti zabranu gradnje u zaštićenim zonama	Općina	O	KR	Općinski budžet	Usvojena prostorno planska doku- mentacija
	M2	Izvršiti detaljno evidentiranje kulturno historijskih objekata, njihovu valorizaciju i kategorizaciju te primijeniti mjere osnovne i više zaštite. Zone zaštite ovih područja sa zabranom gradnje	Općina	O K R	SR	Općinski budžet	Registar kultur. historijs. spomeni- ka

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
	M3	Izvršiti snimanje i evidenciju bespravno izgrađenih objekata u zonama zaštite te plan sanacije odnosno rušenja	Općina	O	KR	Općinski budžet	Legalizac. ili rušenje bespravne gradnje
	M4	Izraditi planove i usvojiti odluke zaštite i korištenja izvorišta, vodotoka i obala	Općina	O R K	SR	Općinski budžet	Zaštićena izvorišta rijeke i obale

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

4. INSTRUMENTI ZA PROVEDBU LEAP-a

4.1. Ekološki monitoring i informativni sistem

Informacioni sistem (EMIS) se temelji na metodološkom prikupljanju, obradi i pohranjivanju podataka, a na osnovu kontinuiranog ekološkog monitoringa. Sve informacije iz ovog informacionog sistema biće dostupne javnosti, a raspolažeće relevantnim informacijama koje će pomagati pri efikasnom donošenju odluka vezanih za upravljanje okolišem. Zakoni o slobodi pristupa informacijama u FBiH i RS doneseni su 2001. godine, a Bosna i Hercegovina je ratifikovala Arhušku konvenciju kojom se garantuje pristup informacijama, učešće javnosti u procesu donošenja odluka i pristup pravdi po pitanju okoliša.

Po ovim propisima lokalna uprava je dužna osigurati pristup javnosti okolišnim informacijama. U Općini Sanski Most, centralno mjesto za ekološki monitoring i informacioni sistem treba da bude Služba za privredno-komunalne djelatnosti i ekologiju. U ovoj službi, ili ako se odredi neka druga institucija, treba prikupljati sve relevantne podatke iz svih oblasti ekologije, procesuirati podatke i dostavljati svim zainteresiranim stranama (ili ih davati na uvid).

4.1.1 Ciljevi

1. Uspostavljen cjelovit ekološki monitoring i informacioni sistem u Općini Sanski Most
2. Okolišne informacije se koriste za donošenje odluka i kreiranje politike zaštite okoliša na načelima održivog razvoja
3. Okolišne informacije dostupne su javnosti.

4.1.2 Mjere

1. Institucionalno uspostaviti ekološki monitoring i informacioni sistem (EMIS)
2. Obučiti kadrove u prikupljanju, obradi, pohranjivanju i distribuciji okolišnih podataka
3. Korištenjem okolišnih informacija unaprijediti donošenje odluka o zahvatima u okolišu kod svih relevantnih tijela uprave i kreiranja politike zaštite okoliša na načelima održivog razvoja
4. Uspostaviti bazu podataka i prosljeđivanje podataka javnosti sa ciljem poticanja sudjelovanja u procesu odlučivanja.

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
C1		USPOSTAVLJEN CJELOVIT EKOLOŠKI MONITORING I INFOR- MACIONI SISTEM U OPĆINI SANSKI MOST					
	M1	Institucionalno uspostaviti ekološki monitoring i informacioni sistem (EMIS)	Općina	O K E N	KR	Općina	Uspostavljen EMIS
	M2	Obučiti kadrove u prikupljanju, obradi, pohranjivanju i distribuciji okolišnih podataka	Općina	O K E N	KR	Općina	Obučeni kadrovi

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

Cilj	Mjera	Opis aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Nivo djelovanja	Rok	Finansijski izvori	Rezultat
C2		OKOLIŠNE INFORMACIJE SE KORISTE ZA DONOŠENJE ODLUKA I KREIRANJE POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA NA NAČELIMA ODRŽIVOG RAZVOJA					
	M1	Korištenjem okolišnih informacija unaprijediti donošenje odluka o okolišu kod svih relevantnih tijela uprave i kreiranja politike zaštite okoliša na načelima održivog razvoja	Općina Eko orga- nizacije	O K E N	SR DR	Općina Ministar- stva	Kreiranje okol. polit. se vrši na načelima održ. razv.
C3		OKOLIŠNE INFORMACIJE DOSTUPNE SU JAVNOSTI					
	M1	Uspostaviti bazu podataka i proslijeđivanje podataka javnosti sa ciljem poticanja sudjelovanja u procesu odlučivanja	Općina	O K E	SR DR	Općina K. Minis- tarstva	Informira- na javnost sudjeluje u procesu odlučiva.

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

4.2. Ekološka i zdravstvena svijest i učestvovanje javnosti

Novi način lokalne kontrole okolinskih problema prepoznaje da lokalne vlasti i njihovi građani najbolje shvataju lokalne probleme i potrebe. Međutim, potrebno je stvoriti uslove za sudjelovanje javnosti u donošenju odluka, kao glavne komponente razvoja civilnog društva i procesa demokratizacije. Bez učešća javnosti i pune svijesti u javnosti o važnosti očuvanja životne sredine neće biti kvalitetnog rada na procesu zdravi grad Sanski Most. Svi građani treba da budu svjesni potrebe aktivnog sudjelovanja u dostizanju ciljeva - sačuvani, uređeni i zaštićeni okoliš kao najvažniji privredni i razvojni resurs. Sudjelovanje javnosti nije moguće bez odgovarajuće informiranosti i educiranosti, jer se najveći dio problema vezanih za okoliš javlja upravo zbog nedovoljnog poznavanja problematike, neadekvatnih i netačnih informacija. Počev od izrade LEAP dokumenta pa do njegove implementacije, radiće se na izgradnji partnerstva između lokalnih vlasti i NVO-a, biznis sektora i građana, te na unapređenju transparentnosti i kvaliteta u donošenju odluka po pitanju okoline.

U Sanskom Mostu primjetan je zadovoljavajući interes medija za pitanja okoliša, ali to nije dovoljno, jer javne institucije i poslovni sektor nemaju praksu informiranja javnosti o okolišnim problemima. Veliki problem u Sanskom Mostu je nepostojanje jake ekološke organizacije koja bi preuzela na sebe organiziranje bar jednog dijela zadataka rješavanja okolinskih problema - edukacija, informiranje, organiziranje ekoloških akcija, realizacija projekta koje je moguće realizirati u saradnji sa međunarodnim organizacijama. Stoga je potrebno da Općina pruži podršku ili već registriranoj ekološkoj organizaciji "9 rijeka" kako bi se ponovo pokrenule njihove aktivnosti, ili podržati neku drugu ekološku organizaciju, koja se u međuvremenu formira, te pokaže da je aktivna u rješavanju okolinskih problema.

Jaka ekološka organizacija bila bi velika pomoć vladinom sektoru, jer bi u partnerstvu s

njima preuzimala veliki dio aktivnosti i odgovornosti na sebe.

Glavni ekološki problemi na ovom planu su:

* Zanemarivanje pitanja očuvanja, unapređenja i zaštite okoliša od svih sudionika života i rada u Sanskom Mostu

* Slab interes javnosti za probleme zaštite okoliša usljed nedovoljne informiranosti i educiranosti

* Nepostojanje jake ekološke organizacije, koja bi u partnerstvu sa lokalnim vlastima znatno doprinijela rješavanju okolinskih problema

* Ne postoji uspostavljen sistem komunikacije za sve potencijalne učesnike u procesu zaštite okoliša.

4.2.1. Ciljevi

1. Građanima, ekološkim organizacijama i drugim organizacijama koje su aktivni sudionici u aktivnostima očuvanja okoline omogućen je pristup informacijama o okolišu i sudjelovanje u donošenju odluka

2. Razvijeni razni oblici edukacije stanovništva iz oblasti ekologije

3. Osigurani uslovi za djelovanje ekoloških i drugih organizacija kao bitnog elementa u podizanju svijesti stanovnika, te pomoći vladinom sektoru

4. Uspostavljena stalna komunikacija sa svim akterima u društvu.

4.2.2. Mjere

1. Uspostaviti jasan sistem, ekološki monitoring i informacijski sistem (EMIS), koji će omogućiti informiranje javnosti kao i sudjelovanje javnosti u donošenju odluka

2. Uspostaviti sistem redovnog izdavanja publikacija

3. Uspostaviti sistem informiranja o stanju kvaliteta okoliša - ažurirani registar zagađivača

4. Uključiti obrazovanje o ekologiji u školske programe počev od osnovne škole

5. Provoditi ekološko obrazovanje kod svih struktura stanovnika

6. Osigurati materijalne i finansijske uslove za rad ekoloških udruženja

7. Uspostaviti eko-telefon

8. Uspostaviti rad eko-redara u općini.

4.3. Ekonomski instrumenti i finansiranje

Glavni cilj očuvanja, unapređenja i zaštite okoliša smišljene i predstavljene u LEAP dokumentu jest postići multisektorski pristup rješavanju okolinskih problema, a djelotvorno sredstvo za ostvarenje tog cilja su ekonomski instrumenti.

Većina problema u općini Sanski Most proizilazi iz toga što se štete (a time i troškovi) nanese okolišu ne raspoređuju na one subjekte koji ih izazivaju. Zbog toga je potrebna intervencija vlasti koja zakonskim mjerama i poreznom politikom treba dosljedno raspoređivati učinke na okoliš. Potrebno je jačati primjenu načela "zagađivač plaća" i "korisnik plaća".

Donošenjem Odluke o zaštiti okoliša, na osnovu važećih propisa stvorili bi se uvjeti za prikupljanje naknada od zagađivača i korisnika okoliša (naknade za korištenje prirodnih resursa i uticaja na okoliš) i uplatu finansijskih sredstava u budžet Općine. Naknade koje treba uvesti radi smanjenja onečišćenja i pritiska na resurse moraju biti poticajne, te dosta visoke, tako da one na koje se primjenjuju, potiču na primjenu alternativnih rješenja prihvatljivih za okoliš. Ovim sredstvima mogle bi se

finansirati neke aktivnosti LEAP-a. Također je potrebno uspostaviti sistem finansiranja iz drugih izvora: ostala izdvajanja iz budžeta Općine, prihodi za zaštitu okoliša kantonalnih i federalnih ministarstava i institucija, sredstva međunarodnih organizacija, sredstva prikupljena putem projekata i drugo. Kao tržišni mehanizam stimulacije, predviđen je sistem eko-označavanja, te je za tržišnu stimulaciju preduzeća koja upravljaju svojim uticajima na okoliš predviđen sistem certifikacije prema BAS ISO 14000.

Provođenje LEAP-a zahtijeva osposobljene upravljače projektima, razvijene finansijske odnose sa domaćim i međunarodnim finansijskim ustanovama, djelotvorno finansijsko poslovanje, djelotvorno trošenje finansijskih sredstava. Zbog toga se treba pristupiti osnivanju Ekološkog fonda. Uz osnivanje Fonda, potrebno je sistematski pristupiti razvoju i postupnom uvođenju ekonomskih instrumenata, te osposobljavanju kadrova.

4.3.1 Ciljevi

1. Osnovan Ekološki fond općine Sanski Most

4.3.2 Mjere

1. Poboljšati strukturu postojećih ekonomskih instrumenata
2. Osnovati Ekološki fond općine Sanski Most
3. Postupno uvoditi ekonomske instrumente radi poticanja smanjivanja zagađenja i racionalne upotrebe prirodnih resursa (certificiranje, eko označavanje, naknade, takse, donacije)
4. Razviti statistiku LEAP-a i zaštite okoliša

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C2		OSNOVAN EKOLOŠKI FOND OPĆINE SANSKI MOST					
	M1	Poboljšati strukturu postojećih ekonomskih instrumenata	Općina	O	KR	Općina	Poboljša. struktura postojećih ekonomskih instrum.
	M2	Osnovati Ekološki fond općine Sanski Most	Općina	O	KR SR DR	Općina	Osnovan ekološki fond
	M3	Uvoditi ekonomske instrumente radi poticanja smanjivanja zagađivanja i racionalne upotrebe prirodnih resursa	Općina	O	KR SR DR	Općina	Smanjeno zagađenje okoline, korištenje resursa
	M4	Razviti statistiku LEAP-a i zaštite okoliša	Općina	O	KR SR DR	Općina	Razvijena statistika LEAP-a i zaštite okoliša

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

4.4. Inspeksijski nadzor

Inspeksijski nadzor u oblasti zaštite okoliša igra najvažniju ulogu u sprovođenju i nadzoru nad sprovođenjem zakosnkih odredbi u praksi i sprječavanju nekontroliranog i nezakonitog zagađenja okoliša.

Na nivou oba entiteta u BiH usvojeno je 5 osnovnih zakona vezanih za ekologiju:

1. Zakon o zaštiti okoliša,
2. Zakon o zaštiti prirode
3. Zakon o zraku
4. Zakon o zaštiti voda
5. Zakon o upravljanju otpadom.

U Sanskom Mostu kao ni u US Kantonu, FBiH i BiH, ne postoji jedinstvena i usklađena zakonska regulativa. U općini Sanski Most zakonske ovlasti i inspeksijski nadzor u oblasti okoliša dislocirani su na:

- komunalnog inspektora (jedan inspektor za općinu Sanski Most),
- urbanističko-građevinskog inspektora (jedan inspektor za općinu Sanski Most)
- inspektora za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo (dva inspektora na cijeli US Kanton).
- sanitarni inspektor - jedan inspektor za Sanski Most, Ključ i Petrovac

Zbog neusklađenosti zakonske regulative u oblasti okoliša na nivou Općine, Kantona i Federacije, neusklađenosti inspeksijskog nadzora, te zbog malog broja osoblja i neefikasnosti inspeksijskih organa, nema dovoljno budžetskih prihoda iz ovih osnova, a time ni efikasnog sprječavanja daljnjeg zagađenja okoliša i pravilne politike prema korištenju prirodnih resursa.

***5. IMPLEMENTACIJA, UNAPREĐIVANJE
I NADZOR LEAP-A***

5.1. Implementacija

Lokalni ekološki akcioni plan općine Sanski Most je najznačajniji programsko-planski dokument strateškog djelovanja u sferi politike zaštite okoline. LEAP nije statičan dokument već niz aktivnosti koje zajedno ili pojedinačno provode različiti partneri u sklopu otvorenog, razumljivog i pristupačnog odnosa prema svim njegovim učesnicima. Pri tome je posebno značajna činjenica da se sve odluke nastoje donositi na principu konsenzusa svih partnera u zajednici. Za implementaciju LEAP-a potrebna je čvrsta institucionalna organiziranost temeljena na kontinuiranom osposobljavanju kadrova, te kvalitetnom komunikacijskom sistemu.

Potrebno je osnovati LEAP koordinacijsko tijelo (odbor), te imenovati LEAP koordinatora koji će obavljati sljedeće poslove:

- * Priprema radne izvještaje i osigurava protok informacija za sve učesnike u procesu,
- * Osigurava sudjelovanje javnosti,
- * Organizira mrežu za izradu sektorskih pod-programa.

5.1.1. Ciljevi

1. Institucionalno riješena implementacija LEAP-a u Sanskom Mostu

5.1.2. Mjere

1. Uspostaviti koordinacioni odbor (multisektoralno) za provođenje, praćenje i koordiniranje, te nadzor
2. Imenovati koordinatora na implementaciji LEAP-a.

5.2. Unapređivanje

Obzirom da je LEAP "otvoren" dokument koji će se po potrebi korigovati i nadopunjavati, potrebno je putem LEAP koordinatora i odbora omogućiti kvalitetno nadopunjavanje ciljeva, mjera i aktivnosti. Kako je svakoj aktivnosti pridružen indikator, na osnovu njega je moguće pratiti uspjeh realiziranih akcija, te vršiti i unapređenje procesa.

5.2.1. Ciljevi

1. Uspostavljen sistem unapređenja LEAP dokumenta

5.2.2. Mjere

1. Uspostaviti sistem redovne komunikacije između svih zainteresiranih subjekata i sudionika u procesu implementacije LEAP-a, te komunikaciju na regionalnom, lokalnom, sektorskom nivou i saradnju sa NVO sektorom.
2. Uspostaviti sistem redovnog izvještavanja svih sudionika u provođenju ciljeva, mjera i projekata LEAP-a.
3. Osigurati bolju pripremu provodivih lokalnih propisa, strateških dokumenta, tako da se uporedo sa pripremom propisa osiguraju institucionalni, kadrovski i finansijski uslovi.

5.3. Nadzor

Pod nadzorom se podrazumijeva proces konstantnog praćenja, analiziranja i sumiranja rezultata implementacije LEAP-a. Nadzor obuhvata: praćenje provođenja ciljeva i mjera na osnovu datih

indikatora, redovno i pravovremeno izvještavanje, jačanje načela partnerstva i podijeljene odgovornosti. LEAP je dugotrajan proces kojeg treba bazirati na principu malih koraka.

5.3.1. Ciljevi

1. Uspostavljen sistem kontinuiranog praćenja, analiziranja i valorizacije rezultata implementacije LEAP-a.

5.3.2. Mjere

1. Uspostaviti sistem kontinuiranog monitoringa LEAP-a kao dio jedinstvenog ekološkog monitoringa na osnovu indikatora i informacionog sistema (EMIS).

2. Organizacijski, kadrovski i tehnički jačati inspekcije.

3. Jačanje svijesti svih partnera o zajedničkoj brizi o okolišu, te podijeljenoj odgovornosti.

<i>Cilj</i>	<i>Mjera</i>	<i>Opis aktivnosti</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Nivo djelovanja</i>	<i>Rok</i>	<i>Finansijski izvori</i>	<i>Rezultat</i>
C1		INSTITUCIONALNO RIJEŠENA IMPLEMENTACIJA LEAP-A U SANSKOM MOSTU					
	M1	Uspostaviti koordinacioni odbor (multisektoralan) za provođenje, praćenje i koordinaciju ciljeva i mjera LEAP-a te nadzor nad istim	Općina	O	KR SR DR	Općina	Imenovan koordinac. odbor
	M2	Imenovati koordinatora na implementaciji LEAP-a	Općina	O	KR SR DR	Općina	Imenovan koordin. LEAP-a
C2		USPOSTAVLJEN SISTEM UNAPREĐIVANJA LEAP DOKUMENATA					
	M1	Uspostaviti sistem redovne komunikacije između svih zainteresiranih subjekata i sudionika u procesu implementacije LEAP-a i saradnju sa NVO sektorom	Koordinat. Koordin. odbor	O	KR SR DR	Općina	Uspostav. sistem unapred. LEAP-a
	M2	Uspostaviti sistem redovnog izvještavanja svih sudionika u provođenju ciljeva, mjera i projekata LEAP-a	Koordinat.	O	KR SR DR	Općina	Redovno izvještavanje
	M3	Osigurati bolju pripremu provodivih lokalnih propisa, strateških dokumenata, tako da se uporedo sa pripremom propisa osiguraju odgovarajući uslovi	Općina Općinsko vijeće	O	KR SR DR	Općina	Usvojeni lokalni propisi koji se provode
C3		USPOSTAVLJEN SISTEM KONTINUIRANOG PRAĆENJA, ANALIZE I VALORIZACIJE REZULTATA IMPLEMENTACIJE LEAP-A					
	M1	Uspostaviti sistem kontinuiranog monitoringa LEAP-a kao dio jedinog ekološkog monitoringa na osnovu indikatora i informacionog sistema (EMIS)	Koordinat.	O	KR SR DR	Općina	Kontinuir. monitoring LEAP-a
	M2	Organizacijski, kadrovski i tehnički jačati inspekcije	Općinske službe Koordinat. Koordin. odbor	O	KR SR DR	Općina	Inspek. službe organizirane za izvrš. zad.
	M3	Jačanje svijesti svih partnera o zajedničkoj brizi o okolišu, te podijeljenoj odgovornosti	Koordinat. Koordin. odbor	O	KR SR DR	Općina	Provedba LEAP-a zasnovana na partn. odnosima

Nivo djelovanja: N (nacionalni), E (entitetski), K (kantonalni), R (regionalni), O (općinski), G (gradski), L (lokalni)

KR - kratkoročno (0-2 god)

SR - srednjoročno (2-5 god)

DR - dugoročno (5-10 god)

6. *PRIORITETI*

R.broj	Tematska oblast	Prioriteti rješavanja ekoloških problema
1.	Javno zdravlje, socijalna i društvena problematika	<ul style="list-style-type: none"> - Na širem području općine izvori vode lokalnih vodovoda nisu dovoljno zaštićeni - nisu ograđeni - Nema svakodnevnih blic kontrola pitke vode - Ne sprovodi se kontrola procesa dezinfekcije vodoobjekata - Nepostojanje bazne laboratorije za kontinuiranu kontrolu kvalitete pitke vode - Nepostojanje peći za medicinski otpad - Odrediti nosioca aktivnosti zbrinjavanja pasa lualica te načine rješavanja ovog problema - Nedovoljan broj (jedan) sanitarnih inspektora - Upitna ispravnost namirnica - Neriješeno adekvatno odlaganje opasnih otpadnih materija - Prehrambeni artikli se prodaju na otvorenom - Formiranje stočnog groblja
2.	Upravljanje otpadom	<ul style="list-style-type: none"> - Nepostojanje adekvatne centralne deponije - Odlaganje otpada vrši se na nedozvoljenim mjestima i na nedozvoljen način - Nedovoljna pokrivenost kontejnerima, koji se dezinfikuju - Nepostojanje nevladine ekološke organizacije - Nepostojanje komunalne policije - Nepostojanje strogih kazni za prekršioce Zakona o komunalnom redu - Nema odvajanja otpada za reciklažu - Nefunkcionalna gradska toplana
3.	Korištenje, zaštita i upravljanje vodenim resursima	<ul style="list-style-type: none"> - Zagađenje slivnog područja izvorišta Zdena - Urbano područje grada bez izgrađene fekalne i oborinske kanalizacije i izlivanje direktno u vodotoke - Lokacija gradske deponije na granici slivnog područja izvorišta Zdena - Bespravna gradnja objekata na obalama rijeka te smanjenje obalnog prostora i mijenjanje prirodnog ambijenta rijeka - Nepostojanje prečistača na izgrađenom i planiranom dijelu kanalizacije - Planiranje gradnje velikih hidroakumulacija bez studija uticaja na okoliš i studije ekonomske opravdanosti - Poplave i podzemne vode
4.	Minska polja	<ul style="list-style-type: none"> - Minska polja - Neobilježena minska polja

R.broj	Tematska oblast	Ekološki problem
5.	Privreda i okoliš	<ul style="list-style-type: none"> - Gradnja proizvodnih objekata koji zagađuju okoliš u urbanom području grada ili urbanom području naseljenih mjesta - Gradnja proizvodnih objekata koji zagađuju ili mogu zagađiti okoliš na kvalitetnom poljoprivrednom zemljištu - Nekomolirana i bespravna eksploatacija kamena i drveta - Nemogućnost korištenja pojedinih prirodnih resursa zbog planiranja gradnje velikih hidroakumulacija Vrhpolje i Čaplje - Gradnja privrednih objekata bez prateće infrastrukture, odnosno na neuređenom građevinskom zemljištu
6.	Zakonski i institucionalni okvir zaštite okoliša	<ul style="list-style-type: none"> - Nepoštivanje Odluke o komunalnom redu općine Sanski Most - Institucionalno neriješena zaštita okoliša u USK i u općini S. Most - Nepostojanje ekološke organizacije na području općine - Nepostojanje komunalnih policajaca - Nedovoljan broj (jedan) sanitarnih inspektora
7.	Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem	<ul style="list-style-type: none"> - Gradnja bez plana - Korištenje poljoprivrednog zemljišta kao građevinsko - Nepostojanje strategije razvoja poljoprivrede - Neiskorištenost obradivih površina
8.	Korištenje, zaštita i upravljanje planinama i šumama	<ul style="list-style-type: none"> - Nedoneseni propisi o gospodarenju šumama - Prekomjerna i nekontrolisana sječa šuma - Pošumljavanje svedeno na najmanju moguću mjeru - Gazdovanje šumama se ne provodi dosljedno - Nepostojanje kantonalne uprave sa odjeljenjem u S. Mostu
9.	Upravljanje prostorom, korištenje i zaštita prirodnih i historijskih vrijednosti	<ul style="list-style-type: none"> - Neplansko i nenamjensko korištenje prostora i prirodnih resursa - Bespravna gradnja naročito u urbanom području grada, na kvalitetnom poljoprivrednom zemljištu, uz vodotoke i zaštićene zone - Devastiranost, zapuštenost i neadekvatno korištenje prirodnih vrijednosti u privredne, kulturne, turističke i rekreativno zdravstvene svrhe - Devastiranost, nebriga, zapuštenost i neodržavanje objekata kulturno historijskog naslijeđa na području cijele općine

7. PRILOZI

7.1. Lifflet 1. i 2.

7.2. Letak 1 - Poziv građanima da se uključe u izradu dokumenta

LEAP

**LOKALNI EKOLOŠKI AKCIONI PLAN
SANSKI MOST**

Dom mladih u saradnji sa lokalnom zajednicom kreće u eko akciju od 15. jula 2004. do 15. maja 2005. godine.

Cilj akcije je:

1. SPASIMO PITKU VODU,
VODA JE NAŠE NAJVEĆE BOGATSTVO
2. SPASIMO NAŠE ŠUME, ONE SU PLUĆA NAŠA
3. SMEĆE USMJERIMO ZA RECIKLAŽU I PRERADU
DA NE ŽIVIMO U SMEĆU
4. INDUSTRIJALIZACIJA **DA**, ZAGAĐIVAČI **NE**
5. ZDRAVA HRANA NA ZDRAVOJ ZEMLJI,
PUT U EVROPU
6. NEDIRNUTA PRIRODA I NJENA LJEPOTA,
EKO TURIZAM SU SMJER ZA EVROPU
7. HIDROCENTRALE SAMO UZ EKOLOŠKE STUDIJE
8. MI, GRAĐANI, SMO TI KOJI ODREĐUJEMO
PRAVILA ŽIVOTA, BEZ NAMETNUTIH RJEŠENJA
9. TRAŽIMO ZAKONE O ZAŠTITI PRIRODE

Akciju provodi: HO *Dom mladih* - Sanski Most, Banjalučka 42
Akciju finansiraju: Sida i REC, u suradnji sa
Općinom Sanski Most i građanima

*Akcija je, da Vi zaustavite nasilje nad
prirodom!
Vi usmjeravate svoju budućnost - čist i
zdrav život, da vas se potomci ne stide!
Sa LEAP-om možete sve to!*

**Zato:
UKLJUČITE SE!
UKLJUČITE SE!
UKLJUČITE SE!
EKO TELEFON:
061 981 202**

*Akcija je, da Vi zaustavite nasilje nad
prirodom!
Vi usmjeravate svoju budućnost - čist i
zdrav život, da vas se potomci ne stide!
Sa LEAP-om možete sve to!*

**Zato:
UKLJUČITE SE!
UKLJUČITE SE!
UKLJUČITE SE!
EKO TELEFON:
061 981 202**

7.3. Letak 2 - svakodnevna ekologija - educirajte sebe i druge

LEAP

**SVAKODNEVNA
EKOLOGIJA
EDUCIRAJTE SEBE -
EDUCIRAJTE DRUGE**

Kada krenete u kupovinu

1. Ponesite vlastitu torbu.
2. Kupujte piće u povratnim bocama, te izbjegavajte skupe boce za jednokratnu upotrebu.
3. Kupujte velike količine, a ne pojedinačno zapakirane proizvode u malim količinama.
4. Skidajte dodatna pakiranja i ostavite ih u trgovini.
5. Kupujte proizvode koji potiču iz ponovnog iskorištenja (npr. reciklirani

39. Polijevajte dvorište, vrt ili terasu navečer ili rano ujutro da smanjite isparavanje.
40. Pustite da se odrezana trava razgradi u vrtu i time opskrbite vrt hranljivim tvarima umjesto upotrebe gnojiva.
41. Stavite raspršivač na cijev za polijevanje, na taj način voda se djelotvornije upotrebljava.

Kada ste u šetnji

42. Pokupite otpad na plaži i drugdje u prirodi.
43. Kada se šetate sa svojim kućnim ljubimcem, počistite za njim.

LEAP

Akciju provodi:
HO *Dom mladih*
Sanski Most, Banjalučka 42
Akciju finansiraju:
 Sida
i REC, u suradnji sa
Općinom Sanski Most i građanima

7.4. Letak 3 - Vizija razvoja Sanskog Mosta do 2015. godine

LEAP

VIZIJA RAZVOJA SANSKOG MOSTA DO 2015. GODINE - PRIJEDLOG

KAKO BISMO ŽELJELI DA SANSKI MOST IZGLEDA 2015. GODINE

- * Zakonom potpuno zaštićeno zemljište od zagađivača
- * Zakonom potpuno zaštićene pitke vode od zagađivača
- * Zakonom potpuno zaštićene šume
- * Postojeća preduzeća su obavezna svoje poslovanje uskladiti sa standardima i zakonima.
- * Cjelovito riješeno deponiranje i prerada smeća
- * Naš grad za 10 godina u oblasti ekonomije vidimo kao grad sa 20 poduzeća u industrijskoj zoni koja se bave proizvodnjom proizvoda koji zadovoljavaju ISO standarde iz zaštite okoline, a sama industrijska zona zadovoljava sve standarde iz oblasti zaštite okoliša.
- * Poljoprivredna proizvodnja usklađena sa okolinskim zakonima, razvijeno je cvjećarstvo (povratak tradiciji grad cvijeća), plastenička proizvodnja, voćarstvo, povrtlarstvo i stočarstvo sa posebnim akcentom na ruralni dio Općine.
- * Privredna proizvodnja dopunjena je sa prerađivačkim kapacitetima za poljoprivrednu proizvodnju (sušare, prerada voća i povrća)
- * Unaprijeđena je i omasovljena proizvodnja zdrave hrane
- * Javnost učestvuje aktivno u svim oblastima društvenog života

niziran je centralni dio grada, zelene površine, sportski tereni i rekreacioni objekti efikasno djeluje eko policija

u Iliđu i Korčanica su mjesta banjско rekreacionog turizma

lovni i lovni turizam su etablirani kao privredne grane

tička zajednica ima značajnu ulogu u organiziranju turističkih etata

ki Most je ponovo grad cvijeća

skom naseljenom mjestu Općine postoji Dom kulture

razvijena je tradicija Majskih susreta - likovna kolonija naive

- * Rekonstruisana je gradska sportska dvorana i izgrađeni teniski tereni
- * Izgrađeni su novi bazeni
- * Izgrađena je trim staza
- * Izgrađena šetališta obalom Sane
- * Prirodno naslijeđe - Hrustovačka, Dabarska i druge pećine zaštićene su od devastacije
- * Izgrađen je prilaz vodopadu Blihe
- * Ljeto na Sani je respektabilna kulturna i sportska manifestacija sa održavanjem teatarskih predstava i učešćem poznatih umjetnika
- * KUD "SANA"- hor, folklor podržani su finansijski od lokalne zajednice
- * Rimski most, Musalla u D. Kamengradu i ostali spomenici kulturnog naslijeđa su obnovljeni i održavaju se kvalitetno
- * U osnovnim i srednjim školama uveden je predmet ekologija
- * Razvijena je kućna radinost

LEAP

Akciju provodi: HO *Dom mladih* - Sanski Most, Banjalučka 42
 Akciju finansiraju: SIDA i REC, u suradnji sa
 Općinom Sanski Most i građanima

7.5. Plakat

LEAP **LOKALNI EKOLOŠKI
AKCIONI PLAN
SANSKI MOST**

**NASILJE NAD PRIRODOM
TREBA SPRIJEČITI
A NE LIJEČITI!**

15. juli 2004. - 15. maj 2005.

**POZIVAMO GRAĐANE
DA SE PRIJEDLOZIMA I
SUGESTIJAMA UKLUČE U
IZRADU LEAP-a S.MOST**

**eko telefon:
061 981 202**

**Implementator:
HO Dom Mladih Sanski Most
Akciju finansiraju:**

U saradnji sa Općinom Sanski Most

7.6. Primjedbe iz Mjesnih zajednica

Mjesne zajednice	PRIMJEDBE
Područje grada lijeva i desna obala	<ul style="list-style-type: none"> - NEPOSTOJE EKO POLICAJCI - KANALIZACIONE OTPADNE VODE - NEČISTA KORITA RIJEKA - DEPONIJE SMEĆA - RASKOPANE I NEČISTE ULICE - LOŠI PUTEVI - KVALITET VAZDUHA - KVALITET PITKE VODE - KVALITET RIJEČNIH VODA - ODVOD FEKALNIH VODA U RIJEKU - LOŠE UREĐENI PARKOVI, KOJI SE SLABO I ODRŽAVAJU - MALI BROJ KORPI ZA OTPAD - LOŠ RAD KOMUNALNIH SLUŽBI
Zdena	<ul style="list-style-type: none"> - SMEĆE DUŽ KORITA RIJEKE ZDENE - NEUREĐENE OBALE - NEUREĐEN MOST NA RIJECI ZDENI ŠTO UGROŽAVA SAOBRAĆAJ - VISOKA STABLA KOJA PRIJETE RUŠENJEM NA OBLIŽNJE KUĆE - DEVASTIRAN DRUŠTVENI DOM - NEPOSTOJANJE I LOŠI POSTOJEĆI TROTOARI - NEPOSTOJANJE STAZA ZA ŠETALIŠTE - NEPOSTOJANJE NEOPHODNIH KOM. POLICAJACA - PROBLEM IZGRADNJE HIDROAKUMULACIJE ŠTO BI DOVELO DO ZAGAĐENJA OKOLIŠA
Čaplje	<ul style="list-style-type: none"> - SMEĆE - LOŠI PUTEVI - LOŠ KVALITET VODE ZA PIĆE - LOŠ RAD KOMUNALNIH SLUŽBI - VODOSNABDIJEVANJE - NISKONAPONSKA MREŽA
Pobriježje	<ul style="list-style-type: none"> - PROBLEM OTPADNIH VODA - NERIJEŠENO ODLAGANJE KRUTOG OTPADA - NEDOVOLJNA ZAŠTITA RIJEKE BLIHE - SLABO ODRŽAVANJE PUTEVA I TROTOARA - NEDOVRSENA ULIČNA RASVJETA TE SLABO ODRŽAVANJE POSTOJEĆE - PROBLEM IZGRADNJE HIDROAKUMULACIJE ŠTO BI DOVELO DO ZAGAĐENJA OKOLIŠA - LOŠ ODZIV GRAĐANA - DEPONIJA

Mjesne zajednice	PRIMJEDBE
Šehovci	<ul style="list-style-type: none"> - DIVLJE DEPONIJE SMEĆA - NERIJEŠEN PROBLEM UGINULE STOKE - SLABO RJEŠENJE KUPALIŠTA RADINOVAC, NEPOSTOJANJE KLUPA, LJULJAČKI, KORPI ZA SMEĆE... - KANALIZACIJA PROTIČE KROZ NASELJE - POSTOJANJE MINSKIH POLJA -SASINA, ŠEHOVCI
Trnova	<ul style="list-style-type: none"> - POSTOJANJE MINSKIH POLJA - KANALIZACIONE VODE PROTIČU KROZ NASELJE - KANALIZACIONI ODVODI SPROVEDENI U RIJEKU - RIJEKA STANIŠTE ZA OTPAD - MALI BROJ KORISNIKA KOMUNALNIH USLUGA - NEKONTROLISANA SJEČA ŠUME - NEEDUCIRANOST STANOVNIŠTVA - NERIJEŠEN PROBLEM UGINULE STOKE - NEPOSTOJANJE KONTROLE EKO POLICAJACA - NEUREĐENA KORITA RIJEKA - NEPOSTOJANJE KORPI ZA OTPAD - UNIŠTENO "TURBE" KULT. HIST. NASLIJEĐE - NEREGISTROVANA I NEOBILJEŽENA MINSKA POLJA
Vrhopolje	<ul style="list-style-type: none"> - NEDOSTATAK PITKE VODE - NEREDOVNO VODOSNABDIJEVANJE - DOTRAJALI EL. STUBOVI
Hrustovo	<ul style="list-style-type: none"> - KANALIZACIJA - PLANOVI ZA IZGRADNJU HIDROCENTRALE - DIVLJE DEPONIJE - SMEĆE - PROBLEM PITKE VODE
Tomina	<ul style="list-style-type: none"> - SMEĆE - NEČISTA KORITA RIJEKA - LOŠI PUTEVI - KVALITET PITKE VODE
Kijevo	<ul style="list-style-type: none"> - DIVLJE DEPONIJE SMEĆA - NEKONTROLISANA SJEČA ŠUMA - NEZAŠTIĆENE VODE, VODOTOCI I VODNI POJASEVI - NEZAŠTIĆENI PUTEVI I PUTNI POJASEVI - NEZAŠTIĆEN ŠKOLSKI PRILAZ I DVORIŠTE - OPASNOST OD VELIKOG BROJA PASA LUTALICA

Mjesne zajednice	PRIMJEDBE
Stari Majdan	<ul style="list-style-type: none"> - DIVLJE DEPONIJE SMEĆA - NEČISTA KORITA RIJEKA - NEUREĐENE JAVNE POVRŠINE - OGROMNE KOLIČINE OTPADNIH MATERIJALA U KRUGU DO "GUMARE" KOJA JE POD STEČAJEM - NEUREĐENA VRELA I KORITA RIJEKA - NEUREĐENJE ZELENIH I JAVNIH POVRŠINA
Husimovci	<ul style="list-style-type: none"> - NEUREĐENA KORITA RIJEKE BLIHE - DRENAŽA NASELJENOG MJESTA HUSIMOVCI - NEUREĐENO ŠKOLSKO DVORIŠTE - NESANIRANE DIVLJE DEPONIJE
Demiševci	<ul style="list-style-type: none"> - DIVLJE DEPONIJE SMEĆA - NEUREĐENI LOKALNI PUTEVI - NERIJEŠENO PITANJE FEKALNIH VODA U NASELJU - NEUREĐENI IZVORIŠTA I POTOCI
Donji Kamengrad	<ul style="list-style-type: none"> - NEUREĐENO KORITO RIJEKE BLIHE - NESANIRANE DIVLJE DEPONIJE - NEČISTI IZVORIŠTA I POTOCI - NEUREĐEN ŠKOLSKI PARK - NEUREĐEN OKOLIŠ - NEPOSTOJANJE TABLI ZA ZABRANU BACANJA SMEĆA
Gornji Kamengrad	<ul style="list-style-type: none"> - DIVLJE DEPONIJE - NEUREĐENO IZLETIŠTE - VRŠE - NEUREŠEN SPORTSKI TEREN - NEPOSTOJANJE TABLI ZA ZABRANU BACANJA SMEĆA - NEOZELENJENE POVRŠINE - NEPOSTOJANJE KLUPI ZA SJEDENJE
Skucani Vakuf	<ul style="list-style-type: none"> - IZVOR VODE ZA PIĆE KOJI SE KORISTI ZAGAĐEN - NEČISTA KORITA RIJEKA - POSTOJANJE DIVLJIH DEPONIJA - NEPOSTOJANJE KONTEJNERA ZA SMEĆE U ŠKOLSKOM DVORIŠTU - DEVASTIRANE KLUPE U ŠK. DVORIŠTU
Lušci Palanka	<ul style="list-style-type: none"> - NEKONTROLISANA SJEČA ŠUMA - LOŠI I NEASFALTIRANI PUTEVI - NEREDOVIT ODVOZ SMEĆA - MALI BROJ KANTI ZA SMEĆE - VELIKI BROJ PASA LUTALICA

Mjesne zajednice	PRIMJEDBE
Lušci Palanka	<ul style="list-style-type: none">- DIVLJE DEPONIJE- NEPOSTOJANJE MJESTA ZA UKOP UGINULIH ŽIVOTINJA- NEPOSTOJANJE FILTERA ZA PREČIŠĆAVANJE VODA- NEČISTI RIJEČNI TOKOVI I IZVORIŠTA- NEUREĐENA IZLETIŠTA I ODMARALIŠTA- NEUREĐENA LOVIŠTA
Fajtovci	<ul style="list-style-type: none">- DIVLJE DEPONIJE- NEČISTE VODE I VODOTOCI- UNIŠTENE KLUPE I KORPE U PERKOVIMA- NEOGRAĐEN I NEZAŠTIĆEN VODOVOD- VRELO NIJE ZA KORIŠTENJE

7.7. Odluka Općinskog vijeća

Na osnovu člana 35. Statuta općine Sanski Most (Službeni glasnik općine Sanski Most, broj 6/00 i 2/04) Općinsko vijeće na 3. sjednici održanoj 12.02.2005. godine donijelo je:

O D L U K U
o izradi i provođenju Lokalnog Ekološkog Akcionog Plana - LEAP
za općinu Sanski Most

član 1.

U cilju osiguranja razvoja općine Sanski Most, poboljšanja stanja okoline i javnog zdravlja, te u cilju poboljšanja uslova života svih stanovnika općine Sanski Most, izradiće se i sprovede Lokalni ekološki akcioni plan – LEAP.

član 2.

U svrhu izrade i sprovođenja Plana iz člana 1. formiraju se: **radna grupa, građanski odbor i savjetodavni odbor.**

U **radnu grupu** imenovaće se 5 do 7 članova i to: predstavnik HO „Dom mladih“ Sanski Most – koordinator LEAP projekta, predstavnik općine Sanski Most, predstavnik JU „Dom zdravlja“, te predstavnike drugih organizacija. Radna grupa je zadužena za idejnu, tehničku i operativnu realizaciju projekta.

U **građanski odbor** imenovaće se 5 predstavnika iz Općine, javnog te poslovnog sektora. Odbor će krcirati viziju razvoja Općine i djelovaće konsultantski pri izradi i u proceduri donošenja LEAP-a.

U **savjetodavni odbor** imenovaće se 9 predstavnika iz javnog i poslovnog sektora, te stručnjaci / specijalisti svih profila. Savjetodavni odbor će identifikovati i rangirati probleme iz oblasti okoline i javnog zdravlja na području Općine, te izvršiti reviziju radnog dokumenta LEAP.

član 3.

Rješenjem Općinskog načelnika izvršit će se imenovanje i sastav radnih tijela iz člana 2. ove Odluke.

član 4.

Za vođenje projekta određena je HO „Dom mladih“ Sanski Most, lokalni koordinator projekta je Nidžara Bišević, a na osnovu Javnog poziva koji je objavila općina Sanski Most svim NVO za saradnju u izradi i implementaciji LEAP-a.

član 5.

LEAP će se temeljiti na međunarodnim okolinskim dokumentima, posebno dokumentima Programa za okoliš Ujedinjenih naroda / UNEP, te lokalnih dokumenata i propisa, naročito Državnog akcionog plana za okoliš Bosne i Hercegovine – NEAP-u, te razvojnoj strategiji za BiH. Na ovaj način LEAP će predstavljati strateški dokument u cilju vođenja dugoročne politike održivog upravljanja prirodnim resursima i unapređenja stanja zaštite životne sredine, te preventivnog djelovanja u zaštiti zdravlja stanovništva općine Sanski Most.

član 6.

Sredstva za izradu LEAP-a u iznosu od 10.000 EURA obezbjedila je Švedska međunarodna agencija za razvoj i saradnju – SIDA u saradnji sa Regionalnim centrom za okoliš za Srednju i Istočnu Evropu, Ured za Bosnu i Hercegovinu (REC BiH).

član 7.

Radna verzija LEAP-a će biti predstavljena javnosti i dostavljena na usvajanje Općinskom vijeću do 10. maja 2005. godine, a Općinski načelnik će kontinuirano pratiti izradu Plana.

član 8.

Pozivaju se svi građani, udruženja, firme, javne institucije, stručnjaci svih profila i mediji javnog informisanja da se aktivno uključe u proces izrade i provođenja LEAP-a.

član 9.

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u Službenom glasniku općine Sanski Most.

Broj:07-02-312/05
Datum:14.02.2005.god.

Predsjedavajući Općinskog vijeća

Pravoslav Brago

7.8. Vizija razvoja Sanskog Mosta do 2015. godine - Prijedlog

Kako bismo željeli da Sanski Most izgleda 2015. godine

- * Zakonom potpuno zaštićeno zemljište od zagađivača
- * Zakonom potpuno zaštićene pitke vode od zagađivača
- * Zakonom potpuno zaštićene šume
- * Postojeća preduzeća su obavezna svoje poslovanje uskladiti sa standardima i zakonima.
- * Cjelovito riješeno deponiranje i prerada smeća
- * Naš grad za 10 godina u oblasti ekonomije vidimo kao grad sa 20 poduzeća u industrijskoj zoni koja se bave proizvodnjom proizvoda koji zadovoljavaju ISO standarde iz zaštite okoline, a sama industrijska zona zadovoljava sve standarde iz oblasti zaštite okoliša.
- * Poljoprivredna proizvodnja usklađena sa okolinskim zakonima, razvijeno je cvjećarstvo (povratak tradiciji grad cvijeća), plastenička proizvodnja, voćarstvo, povrtlarstvo i stočarstvo sa posebnim akcentom na ruralni dio Općine.
- * Privredna proizvodnja dopunjena je sa prerađivačkim kapacitetima za poljoprivrednu proizvodnju (sušare, prerada voća i povrća).
- * Unaprijeđena je i omasovljena proizvodnja zdrave hrane.
- * Javnost učestvuje aktivno u svim oblastima društvenog života.
- * Urbaniziran je centralni dio grada, zelene površine, sportski tereni,
- * U gradu efikasno djeluje eko policija
- * Banja Ilidža i Korčanica su mjesta banjsko rekreacionog turizma
- * Ribolovni i lovni turizam su etablirani kao privredne grane
- * Turistička zajednica ima značajnu ulogu u organiziranju turističkih posjeta
- * Sanski Most je ponovo grad cvijeća
- * U svakom naseljenom mjestu općine postoji Dom kulture
- * Oživljena je tradicija Majskih susreta - likovna kolonija naive
- * Rekonstruisana je gradska sportska dvorana i izgrađeni teniski tereni
- * Izgrađeni su novi bazeni
- * Izgrađena je trim staza
- * Izgrađena šetališta obalom Sane
- * Prirodno nasliedje - Hrustovačka, Dabarska i druge pećine zaštićene su od devastacije
- * Izgrađen je prilaz vodopadu Blihe
- * Ljeto na Sani je respektabilna kulturna i sportska manifestacija sa održavanjem teatarskih predstava i učešćem poznatih umjetnika
- * KUD "SANA"- hor, folklor podržani su finansijski od lokalne zajednice
- * Rimski most, Musalla u D. Kamengradu i ostali spomenici kulturnog nasliedja su obnovljeni i održavaju se kvalitetno
- * U osnovnim i srednjim školama uveden je predmet ekologija
- * Razvijena je kućna radinost

7.9. Lista ekoloških problema na općini Sanski Most

1. Loš odnos građana prema odlaganju otpada i kontejnerima
2. Nepostojanje nevladine ekološke organizacije
3. Needuciranost građana
4. Nedovoljna edukacija
5. Nepostojanje komunalne policije
6. Nepostojanje strogih kazni za prekršioce Zakona o kom. redu
7. Nepostojanje mjesta (niša) za postavljanje kontejnera
8. Nefunkcionalna gradska toplana
9. Slabo aktivne ekološke sekcije u školama
10. Neriješena deponija smeća
11. Odlaganje otpada vrši se na nedozvoljenim mjestima i na nedozvoljen način - Divlje deponije
12. Neriješeno pitanje odvoza i odlaganja kabastog otpada
13. Nepostojanje kanalizacione mreže, te priključenje kanalizacije iz objekata u okolne rijeke i rječice
14. Nepostojanje korpi za otpatke na području cijele općine
15. Nepostojanje sistema odvajanja otpada za recikliranje
16. Veoma mali broj kontejnera za odlaganje smeća, te njihova dezinfekcija
17. Neredovan odvoz smeća i mali broj kontejnera u Lušci Palanci, ali i u drugim prigradskim naseljima.
18. Mali broj korisnika komunalnih usluga posebno na području prigradskih naselja, što dovođi do odlaganja smeća u rijeke i potoke
19. Neriješeno pitanje odlaganja otpadnih motornih ulja
20. Minska polja
21. Inspektori ne djeluju u skladu sa svojim ovlaštenjima
22. Postojanje planova za izgradnju hidrocentrala na Sani i pritokama
23. Nekontrolirana sječa šuma
24. Na širem području općine izvori vode lokalnih vodovoda nisu dovoljno zaštićeni- nisu - ograđeni
25. Nema svakodnevnih blic kontrola pitke vode
26. Ne sprovodi se kontrola procesa dezinfekcije vodoobjekata
27. Nepostojanje bazne laboratorije za kontinuiranu kontrolu kvalitete pitke vode
28. Nepostojanje peći za medicinski otpad
29. Neriješen problem pasa - lotalica
30. Nepostojanje groblja za životinje
31. Neorganiziran odvoz ustrijeljenih pasa-lotalica
32. Upitna ispravnost namirnica
33. Neriješeno adekvatno odlaganje opasnih otpadnih materija
34. Neadekvatno stanovanje (grijanje, buka, vlažnost)
35. Prebučnost muzike u užem dijelu grada u kasnim satima
36. Nepostojanje bioskopa, ni pozorišta
37. Nerazvijene ekološka svijest i zdravstvena prosvijećenost stanovnika

38. Nedovoljna lepeza sportova
39. Neizgrađena sportska infrastruktura
40. Nedovoljno aktivna udruženja građana
41. Nepoštivanje klasičnih, etičnih i zdravstveno-higijenskih načela
42. Neinformisanost javnosti o kvaliteti pitke vode
43. Nečista dvorišta i javne površine
44. Bespravna gradnja objekata
45. Prehrambeni artikli se prodaju na otvorenom
46. Nedovoljno opremljene ambulante za porodičnu medicinu u ruralnim područjima
47. Nepostojanje strategije za smanjenje siromaštva
48. Nepostojanje strategije za razvoj turizma
49. Nedovoljan broj sanitarnih inspektora
50. Nedovoljna kontrola ispravnosti prehrambenih proizvoda u ugostiteljskim objektima
51. Nedovoljna kontrola radnog osoblja u trgovačkim i ugostiteljskim objektima
52. Mali broj igrališta za djecu
53. Nepostojanje šetalista uz Sanu
54. Needucirano stanovništvo
55. Nesaradnja Policijske uprave u vezi zaštite lične imovine (Lušci Palanka)
56. Nepostojanje formalnog ekološkog obrazovanja u školama
57. Nepostojanje gradske kao ni prigradske kanalizacione mreže
58. Onečišćene rijeke i rječice
59. Zagađenje slivnog područja izvorišta Zdena, lokacije gradske deponije na granici slivnog područja izvorišta Zdene,
 60. Obale rijeka su zatrpane otpadom raznih vrsta,
 61. Nepostojanje prečištača na izgrađenom dijelu kanalizacije užeg gradskog područja i izlivanje direktno u rijeku,
 62. Izlivanje fekalne kanalizacije iz objekata direktno u vodotoke, naročito u užem urbanom području, u dijelovima grada koji su uz obale rijeke Sane, Zdene i Blihe,
 63. Izlivanje i prelijevanje fekalne kanalizacije za vrijeme velikih padavina,
 64. Nepostojanje oborinske, kišne kanalizacije te stvaranje velikih vodenih površina u kišnom periodu koje ometaju kretanje i pješaka i vozila,
 65. Bespravna gradnja objekata na obalama rijeka,
 66. Neuređenost obala rijeka u urbanim područjima grada i ostalih naseljenih mjesta, bez uređenih kupališta, pješačkih i rekreativnih staza i drugih sadržaja,
 67. Gubici u distributivnoj vodovodnoj mreži su preko 60%, u pojedinim dijelovima grada su jako male vrijednosti pritiska u cijevima, a naročito u ljetnim mjesecima,
 68. Voda u seoskim, lokalnim vodovodima je lošeg kvaliteta i neredovna kontrola kvaliteta vode,
 69. Gradnja proizvodnih objekata koji zagađuju okoliš u urbanom području grada ili urbanom području naseljenih mjesta, odnosno u neposrednoj blizini stambenih naselja
 70. Gradnja objekata koji mogu zagađivati okoliš na kvalitetnom poljoprivrednom zemljištu,
 71. Gradnja privrednih objekata na lokacijama koje važećom prostorno-planskom dokumentacijom nisu planirane za te namjene,
 72. Nekontrolirana ili bespravna eksploatacija kamena,

73. Nekontrolirana ili bespravna eksploatacija šuma bez daljnje prerade drveta,
74. Usmjeravanje razvoja poljoprivrede bez gradnje prerađivačkih kapaciteta,
75. Nedovoljno razvijen turizam, odnosno razvoj turizma samo na lokalnom nivou,
76. Nemogućnost korištenja pojedinih prirodnih resursa zbog planiranja gradnje velikih hidroakumulacija
77. Vlasnici privrednih objekata ne pridržavaju se mjera za zaštitu životne sredine
78. Nepostojanje električne mreže u dijelovima mjesnih zajednica
79. Nekontroliran i neprimjeren način eksploatacije pijeska iz rijeka
80. Uništena gradska toplana koja nije u upotrebi
81. Neiskorištenost obradivih površina
82. Nepostojanje plana bespravno sagrađenih objekata
83. Neizrađen urbanistički plan grada
84. Nekontrolisano i neadekvatno odlaganje smeća
85. Neizgrađen regulacioni plan za posebna područja
86. Neizrađeni Urbanistički redovi za naseljena mjesta
87. Nepostojanje strategije razvoja poljoprivrede
88. Nerazvijeni kooperantski odnosi zadruge - poljoprivredna udruženja
89. Kadrovski neojačane i neopremljene službe
90. Minska polja i ostala ubojita sredstva
91. Neoznačena minska polja
92. Nedoneseni propisi o gospodaranju šumama
93. Smanjenje šumskih površina bespravnom sječom bez pošumljavanja, prekomjerna i nekontrolisana sječa šuma
94. Pošumljavanje svedeno na najmanju moguću mjeru
95. Nepostojanje kantonalne uprave sa odjeljenjem u Sanskom Mostu
96. Gazdovanje šumama se ne provodi dosljedno
97. Par neobnovljenih lovačkih kuća
98. Neizgrađen planinarski dom na Muležu i Crnom vrhu
99. Neizgrađen ekološko izviđački dom
100. Neizgrađene staze za bicikliste
101. Neizgrađene trim staze
102. Nepostojanje tabli zabrane bacanja smeća
103. Neplansko i neadekvatno korištenje prostora i prirodnih resursa,
104. Smanjivanje površine poljoprivrednog zemljišta korištenjem istog u nepoljoprivredne svrhe, pretvaranje u građevinsko zemljište prvih pet bonitetnih klasa te zapuštenost i neobrađivanje postojećeg kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta,
105. Bespravna gradnja na području cijele općine naročito u urbanom području grada, poljoprivrednom zemljištu, uz vodotoke i zaštićene zone
106. Stvaranje naselja bez prateće javne i društvene infrastrukture
107. Nepostojanje registra zagađivača zemljišta, vode i zraka, odnosno cijelog prostora naše općine,
108. Loša i nedovoljna saobraćajna infrastruktura (neasfaltirane, uske i neosvjetljene postojeće gradske ulice, ulice bez trotoara, nedovoljan broj parking-mjesta i neuređenost postojećih parking-mjesta, neuređenost najtežih i najopterećenijih raskrsnica u gradu),

109. Nepostojanje gradskog kulturnog centra,
110. Neuređena mezarja i groblja kako u gradu tako i u naseljenim mjestima te tendencija rasta gradnje mezarja po gradskim mjesnim zajednicama
111. Neuređeni gradski trgovi, gradski parkovi, nepostojanje dječijih igrališta i zelenih površina, nepostojanje drvoreda i ostalog gradskog zelenila kao i loše održavanje postojećih
112. Nepostojanje sportsko-rekreativnog prostora za omasovljenje rekreacije, nedostatak pješačkih i biciklističkih staza,
113. Neuređenost i neafirmiranost gradskih izletišta,
114. Devastiranost, zapuštenost i neadekvatno korištenje prirodnih vrijednosti u privredne, kulturne, turističke i rekreativno - zdravstvene svrhe (pećine, izvorišta i vodotoci i obale rijeka Sane, Dabra, Zdene Sanice, vodopad rijeke Blihe, šumska i planinska lovna područja, banja Iliđa i sl.),
115. Nepostojanje registra objekata kulturno-historijskog nasljeđa te daljnje devastiranje, nebriga, zapuštenost i neodržavanje ovih objekata
116. Devastirani, zapušteni objekti kolektivnog stanovanja - fasade i zajedničke prostorije, neuređeni i zapušteni prostori oko objekata kolektivnog stanovanja
117. Zapušteni i bez uređenih fasada objekti užeg urbanog područja koji su u privatnom vlasništvu,
118. Velik broj auto-praona i benzinskih pumpi na neadekvatnim i za tu namjenu neodgovarajućim prostorima, bez ugrađenih prečistača, nepostojanje gradskog grijanja i gradnja nepropisnih kotlovnica te uzurpiranje i devastiranje zelenih površina ogrjevnim materijalom.
119. Postojanje minskih polja na rubnim područjima općine
120. Minska polja u blizini stanovništva